František Palacký.

Napsal **Jaroslav Goll.**[1])

Pro dobu našich dějin, která se počíná v posledních desítiletích předešlého století, máme krásné slovo: *probuzení* . . . Do řady buditelův a vychovatelů národa českého patří *František Palacký*; jest mezi nimi poslední a největší. Není to již doba probouzení, je to probuzení, kterému náleží svou nejplnější činností, jež jest zároveň prostřední dobou jeho života. Palacký spojuje dále dobu života nepolitického s probuzením k životu politickému, jež nastalo rokem 1848.

Palacký je náš nejznamenitější historik, je muž vědy. Než Palacký je více než historik, více než muž vědy.

Palacký jest muž všestranné práce, jest organisátor práce, jest muž programmův. Pro život národní dal nám programm tak bohatý, že ani dnes nepozbývá platnosti, sto let po narození jeho, a bude neb měl by platit i pro budoucnost. Nebyl by to však programm dobrý, kdyby nepřipouštěl rozšíření podle potřeb času. Pro celý život národní dal nám Palacký programm, pro politický formuloval problemy, o kterých nevíme, kdy a zdali kdy budou rozřešeny tak, jak by si byl přál on sám. Tolik však víme: k jich rozřešení (a lze je řešiti rozličným způsobem) bude vždy třeba nespouštěti se toho, co jest jádrem programmu Palackého, jeho vlastním a nejvlastnějším programmem.

I.

Palacký náleží všem větvím národa českého. Narozen na Moravě, chodil do škol na Slovensku, působil a pracoval v Čechách. Jsa rodem Moravan, byl národem Čech. Ale i Slovensko mělo

[1]) Dne 13. června t. r. měl jsem přednášku ve velké aule universitní. To, co zde předkládám čtenáři, je tato přednáška, jak bych ji byl přednesl, kdyby byl stačil čas (ovšem bez poznámek). Skutečně v té obšírnosti (ač ani to ne docela) mohla býti přednesena jen první část, o *mládí* Palackého. Přednášku jsem měl ku přání mládeže akademické a hlavně pro ni . . . Tim se vysvětluje forma toho, co zde čtenáři předkládám. Ovšem někdy něco, co své místo mělo jen ve skutečné přednášce, zde se neopakuje. — Užiti jsem mohl také pramenův a pomůcek chystaných a připravovaných mezi tím, co jsem následující psal, zejména Palackého Denníku a většiny pojednání v Památníku Společnosti nauk, Matice a Akademie; částečně ovšem jen v poznámkách. — Také počala mezi tím vycházeti řada feuilletonů o Frant. Palackém v časopisu *Politik*, začínaje od č. 140 ze dne 22. května, od *Jos. Pekaře* na které někdy odkazuji.

podíl na něm. A snad nám Palackého dalo více Slovensko než Morava . . .

Své krásné »rodem Moravan, národem Čech« napsal dne 8. března 1848 v předmluvě k prvnímu svazku svých Dějin. Tyto Dějiny nazval Palacký *Dějinami národu Českého v Čechách i v Moravě*. Neomlouvá v předmluvě (na onom již dotčeném místě), že tak učinil, že totiž zahrnul do dějin »národu Českého« také Moravu; jestliže se tu však přece omlouvá, je to proto, že nevypravuje o Moravě dosti mnoho. A tu naráží Palacký na jakousi nepřízeň některých vlastních krajanův, která by mu na Moravě při jeho bádání hist. byla vadila a překážela. »Ale pohříchu (tak napsal) jsou aneb byli také muži, dle kterýchžto smyslu vlastenectví moravské mělo by tuším býti protičeským.« O vlastenectví moravském (zvláštním vlastenectví moravském) lze proti tomu dnes vysloviti přání, aby potrvalo, pokud záleží v náležitém oceňování těch zvláštností, kterými je Morava proti Čechám původnější a, můžeme říci, slovanštější, těch zvláštností, které dnes i my v Čechách náležitě oceňujeme.

Palacký náležel všem *třem* větvím národa českého . . . Než po ztrátě Slovenska lze ještě mluviti o trojí větvi? Pravím: po ztrátě Slovenska . . . Jubilejní slavnosti posledních let nám tuto ztrátu bolestně připomínají, slavnost Kollárova, Šafaříkova a nyní také Palackého . . . Než mně se zdá, že se již velikost té ztráty mezi námi dosti necítí . . . Palacký byl zastance literární jednoty (odvážil se r. 1848 i na smělou myšlenku jednoty politické) jak celého národa českého, tak zejména větve slovenské. On předvídal, co by ta ztráta znamenala, co by znamenala pro Slovensko samo. Ale co znamená také pro nás? [1]) . . .

Palacký se narodil v severovýchodním koutě Moravy, kde ode dávna se stýkají obě národnosti (slovanská a německá) a rozdílné víry. Je to ten kraj, kam přijati již v 2. polovici 15. století z Braniborska vystěhovalí Valdenští, kraj, kde Jednota bratrská od svých počátků měla hojně přívrženců, kde působil Komenský, než opustil svou rodnou Moravu navždy, odkud vyšli (v 20tých letech 18. století) spoluzakladatelé Herrnhutu, utíkajíce před útiskem náboženským, jenž se byl počal tenkráte, kdy mladý Komenský byl učitelem a správcem sboru Fulneckého, a skončil nemnoho let před tím, než se narodil Palacký. Palacký pocházel z rodiny někdy bratrské, jež po vy-

---

[1]) To pověděl již r. 1843 *Lev Thun* ve svém spise *Die Stellung der Slowaken*, kde čteme na str. 18: Noch ist hoffentlich Prag wohl geeignet, wie sonst, vornehmlich für die geistigen Bedürfnisse des ganzen Stammes Sorge zu tragen: aber frische Lebenskraft muss ihm bis von den Karpathen her zufliessen . . . Wir bedürfen der Slowaken so gut als sie unser . . . Podobně na str. 60: Ein Volk, das durch eine Sprache und Literatur verbunden ist, . . . ist ein organisches Ganze . . und kein Theil desselben kann daher unberührt bleiben von den Leiden eines andern Theiles. So ist es, wenngleich viele unserer Landsleute (t. Čechů) sich dessen noch nicht bewusst sind.

hlášení tolerančního patentu císaře Josefa (1781), bratří neznajícího, přihlásila se k vyznání Augšpurskému, z otce, jenž r. 1784 — sám mladík 16letý — v mladém sboru protestantském se stal jeho prvním učitelem školským. V Hodslavické škole narozen František Palacký r. 1798, v 17. roce mladé svobody náboženské, kdy ještě lidé nestaří vzpomínali (dospívající Palacký potom od nich o tom slýchal), jak se dříve scházívali jako bratři, ale v úkrytu lesním neb po domech v noci... Než útisk mívá také svou moc paedagogickou, zvláště útisk náboženský, spíše než útisk sociální a politický. A proto také konec útisku a počátek svobody nejednou (dokladův k tomu v dějinách náboženských plno) přináší ztrátu nebo seslabení těch vlastností a předností, které vypěstovala persekuce... U nás vlastenectví v první polovici tohoto století mělo do sebe cosi náboženství podobného, a proto, zdá se, že za pokrok, jenž nastal v druhé polovici jeho, takovou obět jsme přinesli i my, naše národní společnost. Čech a Slovan vůbec, napsal Palacký r. 1845, umí mnohem lépe chovati se v neštěstí nežli v štěstí... »Nouze spasení« — to jest starobratrský výraz; u nás na počátku znovuzrození národního to byl zápas o bytí; my jsme chtěli zůstati, nechtějíce dále hynouti. Dnes chceme již více. Neběží jen o pouhé bytí, nýbrž o plnost jeho. *A to jest právě programm Palackého: plnost bytu národního.* Ze zápasu o pouhé bytí přešli jsme do konkurrence mezinárodní. Palacký sám měl ještě ony vlastnosti starovlastenecké a měl také již ty vlastnosti, kterých třeba pro tuto konkurrenci. On nám dal programm a dal nám také vzor, vzor své osobnosti.

»Kudy běží cesta (čteme v životopise Palackého, dnes 50 let starém),[1]) jenž z Hodslavické skrytosti vede k poeuropské slávě? Srdce se vám odpovědí rozraduje, když uslyšíte, že se to nestává ani zděděným bohatstvím, ani náhodnou urozeností, nýbrž darem od Boha milostivě uděleným a neoblomnou vůlí lidskou krásně vypěstěným...«

Vysvětliti osobnost Palackého z minulosti i z přítomnosti, z minulosti toho kraje, kde se narodil, a té rodiny, ze které pocházel, z přítomnosti, z té doby, které náleží mládí jeho, doba učení a vychování, to bude úlohou budoucího životopisu jeho, kterému vedle autobiografie také denník a jiné zápisky Palackého a korrespondence z těch let zachovalá poskytne nových pramenů. S tradicemi z minulosti pochodícími, z minulosti bratrské, nepochybně nějak souvisí to, co bych nazval puritánstvím [2]) v osobnosti

---

[1]) Že Čejka je spisovatelem krátkého životopisu v N. Pražském kalendáři na r. 1848, patrno z dopisu Klučákova Palackému. — [2]) Velmi patrně vystupuje toto puritánství ve výčitkách, ve kterých vytýká Palacký Čechům a Slovanům vůbec jich vady. Najdeme je, kde bychom hned neočekávali, v přednášce z r. 1845 o staročeském místopise, zvláště krajin poněmčených (Radhost I. 144).

Palackého, a co se pak vrací (víme však, které vlivy u ní rozhodly) v ušlechtilé osobnosti dcery jeho Marie Palacké-Riegrové, jak nám ji tak krásně vylíčila vnučka Palackého Marie Riegrová-Červinková. A ony tradice sesíleny byly u Františka Palackého vychováním skrze otce Jiřího, jehož obraz známe již z autobiografie a poznáváme ještě lépe z korrespondence.[1]) Svědčí o synovské pietě, že Palacký tyto dopisy, jež nepřestávají ani v té době, kdy odrostl kázni otcovské a škole, když opustil Uhry a odešel do Prahy, zachoval úplně, tak že je nyní nacházíme v jeho pozůstalosti. »Ve všem, co dotýkalo lidské mravnosti, býval nad míru přísným,« napsal o otci syn. A že jeho otcovská kázeň byla přísná v každé věci, a že z té kázně nepropouštěl syna, ani když syn dlel v Uhrách ve školách, patrno z listu poslaného do Prešpurku r. 1814 od otce nespokojeného s tím, že syn peníze, potřebné na jiné věci, vynakládal na knihy: ». . . kronyku Pelclovu také mohls nechati, až bys penězi zásoben byl . . .« Ale hned následuje také mravné naučení: »*Mnoho věděti, všecko ještě na tom nezáleží.* Usiluj při potřebné známosti, abys tichý, nábožný a k lidem přívětivý byl. V písmě čteme, že známost nadýmá.« A jindy (již 1812), jako by tušil, že syn jednou bude učitelem a vůdcem jiných: »Že jsi v konviktu služebníkem, tomu jsem raděj, než kdybys tam pánem byl, nebo kdo se posluhovat a poslouchat nenaučí a sám toho nezkusí, ten ani poroučet ani panovat umět nebude.« I když r. 1818 vydáním »Počátkův českého básnictví« se počínala mladá sláva synova, jehož samého, jak se potom v autobiografii přiznal, »chvála i dobré účinky toho spisu v Čechách nemálo blažily,« ozvala se kritika otcova: »Mně by se nejvíce líbilo, kdybys ty staré pravdy, které v bibli máme neb i v jinší historické knize, tak snažně se učil v nových příkladech přednášeti a lidem jako by obnovovati a tak v užitečném umění vzdělávati, ale litery, slova neb slabiky měřiti a čítati, to se mně velice titěrná věc býti zdá.« A tak i mnohem později, kdy sláva synova také otce blažila,[2]) kdy čítal od něho řízený Musejník, nezamlčel (v dopise z r. 1829) svých rad, co se týče slohu synova, který sice celkem chválil (»ačkoli i ty bysi mohl o něco méně z novoty přimišovati«), a tím méně pak hany jiných, kteří podle něho, užívajíce nad míru slov zdrobnělých, psali těnťavě, dětinsky, ochlemstně. »Není v nich ducha Comeniova, není v nich řeči Krameriovy.«

Léta od 1809—1819, od svého 11. do svého 20. roku Palacký ztrávil v Uhrách, v Trenčíně na nižší škole latinské, v Prešpurku na vyšší, na lyceum.[3]) Tak nízko přece toto lyceum nestálo, jak

---

[1]) *V. J. Nováček,* Jiří Palacký, otec Františka Palackého. Časopis Č. Musea 1898. — [2]) V dopise v lednu 1831 Jiří Palacký praví, že píše Františkovi »jako synu a jako příteli«. — [3]) *Jar. Vlček,* O škole trenčínské a prešpurské (Památník). — O Prešpurku té doby *Jos. Pekař* v Politik č. 149.

potom Jan Kollár vylíčil, vzpomínaje ve svých Pamětech na léta v Prešpurku ztrávená. Příznivější je soud Palackého samého. Ale Palacký se učil nejen od učitelů, nýbrž také od spolužáků a přátel, učil se i mimo školu, a především — vzdělával se sám, samostatně.[1])

Sebevychování karakterisuje Palackého již jako chlapce a jako jinocha, sebevychování a práce. Programm Palackého byl programm práce, vynikající jeho vlastnost — pracovitost od let chlapeckých až do konce života.

Když ještě doma chodil do školy otcovy, přečetl celou bibli, v Trenčíně, kde »mimo latinu na vše jiné zapomínáno,« učil se doma řečtině a frančině, v Prešpurku ve škole i mimo školu jal se učiti »všem téměř jazykům moderním« až i portugalskému, slovanským pomocí spolužáků. A vedle toho všeho našel se čas i k hudbě, k »varhanování a klavírování« . . . Ale neběží tak o určité předměty jako o tuto samostatnou práci vůbec, o toto aktivní učení vedle passivního školského.

Lyceum Prešpurské nahradilo Palackému universitu, a on si ji nahrazoval sám. Ostatek některá tehdejší universita rakouská by mu byla sotva tolik prospěla, universita cizozemská, německá (Kollár a Šafařík, kteří studovali v Jeně, byly příslušníci koruny Uherské) byla mu zabráněna . . . Než Prešpurští učitelé Palackého studovali na universitách německých, a universita Jenská dotkla se Palackého také prostřednictvím dvou přátel mládí jeho, Šafaříka i Benediktiho. Jsou to přátelé, od nichž Palacký. již tehdy tak samostatný, přece také mnoho přijal.[2]) Se Šafaříkem, o tři léta starším, jej spojilo přátelství pro život . . . V pozdějších letech Palacký ještě jednou našel podobný vřelý ton, jako se ozývá všude v jeho stycích se Šafaříkem . . . Tento poslední přítel Palackého jest — značně mladší věkem — Havlíček . . . Školská léta 20letého Palackého skončila se r. 1818, ale, vyšed ze školy, nepřestával se vzdělávati knihami a také »ve škole života«.

Škola života se byla počala Palackému, jak často bývá u chudého studenta, velmi záhy, již za jeho školských let Uče se, pro výživu učil jiné. R. 1815 píše otci: »Paedagogie má mně málo času pozůstavuje; od osmé hodiny ranní až do šesté večerní ustavičně zaneprázdněný jsem; učit pak se nemohu, ani čísti, leč v noci . . .« Školou života se mu stala zvláště léta, která po vy-

---

[1]) Palacký jako historik nazýval se rád autodidaktem. A to také z největší části byl. A byl to v značné míře vůbec. Z toho však neplyne, že šel ve všem svými zvláštními cestami. Při vší rozdílnosti obou, vychování a sebevychování Kollárovo a Palackého mají do sebe dosti mnoho podobného. —
[2]) *Jos. Pekař* v Politik č. 149—150. — R. 1820 Palacký do svého denníka napsal výbornou karakteristiku Šafaříka: Ze všeho vídím, že Šafařík nejen velikého rozumu a důvtipu, ale hlubokých a outlých citů jest.

stoupení z lycea Prešpurského ztrávil ještě v Uhrách jako soukromý učitel a vychovatel. Čím mu byli přátelé Benedikti a Šafařík, tím a daleko více se mu stala v této době značně starší věkem, duchaplná, ušlechtilá žena, paní Zerdahely, přítelkyně a »jako matka« ...[1]) Pro Palackého byla ta léta zároveň školou společenského mravu, školou tak výbornou, že, jak se zdá, potom v Praze nad své vrstevníky v literárním světě namnoze daleko vynikal.[2]) Puritánství Palackého se s dobrým mravem (a doba ona na formu společenskou více dávala než naše) dobře snášelo ... Když r. 1823 odcházel do Prahy, mohl mu Kollár právem říci (v dopise z toho roku): »Vy jste muž na vlastních nohách stojící!« A s jiné strany karakterisují mladého Palackého slova Šafaříkova v dopise z r. 1818 Jungmannovi: »Já, co jsem Palackého poznal, nový život sem žíti začal.« — Ty vlastnosti, které Palacký u jiných — byli to jeho vychovanci — pohřešoval, ty nejvíce cenil a ty měl on sám: pevnou vůli, stálost, energii.[3]) Co očekával otec od sloužení jiným a poslouchání jiných, za to děkoval Palacký hlavně své autonomii, kterou v té míře, jakou byla u něho již v chlapectví, vychování nemůže dáti, která patřívá k těm darům, jež bývají člověku »s hůry dány«.

Kde shůry není genius dán, praví Palacký o dějepiscích doby Karla IV., tam i nejúsilovnější práce lidská ho nemůže vyvinouti. To platí, tuším, netoliko o intellektu, nýbrž také o geniu mravním, o povaze. Palackému v obojí příčině bylo hojně shůry dáno. Tradice a vychování jsou přece jen jeden faktor; čím mocnější osobnost, tím větší podíl na ní mívá to, co nevystihne náš rozbor, co v člověku nedovedeme vystopovati až k prvním pramenům.

A podobný jest také poměr velkých mužů k jich vlastní době; jsou jejím produktem i faktorem, jdou s ní a předbíhají ji, vyrůstají z přítomnosti a připravují budoucnost ...

Palackého doba jeho, osvěta 18. století,[4]) kterému podle roku narození ještě náleží, dotkla se velmi záhy, když totiž v devíti letech (1807), aby se učil němčině, dán byl do Kunwaldu, a to ve škole vesnické a zvláště ve škole zámecké, kterou na způsob ústavu

[1]) *Jos. Pekař* v Politik č. 150. — [2]) V Praze společenskému životu Palacký věnoval v prvních letech, jak nás poučuje »Každodenníček«, mnoho času, více, než bychom očekávali. — [3]) Do denníku 1819 o nich napsal: Všecko dobré působení a pohnutí v nich, kteréž se výmluvnosti mé podaří, jest jen okamžité; pevné vůle, stálosti a energie zhola nic nemají. — [4]) Jakou váhu Palacký sám přikládal osvětě 18. století, patrno z toho, co ještě r. 1865 napsal (Idea státu Rakouského Radh. III. 165): »Pravda, že lidé všichni, bez rozdílu plemen, vyznání a stavův, jsou synové jednoho otce na nebesích, jest jedna z nejušlechtilejších známek a stránek nauky křesťanské.« Utrpěla sice potom nedlouho zatemnění u valné části křesťanstva, nezanikla však, udržovala se přece i pomocí sekt kacířských (patrně míněna tu také Jednota bratrská), »až ji posléze filosofie francouzská 18. století ... dopomohla k ... vítězství.«

Salzmannova, jehož spisy také u nás čítány a překládány, založila a na které sama vyučovala hraběnka Truchsesová, rozená Harrachová. Vládl tu, jak Palacký praví, »svobodný duch«, učilo se mimo jiné také počátkům všeobecných dějin, anthropologii, fysice. Odtud začínaje můžeme v hlavních rysech, které podávají autobiografie a denník, Palackého duševní vývoj stopovati až do té doby, kdy se u něho dostavil ustálený a také zde samostatnou prací docílený názor světový, který u něho zároveň byl přechodem od víry k filosofii, ale také návratem k víře. Ve víře prvním vychováním vštípené se Palacký trochu zviklal v Kunwaldě působením jednoho ze svých učitelů, zámeckého kaplana; proto, aby se nestal katolíkem, chlapce otec, horlivý protestant, vzal domů. V Trenčíně působením jiných — Palacký je nazývá »krutými horlivci« — a čtením knih stal se horlivcem sám, ovšem protestantským; horlivost jeho — Palacký sám mluví o fanatismu náboženském — v lákavém světle mu ukazovala povolání missionáře mezi pohany. Potom v Prešpurku dostavil se u něho zájem pro rozličné obory lidského vědění a umění, dostavily se však také (bylo to na sklonku let školských 1816 až 1818) otázky nejhlubší a nejtěžší, otázky týkající se »nejdůležitějších pravd člověčenství«. Než s otázkami nepřicházely hned odpovědi... To byla vlastní krise v životě Palackého,[1]) to byl onen »daemon«, jenž jím zatřásl, daemon skepse metafysické i náboženské. Palacký musil, jak sám pěkně praví, »celou soustavu svého vědomí sobě znova založiti a vystaviti«. Člověk, jaký je sám, takovou si zvolí filosofii; Palacký znal francouzský materialismus, ale zvolil si filosofii Kantovu, než tak, že si při tom zbudoval filosofii vlastní, která se s vírou, nějaký čas otřesenou sice, ale ne vyvrácenou, snášela. Dřívější fanatismus let chlapeckých se již nevrátil nikdy, ale víra katechismu to také již nebyla . . . [2]) Palacký ze všech věr křesťanskou, t. j. učení Kristovo, cenil nejvíce, protestantství, ve kterém se zrodil, již proto náležely jeho sympathie, [3]) na katolictví pohlížel s objektivností filosofa a historika, o něm se vyjadřoval se šetrností,

---

[1]) Palacký ještě po letech vzpomíná na tento svůj duševní boj »mezi rozumem a autoritou, mezi vědomím, vĕrou a pochybami«, kterému žádný samostatný myslitel neuniká, a kterým u něho vědomí a víra došly svého míru (Několik slov o náboženství 1873). — [2]) Po půl noci na den 1. ledna 1820 napsal Palacký do svého denníku »Rozjímání o nynějším stavu mém«. V něm jest obsaženo jakési vyznání víry, jež se počíná: V náboženství nabyl sem opravdového, jak jsem sobě svědom, a trvalého přesvědčení. Já věřím, že jest jakási Svrchovaná Mocnost, stvořivší světa veškerost, řídící a opatrující všecko bytí, bdící nad osudem mým . . . Zjevení nechci se dotýkati; věřím, že Kristus zvláštní mocí Božskou byl obdařen, ale do motanin dogmatických nevpustím se více. — Nesmrtedlnost mi jistá jest; o jejím způsobu nebudu mudrovati. — [3]) Podobně asi jako Šafaříkovy. Když si r. 1832 přál opustit N. Sad, psal Palackému o pomoc podotýkaje, že na professuru jako protestant nemá naděje; než při vší své filosofické volnosti že přirozeného otcův svých vyznání nikdy se nemíní odříci.

kterou vyžadovalo také jeho vlastenectví.[1]) Palacký pokládal náboženství za věc osobní;[2]) jeho náboženství mělo do sebe málo dogmatického. Ten smysl, tuším, má jeho známá chvála staré Jednoty bratrské...[3]) Byla to víra předků jeho; to, co jiní v minulosti Jednotě vytýkali, že v její dogmatice bylo cosi nepevného, právě to Palacký na ní cenil; co cenil na ní nejvíce, byly její ostatní stránky, kterými se Jednota přibližuje mnohým filanthropickým snahám novověkým. Palackému *jeho* víra a *jeho* filosofie ukazovaly k jednomu cíli touhou po »království božím« a touhou po »nekonečném«.[4]) Vlastně byly jemu víra a filosofie dvojí stránkou téže věci.

Poslední dvě léta studií školských stala se Palackému rozhodnými i v jiné věci: ztratil chuť k povolání kazatelskému, ke kterému byl určen, což ve své autobiografii uvádí ve spojení s tím, že »se pohřížil do hlubin systému Kantova«. Který z rozmanitých předmětů jeho studií se stane mu předmětem nejvlastnějším, povoláním životním, o tom nenastalo rozhodnutí hned, ani stále a pevně. Ve školách se tenkráte učilo básnění neb aspoň skládání veršů. Palacký skládal verše školské (roku 1814 ponejprv také jazykem českým) a překládal. Toto překládání mu bylo zároveň kusem sebevychování. Roku 1815 píše otci: Tento list Vám z jakési melancholie píši... Mé nejmilejší knihy, aniž hudba nemohly mne pro tyto dni té tesknosti mé zbaviti... Hned zítra dám se do překládání některých básní v češtinu; toť se mi ještě nejvíce líbí, to mne snad rozebere...« Překladem z Ossiana vystoupil již roku 1817 Palacký jako spisovatel (v Hromádkových Prvotinách), potom (hned r. 1818) také básněmi původními, obsaženými v Počátcích českého básnictví. Básně Palackého, ač v nich se jeví všude imitace antiky a z novějších zvláště Klopstocka, přece ukazují, že jeho básnické nadání bylo větší, než on sám je později cenil.[5]) Podle autobiografie byl by již r. 1816 poznával »svou nemožnost« státi se kdy básníkem, ovšem, jak se tu praví, básníkem velkým. Že však rozhodnutí nebylo mu snadné, že poesie Palackého i potom

---

[1]) Viz zvláště Několik slov o náboženství (1873) str. 7: Poznav já za povoláním svým lépe než jiní ohromné to zlo, co z rozbrojův a půtek o víře uvalilo se na ubohý národ náš atd. — [2]) Der religiöse Glaube an sich ist immer subjektiv, daher niemals offensiv. Hussitenthum 64. — [3]) Huss. 66. — A pak ještě jednou (1873) Několik slov str. 7: proč já dával sem a dávám vždy přední chválu někdejší Jednotě.. — [4]) Hussitenthum 62. — [5]) Jan Jakubec, O básnické činnosti Palackého (Památník). — Jubilejní rok přinesl nám vydání básní Palackého, a to již známých, jako také dosud nevydaných: *Básně Frant. Palackého.* Z rukopisné pozůstalosti vydal Jan Jakubec. — K tomu úvod. Zde se praví, že Palacký jako básník nedoceněn dosud, protože se nedoceňoval sám. — V úvodě pojednáno též o řeči básní Palackého; jeví se v nich také vliv slovenštiny. — Zachovaly se i dvě německé básně Palackého. — Srovnej též *J. Hanuš*, Z mladších let Frant. Palackého (Česká Revue I. č. 9).

k sobě vábila, patrno nejen z toho, co přece ještě napsal, nýbrž také z plánů, které se ještě po vydání Počátků vyskytly.[1]) Budoucí historik počal se, odvrátiv se od lyriky, »zvláště do tragedií zamýšleti«. Jednou z takových tragedií, kterou však jako »své hlavní poetické dílo« na pozdější časy odkládal, měl býti *Jan Hus* ... A budoucího historika vábily látky epické, *Jaroslav*, vítěz nad Tatary, — tehdy z básně mladého RKého novou slávou ozářený — a *Napoleon*. Do svého denníku r. 1819 zapsal plán epopey, jež by »opěvala poslední národů válku s Napoleonem«, počínajíc s jeho »vtrhnutím do Moskvy«, jež by slavila »úsilí knížat a národů, jejich důstojné pěkné horlení pro svobodu a důstojenství člověčenstva«, ve které by básník »následoval ideálů nynějšího věku: svobody a vzdělanosti.«[2]) A to byly zároveň ideály mladého Palackého: vzdělanost a svoboda. Zde zároveň patrno, co Palackému dala doba jeho, doba, kdy zrozen, kdy dospíval.

Co jsou, co znamenají Šafaříkovy a Palackého Počátkové, nemusím zde vykládati. Je to volání po nové literatuře, po jiné, než se v Čechách od mnohých spisovatelův, a zvláště básníků, pěstovala, jiné obsahem i formou. Již z titulu, jenž plně zní »Počátkové českého básnictví, zvláště *prosodie*«, patrno, že jich předmětem byla zároveň technická či vědecká stránka poesie. Na tom se byl Palacký již ustanovil, ještě než vydal své první pokusy, překlad i skladby původní, že se odevzdá vědě. Od jedné otázky (prosodie) vyšel a postoupil dále k poetice a hned ještě dále k celé *krasovědě*,[3]) než i krasověda byla mu částí většího celku, filosofie. V Palackém hned od mladých let se jeví duch systematický, kterému se příčí každá činnost fragmentární, který, cokoli podniká a začíná, podřizuje nějakému většímu celku a vyššímu zřeteli. Tím se vysvětluje, že, co ze svých krasovědeckých studií uveřejnil, bylo »Povšechné zkoumání ducha člověčího v jeho činnostech« (v Kroku 1821) a »Přehled dějin krásovědy a její literatury« (tamže 1823). Později (v menší autobiografii) Palacký napsal: »Byl jsem té doby ještě poněkud na váhách, mám-li přední snahy svého života obrátiti ku krásovědě a kritice krásoumy, nebo-li k dějinám národu svého.« Roku 1820 si ve svém denníku vyměřil tento plán pracovní: Po

---

[1]) Onť (Palacký) se velkými myšlénkami vzhledem jisté tragedie z domácí historie zanáší. Šafařík Jungmannovi 23. dubna 1818. — Ještě r. 1819, 19. února, napsal Šafařík Jungmannovi: Duch jeho ještě tisícero bojů vystáti musí, než se na čem ustanoví. — Rozvrhy básní nenapsaných vydal J. Jakubec. Jsou to: epopea (Napoleon), truchlohra (Kateřina II. či vlastně Ivan VI.). O Husovi a Jaroslavu jsou jen zmínky v denníku. — [2]) Toto bylo by (praví Palacký) epos národní, dílo nemenší, nežli byla Iliada; dílo věků trvajících ... Divadlo skončí se v Paříži s dobrovolným ustoupením Napoleona ... a s usnesením knížat, že svobodu dají národům svým. — [3]) *O. Hostinský*, Fr. Palackého esthetické studie 1816—1821 (Památník 388). — *Leander Čech*, Palacký jako esthetik (Památník).

aesthetice měla přijíti na řadu buď všeobecná historie nebo dílo o řeči a literatuře jednající; pak Slovanský Plutarch (řada životopisů); za »*poslední cíl života svého*« vytkl si již tehdy »pragmatickou historii země České«. Jak mocně ho hned v následujících letech upoutala historie, patrno ze slov, která čteme v dopise Kollárovi z r. 1822: »Nelze mi žíti, nebudu-li moci do vlastenského dějepisu se dáti.« [1]) Než i za historií objevuje se ve smýšlení Palackého a v úmyslech jeho zřetel pro něho vyšší.

Jako čítáme v životopise svatých středního věku, jak oni, náhle, hnuti příkladem neb domluvou jiných nebo nějakou zvláštní událostí, odvrátivše se od světa, odcházeli na poušť nebo vstupovali do klášterů, tak také vlastenectví mívalo své konverse. U Palackého, tehdy 15letého, způsobili ji r. 1813 hlavně otcovský přítel Bakoš v Trenčíně, spisy Komenského (nejspíše Labyrint světa) a Jungmannovo dvojí rozmlouvání o jazyku českém. Byl to zvláště spis Jungmannův, po jehož přečtení Palacký »se zapálil upřímnou vlasteneckou horlivostí«. Po několika letech (1819) Palacký dal výraz svému vlasteneckému zápalu po přečtení životopisu Kościuszkova [2]) apostrofou: »... Oslavený duchu, podporo vlasti své! ... Tvé stezky jsou mi posvátné, jsou mi úkazem od Boha poslaným ... Od tohoť okamžení odstupte ode mne všecky nehodné, chatrné myšlenky; život můj a duch můj posvěcen budiž vlasti; a jen vlasti a národu budiž dýchání mé! Já se obětuji, posvěcuji tomuto předsevzetí ... Kościuszko! po svatých šlépějích tvých kráčeti budu! Ač mi zbráněno tasiti meč pro dobro národu a vlasti, ale nezbráněno horliti pro slávu a samostatnost naši ... Dobrotivý Genie, který snad oblíbení máš shůry v každém srdci, jenž *pro svobodu* a *národnost* zaplápolalo, ty veď a zpravuj a posiluj mne!!« — V těch a v jiných zápiscích Palackého z let Prešpurských vane týž duch, jakým byli nadšeni polští Philaretové a němečtí Tugendbündlerové. K dvěma heslům: vzdělanost a svoboda, přistupuje třetí: vlast a národ! ... Od doby své konverse připravoval se mladý Palacký pro službu svého národa.

Hned r. 1816 se odvracel (odvracel, ale přece neodvrátil) od básnění, [3]) také proto, aby vědeckými spisy jednou pomáhal odstraňovati »nedostatek naučných knih v literatuře české«. Máme řeč, ale nemáme literatury, to bylo mínění Palackého v té době. Ale o Palackém neplatí: věda pro vědu! Věda měla posloužiti k povznesení vzdělání národního a v duchu národním. »Nenaleznete tam, tuším, ani jiskry právě národního života,« napsal roku 1822

---

[1]) ČČM. 1879 str. 383. — [2]) Je to Notice biographique par M. A. Juillier. Palacký z ní vepsal výtah do svého denníka toho roku. — Místo zde citované otiskl V. J. Nováček v Osvětě 1898 str. 482. — [3]) Měl v tom na Palackého vliv Benedikti-Blahoslav. Šafařík ho pak ještě jednou »navedl na stezky básníkův«.

Kollárovi o novém svazku Kroka, jenž ho byl právě došel . . . V onom pojednání z r. 1822, které mělo vyjíti, ale nevyšlo, ve Wiener Jahrb. (Gedenkblätter 36), praví Palacký, že, co novočeské literatuře chybí, je národní kolorit: »So wie ein jeder Mensch, so hat auch jedes Volk . . . seine eigene Weltansicht und Empfindungsweise, deren eigentliches Gepräge sich seinen Werken sowohl als seiner Sprache aufdrückt; der Böhme . . . hat sich in seiner Literatur bisher zwar immer als Mensch, häufig als Gelehrter und Patriot, aber selten *als Böhme* geltend gemacht...« Ne literatura toliko, nýbrž národní česká literatura — to programm mladého Palackého...

Vlastenectví mělo svou víru a své naděje, než znamenalo především odříkání, službu, obět. I toho si byl Palacký vědom od počátku. Již roku 1820 slyšíme od něho, zase v listu Kollárovi:[1]) »Osud spisovatelů českých jest obzvláštní ve světě a — závisti hodný! To zajisté světle dovésti se může, že jich ani zisku naděje... ani zevnitřní čest, ani cti a slávy žádost... nemámí a nevábí, nýbrž samo to, což na ušlechtilé duchy samo sluší, horlení a enthusiasmus vlastenectví.[2]) V tom, v povědomí vyplněné povinnosti a požívání toho dobra i té krásy, kterou tvoří, nachází spisovatel český jedinou, ale hojnou odměnu za snažení své...« Na Palackém se splnilo slovo otcovo: Mnoho věděti, všechno ještě na tom nezáleží...

A Palacký věděl mnoho, věděl mnoho záhy. Vědomosti ty si zjednával již v době, kdy se ještě nebyl rozhodl, který obor vědomosti mu bude vlastní a zvláštní.

V autobiografii zmiňuje se Palacký o své »čítavosti«. »Mé nejmilejší knihy«, napsal jednou otci. S biblí počal ještě, než opustil dům otcovský, v Trenčíně, kde »neustále vězel ve knihách«, poznal polemickou literaturu theologickou, tu, kterou si za nedlouho znechutil; ozývá se tato nechuť také později ještě v úsudcích jeho o polemické theologické literatuře doby husitské...[3]) V Prešpurku četl spisy Salzmannovy, cestopisy, díla geografická, později nějakou dobu, jak se zdá, převahu měla literatura poetická. Budoucí historik seznámil se s epiky od Homera začínaje, r. 1816 se počíná studium spisů Kantových...[4]) O rozsáhlosti lektury mladého Palackého nás

[1]) Č. Č. M. 1879 str. 382. — [2]) Nic velkého nestalo se bez enthusiasmu (Denník 1819). A jinde (tamtéž): Všeho doletí se pravý enthusiasmus. — Zde již máme heslo, pod kterým potom Palacký zadal svou Würdigung: Plus ultra! Nil mortalibus arduum est! — [3]) Srovn. Jos. Kalousek, O vůdčích myšlénkách v historickém díle Palackého. Památník 190. — Roku 1789 napsal Dobrovský Rybayovi o chronicon Taboritarum: »Alles ist actenmässig, nur die theologischen Zänkereien ärgern mich.« — [4]) Že znal Palacký Schillera a Goethe, patrno z listu přítele studujícího v Lipsku, který mu píše: Schiller und Goethe sind Ihre Lieblinge. — Také Jean Paul patřil k jeho oblíbeným spisovatelům. — Než — ne bez trefné kritiky. V denníku 1821 zapsáno o Hespe-

poučují také výpisky jeho, dosud zachovalé, a nejen o rozsáhlosti, nýbrž také o způsobu studia. Čítal — s pérem v ruce.[1])

Hájkovu kroniku (tu, které později, můžeme říci, až nenáviděl) poznal r. 1816, když z ní pro Palkovičův Slovník vypisoval slova, kroniku Pelclovu měl již roku 1814. Z Davida Kranze »Alte und neue Brüderhistorie« si udělal výtah, Lenfantovy války husitské četl r. 1820. Z Angličanů poznal Gibbona a Robertsona, z Němců Ludena a Jana Müllera, z Rusů Karamzina — a mnoho jiného, spisy historické, filosofické, politické. Luden mu byl příkladem, jak psáti o dějinách »filosoficky«. Palacký totiž při tom hned také přemýšlel a poučoval se o tom, co jsou dějiny a jak se psáti mají. On napřed věděl, jak historii bude psáti sám... Roku 1820 sám chystal se napsat pojednání »o dějinách a dějepisectví«.[2]) Tak se vzdělával na budoucího historika; historik, při bohatém obsahu historie a vzájemné souvislosti všeho historického, neobejde se bez rozmanitých vědomostí ... V tom obsažena přednost i nebezpečenství; též obtíž i půvab studií historických ...

K studiím historickým, k studiím o době husitské, které mladého Palackého z dějin českých nejmocněji upoutalo (a pochopíme již nyní proč), odešel do Prahy nevěda, že tam zůstane pro život.[3])

Palacký přišel do Prahy 25letý, přišel jako hotový člověk.[4]) Své boje vnitřní měl za sebou, svůj názor světa byl si ustálil. Ustálenost není ztrnulost. Jsou však jisté rozdíly přece: tak v literatuře před příchodem do Prahy kladl (aspoň theoreticky) větší důraz na její ráz národní, později na její obsah »europejský«; jeho základní názor o dějinách českých se později přece pozměnil; než

rovi: Humor jeho divný jest a často *nějaksi nucený a schvdlný* ... — [1]) Tyto výpisky se zachovaly (Hostinský v Památníku 373). — [2]) O histor. studiích Palackého v té době: *Jos. Kalousek*, O vůdčích myšlénkách v historickém díle Palackého (Památník). Též Hostinský v Památníku 376 a J. Pekař v Pol. — Velmi dobře podotýká O. Hostinský (Památník 372): Právem možno říci, že málokterý historik tak dokonale filosoficky připraven, tak sám v sobě hotov započal odbornou svou práci badatelskou, jako Palacký po svém příchodu do Prahy. I politická činnost Palackého, kromě přirozené ovšem souvislosti nepřímé skrze názory historické, také přímo spočívala na jeho filosofii měrou zajisté větší, než na pohled by se zdálo. — [3]) Prvotně (jak patrno z denníku 1819) měl jiný plán, cestovati po Europě a pak si hledati »ouřadu poctivého...« »To pak bude mezi Slovany, vše jedno, zdali Rusy, či Poláky, či Srby, jestliže nebude možná se ctí zůstati ve vlasti.« — [4]) O této hotovosti, jak se jeví také v básníku Palackém, *Jakubec* v Památníku str. 328. I na jinou zajímavou stránku tu upozorněno. Palacký sbíral 1816 prostonárodní písně, ale v jeho básních nejeví se žádný vliv básnictví prostonárodního. A přece právě on později dobře poznal cenu a význam Čelakovského »Ohlasu písní ruských«. V literární činnosti Palackého samého chybí přece, co bychom nazvali slovem dnes oblíbeným — lidovost. Chybí tuším vůbec v jeho osobnosti. V jeho osobnosti (zde přišla k platnosti poslední léta ztrávená v Uhrách a první v Čechách) bylo cosi aristokratického. Dobře to vytkl Denis (Vzpomínky a úvahy o Palackém, Památník str. 163), jenž ho poznal v pozdějších letech.

převraty to již nejsou. Palackým již žádný daemon nezatřásl; jen politika později otřásla jeho vírou v jiné, ne však vírou v platnost ideálu jeho, tedy v programm, jejž vytkl již mladý Palacký pro život svůj vlastní a pro život svého národa, probouzejícího se k novému životu. A tyto ideály mu přišly jak z osobnosti jeho, z toho, co v ni bylo »shůry dáno«, z toho, co v ní vypěstovalo vychování a sebevychování, tak z doby, které náležel vývoj jeho; těch ideálů svých pak hledal a ty také nalézal v minulosti národa českého. Skoro ke všemu, co podnikal Palacký později, lze najíti aspoň zárodky již v letech Prešpurských.

II.

Mluvíme-li o zázraku v dějinách, znamená to, že naše poznání k příčinám nepronikIo, neb lidské poznání všude nachází své meze... To platí též o našem národním probuzení. Avšak ono podivení, ono *admirari*, které se po příčinách ani neptá, ustoupilo již rozbírání a ptaní.

Co probudilo národ český k novému životu, ta otázka se ozývá u nás zase a zase.[1])

Historik zná nebezpečenství, které takovými otázkami nastává. Jednoduchá otázka zdá se vyžadovati jednoduchou odpověď a k ní také láká a svádí. Chtěli bychom bohatost a plnost historického života redukovati na jednoduché formule. A často se toho třeba konečně odvážiti. Jsou takové formule vždy aspoň pomůckou na cestě pokračujícího poznání. Pokrok obsažen pak nejednou i v tom, když poznáme, že jsme plnosti obsahu přece nevystihli, že jsme z bohatství dějinného života vybrali a do té formule vtěsnali přece jenom část...

S tou výhradou bych se přiznal k odpovědi, že národ český byl probuzen duchem času, duchem dějin v posledních desítiletích minulého a v prvních desítiletích tohoto století; tedy osvětou předešlého století, která také do našeho ještě přechází, a ideou národnosti, jež vládne století našemu. Tak bylo jinde, tak u nás. U nás k tomu přistoupily tradice z minulosti pocházející a, což bylo rozhodné pro zvláštní *národní* život, ne pro život vůbec, po mrtvu, jež vládlo před tím, anebo vlastně po spánku, jenž přece nebyl smrtí, — snaha sebezachování, snaha zachovati vlastní a zvláštní národnost, když nastalo nebezpečenství největší.

[1]) Nejnověji se otázky té dotýká *Tom. Masaryk.* Že se s odpovědi, jakou dává jeho Jan Hus na str. 2., nesrovnávám, patrno z následujícího. Odpověď tato zní: »Že naše obrození je pokus pokračovat v díle Husově, vidíme z těch našich buditelů a jejich úsilí: Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček... vědomě pokračují na dráze nastoupené Husem.« — Palacký tak obrození sám nevykládal. — Srovn. k této otázce *Jos. Kaizla* České myšlénky. Také, co praví Masaryk sám v K. Havlíčkovi str. 237.

Živel tragický, praví Palacký,[1]) v dějinách českých předčí nad epický. Avšak historie nezná tragedií bez viny; nicméně dějiny nejsou vždy spravedlivé; pokuta bývá nejednou větší než vina. To nebylo naší vinou, že jsme se po velké katastrofě českých dějin (a tou katastrofou jest pro všecku další budoucnost bitva na Bílé Hoře) dostali pod vládu *neosvíceného* absolutismu. Ovšem to nebylo potom ani naší zásluhou, že přišla i pro nás doba absolutismu *osvíceného* a skrze něj oživující proud osvícenské kultury předešlého století...

Úpadek, který u nás nastal pod neosvíceným absolutismem, byl všestranný. K úpadku přišla i česká národnost; mužové jako Balbin to poznávali a toho litovali...[2]) Neosvícený absolutismus ještě přímo a vědomě negermanisoval. A vlastně je jeho dílem to, co je dnes programmem naším: rovnoprávnost. Ovšem — my se domáháme rovného práva se svými krajany německými, co se týče veřejné platnosti obou jazyků zemských, kdežto tenkráte německý jazyk obdržel ve veřejném životě stejné právo s tím, který před tím měl právo vylučně sám. V tom smyslu se stal jazyk německý také jazykem zemským. Neosvícený absolutismus nepřál národu českému, ale ne tak proto, že byl český, nýbrž spíše, že byl před tím převahou kacířský.

Osvícený absolutismus germanisoval. Germanisoval, protože byl osvícený, a ještě více, že to byl absolutismus. Němčina se měla státi a také do značné míry se stala kulturním jazykem v Čechách; na školách latina, kde ustoupila, ustoupila ne oběma jazykům zemským, nýbrž jednomu z nich, německému. A vlastně se měl jazyk německý státi jediným jazykem zemským, to jest jen on měl míti platnost ve veřejném životě. Proto se germanisovalo, pro stát. Osvícený absolutismus nepřál národnosti české, ne tak proto, že byla česká, nýbrž hlavně proto, že dvojí národnost zdála se stěžovati vládu. A osvícený absolutismus chtěl vládnout, chtěl vládnout mnoho a positivně.

Osvícený absolutismus dosáhl u nás, co chtěl, ale vyvolal také, co nechtěl. On povznášel zemi naši a obyvatelstvo její z úpadku duševního i hmotného, ale probouzel zároveň v některých vrstvách českého národa odpor proti germanisaci, a tím sebevědomí národní.

Německý jazyk stal se kulturním jazykem (a to přinášelo největší nebezpečenství[3]) v zemi české: stal se kulturním jazykem pro

---

[1]) Děj. IV. 2 str. 7. — [2]) Radh. III. 75. — [3]) Pěkně to pověděl r. 1842 hr. Lev Thun ve svém známém spise Über den gegenwärtigen Stand der böhm. Literatur. — Kašpar Šternberk ve své autobiografii (str. 38), vydané r. 1868 Palackým, praví: »K. Joseph, der alles centralisiren wollte, suchte auch die čechische Zunge zu unterdrücken; dieses Palladium der Nationalität lässt sich aber kein Volk rauben. Unverabredet hörte man in den Vorsälen bei Hofe (v Praze, při korunovaci Leopoldově 1791) alle, die der Muttersprache

příslušníky obou národností, pro Němce, z nichž mnozí milovali zemi českou jako svou vlast a přičiňovali se o její povznesení, i pro ty Čechy, kteří si byli své národnosti sice vědomi, u kterých však jednak kosmopolitická kultura předešlého století, jednak úpadek národnosti české vyvolávaly jakousi lhostejnost neb jakousi resignaci, co se týče možnosti zvláštního českého národního života pro budoucnost.[1]) U jiných však se probouzela snaha učiniti také český jazyk jazykem současné kultury. Možnost toho byla dána minulostí, protože jazyk český již jednou dříve kulturním jazykem byl. Běželo o to, jej ve styk uvésti s kulturou současnou... Tak stáli vedle sebe (a do jisté míry i proti sobě) *Dobrovský* a *Jungmann*.

Palacký spojil v sobě Dobrovského s Jungmannem. Jungmann byl probudil Palackého, on nejmocněji. Palacký pracoval směrem vědeckým, v tom je podoben Dobrovskému, jenž mu byl i učitelem; Palacký však práci vědeckou obracel obzvláště a vědomě na prospěch národnosti české. Jako v řece voda z dvou řek přicházející dlouho ještě teče vedle sebe, tak u Palackého ještě dlouho vedle sebe pokračuje práce jeho směrem obojím, rozdílná jazykem. Samy *Dějiny národu českého* počaly vycházeti jazykem německým již r. 1836, česky teprva r. 1848. Avšak již r. 1827 utvořil si Palacký pro svou vědeckou práci jazykem českým a pro národnost českou svůj orgán, český Časopis Musejní — čtvrtý rok po svém příchodu do Prahy.

Palacký se byl dostal do styku s oběma, s Dobrovským i s Jungmannem, dříve, než přišel do Prahy, s Jungmannem dopisováním nedlouho po vydání Počátků, s Dobrovským[2]) osobně ve Vídni. Oba, Dobrovský i Jungmann, Palackého r. 1823 v Praze přátelsky uvítali, oba se ho ujímali.[3]) — Dobrovský seznámil ho s oběma *Šternberky*, *Kašparem* i *Františkem*, a tím se rozhodlo,

---

mächtig waren, böhmisch sprechen« — Palacký sám ve článku z r. 1832 pro Brockhausovo Konvers. Lexikon pojal věc nejhlouběji. Uvedení němčiny do škol »war gleichsam der Todesstoss für die böhmische Sprache und Literatur, um so gefährlicher für sie, als jene Decrete wirkliche deutsche Aufklärung bezweckten und folglich auch die Überlegenheit deutscher Bildung im Lande und den alleinigen Gebrauch deutscher Sprache in allen Geschäften herbeiführten«. Než proti tomu se okázal odpor: nejdříve se ozval Kinský (1774). Jak nicméně Palacký ostatek soudil o císaři Josefovi, pověděl v dopise z r. 1839: »Trotz dem, dass K. Joseph, in irrigen Ansichten befangen, der böhm. Nationalität den Todesstoss versetzte, werde ich meine grosse Achtung für ihn nirgends verläugnen.« — [1]) mit Liebe, wenngleich ohne Hoffnung — praví Palacký ve své přednášce o obou hr. ze Šternberka (1842). Slovo jeho platí tu také o Dobrovském. [2]) Dobrovského spisy čítal Palacký již v Uhrách. Do denníku r. 1820 napsal: Spisové Dobrovského otevřeli mně bránu, abych duchem filosofickým do soustavu řečí slovanských, zvláště české... nahlednouti mohl. — [3]) Palacký přijel do Prahy v pátek 11. dubna o 10½ hod. dopol. O 12. byl již u Jungmanna, který jej po obědě zavedl k Preslovi; Presl jej pak dovedl na Hradčany k Hankovi a do Musea. Dobrovského navštívil v sobotu.

co se již dlouho připravovalo, že se Palacký úplně věnoval dějepisu a také že zůstal v Praze. Tak se počaly — prostřednictvím Dobrovského — styky Palackého se šlechtou českou.

Jako v jiných zemích, tak i v Čechách šlechta to byla, která v 2. polovici předešlého století a v prvních desítiletích našeho věku účastnila se práce vědecké přímo jako Kašpar Šternberk, nepřímo mecenášstvím jako mnozí jiní, v duchu oné doby; a právě v Čechách měrou vynikající.[1]) Jest slušno vzpomínati toho s uznáním a s vděčností, s uznáním a vděčností tím větší, že se tyto tradice později neudržely tou měrou (ne že by byly zmizely docela), jak by si bylo přáti ve prospěch vlasti naší a také ve prospěch šlechty samy. Příčiny pozdější změny jsou rozmanité; nespravedlivo by bylo hledati jich jen na jedné straně... Oba Šternberkové náležejí do dlouhé řady mužův ze šlechty české, jichž jména se připomínají zvláště v dějinách Společnosti nauk a Musea království Českého. Zakladatelem neb spoluzakladatelem Společnosti byl hrabě František Josef Kinský, kníže Karel Egon Fürstenberk jejím prvním praesidentem, když se roku 1784 ze společnosti soukromé stala veřejnou. — Mezi členy Společnosti nacházíme Františka Šternberka již od r. 1796, Kašpara od r. 1813. Ještě větší účastenství měla šlechta česká při zakládání Musea. Nevíme ani, koho jmenovati na prvním místě, zdali hr. Františka Ant. Kolovrata-Libštejnského či hr. Františka Klebelsberka či Kašpara a Františka Šternberka. Kašpar Šternberk byl prvním praesidentem společnosti musejní nejen podle jména, nýbrž také skutkem. Museum bylo ve svých počátcích dílem šlechty české; sbírky jeho založeny dary od ní věnovanými, na př. sbírka mincí darem hr. Františka Šternberka...

O šlechtě rakouské — a šlechtou rakouskou je tu proti uherské a polské zvláště šlechta česká — slyšeli jsme v poslední době několikráte hlasy — a jsou to zároveň hlasové varující — hlasy, vytýkající jí uzavřenost její proti jiným vrstvám společenským, jaké již nikde jinde ve světě není. Připomínám jen historika Motleye, který byl vyslancem Spojených Obcí Amerických v Berlíně, v Hágu, v Londýně, ve Vídni a svoje mínění v té příčině vyslovil v důvěrných dopisech Bismarckovi. Ale již mnohem dříve vyslovil se podobným způsobem Wessenberg — známý ministr-praesident rakouský z r. 1848. Že v době, kdy Palacký přišel do Prahy, bylo ještě lépe, že bylo ještě dosti styků mezi šlechtou a muži vědecké práce, o tom právě nás poučují zejména dějiny mladého Musea království Českého.[2])

---

[1]) Palacký sám to s důrazem připomíná v přednášce, kterou měl r. 1842 o hr. Kašparovi a Františkovi ze Šternberka. A později ještě r. 1864 (Radh. III. 144). — [2]) Společenské poměry, jaké byly v Praze, a do kterých se Palacký dostal, velmi pěkně vylíčil *Frant. Lad. Rieger* v Památníku (Za jakých poměrů, zejména sociálních, podnikl Palacký úkol svého života).

Palackého (vracím se k tomu, co již bylo pověděno) po jeho příchodu do Prahy ujímali se přátelsky Jungmann i Dobrovský. Se Šternberky ho seznámil Dobrovský; Jungmann, tichý genius (jak praví Palacký sám), nechodivší kromě školy nikam mezi lidi, jemu v tom nemohl býti prostředníkem. [1]) Dobrovského Palacký však nazývá, vypravuje o počátcích svých styků se Šternberky, »jich přítelem«. Nevím, lze-li říci, že se potom stal hned jich přítelem Palacký sám, zejména Kašpara Šternberka; než jak hojnou měrou se mu dostávalo od počátku přízně obou — o hr. Františkovi Palacký ve své přednášce r. 1842 pověděl, že mu byl jako druhý otec — jak důvěrnými se staly záhy styky jeho s tímto slavným triumvirátem, do kterého vedle Šternberka jako třetí náležel Dobrovský, o tom svědčí vypravování Palackého samého v autobiografii. Ale zároveň vidíme, že Palacký v nových poměrech zůstal svým, že nezapomínal ideálů svého mládí. Bylo to dne 20. prosince 1825, že se po tabuli u hr. Frant. Šternberka prodloužila rozmluva až téměř do půlnoci, a že se při této památné rozmluvě objevilo, co dělilo od sebe Kašpara Šternberka a Dobrovského na jedné a Palackého, než také hraběte Františka na straně druhé. Byla to vlastenecká víra v budoucnost. Kašpar Šternberk a Dobrovský již nevěřili a nedoufali.[2]) Palacký doufal a věřil. On neostýchal se domlouvati Dobrovskému, že dosud ničeho nenapsal jazykem českým, a vyzval hraběte Kašpara, aby se Museum odhodlalo k živějšímu podporování literatury a národnosti české... V té věci Museum ve vlastencích, zejména v Jungmannovi a Preslovi, vzbuzovalo sice naděje na pomoc, ale nesplňovalo jich... Tužby vlastenců se setkaly s plánem, který se vyskytl již r. 1817 v přátelských rozmluvách mezi Palackým a Šafaříkem. Rozmluva dne 20. prosince 1825 vedla k provedení jeho, ač ne hned. Roku 1827 počal vycházeti redakcí Palackého český Časopis Musejní. Odpovídá to poměrům tehdejším, ale vzbuzovalo nespokojenost mnohých vlastenců, že vedle něho Museum vydávalo také časopis německý. Měl býti vlastně vědečtější než časopis český a vedle toho (nebyl to jeho hlavní úkol) cizinu poučovati o vědeckém životě v Čechách. Tak jsme tedy v německém časopise Musea již před 70 lety měli orgán, po jakém i nyní někdy se volá a touží. Ně-

[1]) A snad by byl ani nechtěl. V rozmlouvání o jazyku českém (1803) čteme: Pokud ten veliký obecného lidu zástup česky mluví, plesati nad pohřbem Čecha jest směšno... Lid český jest; panstvo nechť sobě hovoří francouzsky neb chaldejsky (rozumnější jazyk lidu svého milují), což na tom? že lid je za to má, zač se vydávají — za cizozemce, a tím méně je miluje, čím méně od nich milován jest. — [2]) Šafařík byl velmi upřímný vlastenec, a přece se u něho někdy objevila beznadějnost. R. 1839 napsal Palackému: Domnívali jsme se, že tento slovník (Jungmannův) bude základ novější naši literatury; nyní se spíše k tomu podobá, a tak nejedni soudí, že to bude jejím náhrobním kamenem. — A podobně bylo někdy také u jiných, nejméně u Palackého.

mecký Musejník zanikl po 4 letech; nenacházel dosti odbytu ani v Čechách, a ještě méně v cizině... Myslím, že by se nám i nyní nevedlo lépe.[1])

Jako redaktor českého Musejníka (a zůstal jím do r. 1838) Palacký zakusil dostatečně slastí i strastí takového postavení. Mezi stranami tehdejšími, Nejedlého a Jungmannovou, zaujal postavení střední; ač sám byl Jungmannovi bližší, uznával také, co bylo dobrého a oprávněného na straně druhé. Více než o jazyk, který pokládal zvláště co do forem za dostatečně vyvinutý a ustálený, běželo Palackému o věc, o »vzdělanost reální«, jak napsal v listu Kollárovi r. 1832. A proto nepřipouštěl neoprávněných novot, ani když přicházely od Kollára samého. Konservativnost Palackého byla založena na zásadách, na hlubokém porozumění těch otázek, o které při tom šlo. Roku 1833 napsal Šemberovi, ujímajícímu se Žáka a jeho domnělých oprav: »... formy jazykové jsou živé částky jazyka, žijící v ústech národu, jenž se podle libosti grammatiků na ruby obráceti, uřezávati a přešívati nedají. Grammatikové jsou jen jazykopisci t. j. referenti o jazyku, nikoli pak zákonodárci aneb tvůrcové a vladaři, rovněž jako statistikové moci konstitutivní aneb zákonodárné ve státu nemají...[2]) Pravíte posléze, že ne cit pravdy, ale jen zvyk opravám jeho (t. Žákovým) se příčí: ale není-li tento zvyk pánem a zákonodárcem o jazyku?...« Slova Palackého vykazují zároveň meze a dávají direktivu každému brusičství, ale také odsuzují z nemalé části ono brusičství, které proti těmto zásadám se provozovalo a z části provozuje dosud, neméně než zbytečné mody a nápady, jež se rychle šíří zvláště denními listy.[3])

Palacký stál o zachování jednoty ve spisovném jazyku, o utvoření jednotné a v duchu jazyka založené terminologie a fraseologie vědecké (to by byl měl vykonati zejména slovník naučný); než na tom nebylo mu dosti; šíření »*reální* vzdělanosti« — to bylo předním úkolem časopisu od něho řízeného, aby se totiž »v národě českém dále již necítila větší potřeba slov a výrazův než ponětí a známostí«. Ještě určitěji vytkl Palacký programm svého časopisu, a můžeme říci svého veškerého konání a snažení v té době v předmluvě k 11. svazku (1837), pohlížeje zároveň ne bez uspokojení nazpět k tomu, co již vykonáno. Novoevropejská osvěta neměla již býti v Čechách šířena toliko jazykem německým, proud její

---

[1]) O německém Mus. viz pojednání Mourkovo v Památníku. — Censura byla přísnější k němu než k časopisu českému. Roku 1831 napsal Palacký Ebertovi: »Mir ist des Popen Zimmermann Censurtyrannei endlich unerträglich geworden.« — [2]) Srovn. Radhost I., 45 v posudku Trnkova spisu r. 1832 a přednášku z roku 1846 (Radh. I. 193). Dále v. pojednání *Fr. Bílého*, Palacký a spisovný jazyk český v Památníku. — [3]) Srovn. vychovávání, výchova, výchov atd. —

měl býti uveden také do literatury české,[1]) staré Cechy měly býti uvedeny do nové Evropy; literatura česká měla se státi částí literatury evropejské, celosvětské; literatura česká neměla býti pouze neb hlavně prostonárodní, a když se odvažovala výše, neměly neologismy jazykové ji činiti nepřístupnou, krom několika spisovatelům samým. Psáti pro »střední vzdělané třídy« a tím je získati pro literaturu českou, to bylo podle Palackého »životní otázkou«. Životní otázka — není jediná otázka. Neporozuměl by Palackému, kdo by se domníval, že on neuznával potřeby a ceny literatury čistě vědecké, jak ji pěstoval Preslův Krok, vědy pro vědu, *pure science*. Životní bylo mu to, čeho třeba bylo tehdy *nejvíce*. Než této životní potřebě[2]) nemohl stačiti jediný časopis čtyřikráte do roka vydávaný.

Měl býti vydán společnou prací více spisovatelů a pod vrchním řízením Palackého encyklopaedický slovník, slovník naučný. Vzdělanost národu československého, praví Palacký r. 1829 v programmu k němu, způsobena byla jazyky cizími, v Čechách a v Moravě němčinou, latinou v Uhřích. Další starostí bude, zjednati mu přístup k vzdělanosti v řeči mateřské, tak aby o všem česky mysliti, mluviti a psáti se naučil.[3]) Jednání o slovník vedlo, jak známo, k založení *Matice České* (1831)... Jestliže založením Musejníka proveden byl plán Palackého z mladších let, založením Matice proveden záměr mnohem starší, kterým se zanášeli již první vlastenci, zejména Pelcl, tehdy ne bez účastenství samého Dobrovského,[4]) jenž se v mladších letech, jak se zdá, ještě nepoddával té beznadějnosti, jaká se objevila u něho při oné památné rozmluvě dne 20. prosince 1825... Starý záměr se vracel zase a zase, ve skutek jej uvedl teprve Palacký. *Matice Česká* je především jeho dílem; on sám velkou při tom zásluhu přičítal hr. Františku Šternberkovi.

---

[1]) Roku 1832 napsal Palacký v článku pro Brockhausův Slovník: Seit jener Zeit (objevení RKého, založení Musea) hat die Bildung der böhm. Sprache rasche, fast zu gewagte Fortschritte gemacht, sie wurde in Form und Gehalt europäisch, und fügt sich bereits fast allen Bedürfnissen in der Kunst und Wissenschaft... A přece čteme o něco dále: Unter den 6 Millionen slavischer Einwohner in Böhmen, Mähren und Oberungarn, welche das Publikum der böhm. Literatur bilden sollen, sind es bisher immer nur Einzelne, welche daran Theil nehmen; die Massen sind todt, und selbst die Mehrzahl der Gebildeten bleibt durch ihre Erziehung ihrer Muttersprache für immer entfremdet, anderer Hemmungen, wie der strengen Censur, des jämmerlichen Buchhandels und dergl. nicht zu gedenken .. — [2]) Že poučná literatura pro lid není možná bez vědecké, dobře poznal a pověděl Lev Thun — [3]) *Rud. Dvořák*, Snahy Frant. Palackého o vydání české encyklopaedie (Památník) — [4]) Srovn. Kalouskovy Děje Společn. nauk str. 63. Roku 1791 chtěl (ale nesměl) Dobrovský svou přednášku, kterou měl před císařem Leopoldem, zavříti prosbou, aby císař chránil národ český při drahocenném dědictví po předcích, jazyku mateřském.

Jaké překážky při tom Palackému bylo přemáhati, to jsme se teprva po letech dověděli. Osvícený absolutismus byl přinesl větší volnost duševního života, potom po válkách Napoleonských, za restaurace, nastávala, co se týče iniciativy vládní, doba stagnace. Vláda Vídenská nepřála žádné nové věci. Snahy českých vlastenců nepotkávaly se u ní a její byrokracie (s některými výjimkami, pokud totiž na vysokých místech stáli někteří šlechtici čeští) se žádnou přízní; další rozvoj národního života českého, ač v něm ještě nebylo žádného programmu politického, vzbuzoval nedůvěru; vláda Vídenská nepřála národnosti české, nejen proto, že to byla národnost česká (ovšem i proto), nýbrž již proto, že se tu k životu hlásily nové věci.[1]) A novou věcí by byla bývala společnost určená zvláště a výhradně ku pěstování a zvelebení literatury české. Proto se založení Musea nepotkalo s překážkou od vlády, že nebylo národní v tom smyslu, jak by si byli vlastenci přáli. Než Museum tu bylo; programm jeho byl dosti široký a mohl poskytnouti zamýšlené společnosti přístřeší. Avšak Museum samo musilo pro to teprv získáno býti, musil býti získán zejména jeho praesident, hr. Kašpar Šternberk. Že se tak stalo, to bylo zásluhou hr. Františka,[2]) který se již úplného provedení toho, k čemu byl nápomocen, nedočkal... Ony překážky nastaly však teprv potom, překážky, pro které r. 1832 Jungmann Palackého, vracejícího se z Vídně, uvítal voláním: »Pomozte, Františku, hyneme! hyneme!« A Palacký pomohl, pomohl svým uměním jednati s lidmi... Jemu se bylo podařilo hned od počátku získati pro věc, o kterou šlo, nejvyššího purkrabí hr. Karla Chotka... Ale byly i jiné překážky, které nepocházely od nepříznivců; účastenství obecenstva českého se probouzelo pomalu; teprv v letech čtyřicátých počet členů rychle rostl. Nicméně za poměrů nepříznivých vydána pomocí Matice dvě monumentální díla naší vědecké literatury, Jungmannův Slovník[3]) (1834 až 1839) a (1836—1837) Slovanské Starožitnosti Šafaříkovy, jehož povolala Matice do Prahy, aby se stal českým, t. j. česky píšícím spisovatelem (hlavní zásluhu i při tom měl Palacký); v letech čtyřicátých založena obojí bibliotheka, novočeská i staročeská, a vydána náhradou za naučný slovník malá encyklopaedie i první svazek Výboru. R. 1848 zahájeno prvním svazkem vydání Palackého Dějin ve zpracování českém...[4])

Výbor vydáván podle návrhu Palackého. I jiné jeho návrhy z té doby jsou pozoruhodny; pokud nebyly provedeny již tenkráte, obsahovaly úkoly pro budoucnost.[5]) Tak měla býti vydávána bibliotheka znamenitých děl historických, původně českých (na př.

---

[1]) Srovn. Kalouskův životopis Palackého. — [2]) Gedenkblätter 84. — [3]) Na vydání Jungmannova slovníku pomocí Musea pomýšlel Palacký již r. 1827. *Čelakovského* Sebrané listy 203. — [4]) Na základě zvláštní úmluvy s nakladatelem Tempským. — [5]) Srovn. Tieftrunkovy Dějiny Mat. Č. 115 sl.

Skála, Bartoš, Sixt z Ottersdorfu) i přeložených. R. 1842 předložil Palacký návrh, aby Matice podporovala literární produkci také udílením praemií za spisy jí samou nevydané. Než jen jednou taková praemie skutečně dána, totiž r. 1845 Tylovi za jeho román Poslední Čech. A nepomohlo dále ani naléhání Palackého, jenž byl sám do Musejníka napsal několik posudků o spisech belletristických (posudků, které mají své místo v dějinách kritiky u nás), aby se v tomto časopise, který byl přešel do nákladu Matice, pěstovala pravidelně důkladná kritika české literární produkce.[1] Jest patrno, že Matice podle úmyslu Palackého měla býti asi tím, čím jinde bývaly Akademie. A tím — aspoň do jisté míry — Matice skutečně byla; z ní vycházela z velké části iniciativa i direktiva vědecké literární produkce české...

V Museum r. 1838 smrtí hr. Kašpara Šternberka končí se doba Šternberkova, r. 1841 zvolením Palackého za jednatele počíná se, jak pověděl Nebeský, doba Palackého, vedle něhož v mnohých věcech stál rytíř Jan Neuberk, v té době také kurátor Matice.[2]) Šternberk byl více než dilettant, více než znalec v oboru věd přírodních. To dávalo též ráz Museu za jeho řízení. I to odpovídalo jeho osobnosti, že Museum, nepřestávajíc býti českým, mělo do sebe přece cosi kosmopolitického. Palacký programm sbírek a činnosti Musea rozšířil a položil při tom zvláštní důraz na věci české všech oborů; že historie přišla k větší platnosti než před tím, v tom se ovšem hlásila vedle skutečné potřeby také osobnost jeho. Zmiňuji se jen o zřízení archaeologického sboru roku 1843.[3]) — Roku 1847 přestěhovalo se Museum s Hradčan, z odlehlého a také jináč nedostatečného domu někdy Šternberského, kde je chtěl míti jeho první praesident, dolů do města, na Příkopy, do domu od stavů k tomu konci koupeného a upraveného. Palacký by byl chtěl více. On před tím navrhoval, aby na místě pomníku císaři Františkovi na nábřeží postaveno bylo Francisceum, kde by místo našly Museum i jiné ústavy. Návrh jeho nestal se skutkem. Než všecky podobné návrhy Palackého bývají programmem pro budoucnost. Co navrhoval r. 1839, provedeno po jeho smrti teprv, a to v rozměrech daleko větších, stavbou Rudolfina a nového Musea.

---

[1]) Obtíže kritiky v malých a těsných poměrech, jaké tehdy byly, vytkl Palacký v ČČM. 1827 (Radh. I. 12). Na mnoze trvají dosud. — S návrhem Palackého se nesrovnával Šafařík, tehdy redaktor Musejníka. — [2]) R. 1842 těší se Palacký v dopise Čelakovskému: Matice letos přičiněním zvláště kurátora svého, p. z Neuberka, veseleji prospívá, nežli ode mnoho let. — [3]) Palacký vyložil svůj programm Musea ve spisku vydaném r. 1842 jménem výboru pod titulem »Das vaterländische Museum in Böhmen im J. 1842.« Předeslány Dějiny Musea, potom často od jiných opakované. — Mnoho z toho, co tu pověděno, platí ještě dnes.

Podobný význam jako jednatelství pro Museum mělo pro Společnost nauk sekretářství Palackého.

Členem Společnosti stal se Palacký r. 1830, sekretářem jejím byl od r. 1840—1844. A byl, jak praví Kalousek, nejlepší sekretář ze všech, které kdy Společnost měla. V ní provedena hned roku 1848 nová organisace rozdělením na čtyři odbory či sekce, z nichž jedna byla česko-filologická; do ní náleželi ti vlastenečtí učenci, kteří do Společnosti přibyli po Palackém, zejména Jungmann, Hanka a Šafařík. Tato sekce odpovídá Matici při Museu. Společnost měla (to bylo mínění Palackého) i nadále pěstovati vědu pro vědu; měla se však státi češtější co do předmětu své práce. Ale měla se státi češtější ještě v jiném smyslu.

Programmem Palackého v těchto letech zůstává učiniti jazyk český, pokud již bylo lze, rovnoprávným s jazykem německým v ohledu kulturním, anebo aspoň připravovati ten pokrok pro další budoucnost. On uvedl jazyk český do Musea i do Společnosti. Do Musea českým Musejníkem a založením Matice. — Jednací jazyk Musea byl německý, ač hned v prvních stanovách jeho čteme — ne bez podivení — paragraf, podle kterého měli členové česky aspoň rozuměti, sekretář však býti mocen jazyka českého úplně.[1]) Teprve nové stanovy z r. 1847 sepsány byly rovnoprávně v jazyku českém i německém... Ve Společnosti nauk jazyk německý zůstával jednacím a uveden také do protokollův nové sekce česko-filologické.[2]) Než v publikacích vláda němčiny (vypsání cenné otázky, na kterou Palacký odpověděl svojí Würdigung, výslovně žádá spis německý) fakticky prolomena byla Palackého Letopisy (1829) a dvěma rozpravami Karla Bořivoje Presla (1830); výslovně však teprve novými stanovami r. 1837 přisouzeno jazyku českému rovné právo vedle německého, latinského a francouzského.[3]) Práva toho užila potom nová česko-filologická sekce ve svých přednáškách a publikacích. Jazyk český (cituji zde Kalouskovy Děje Společnosti) byl již netoliko předmětem vědeckého bádání, nýbrž také prostředkem vědeckého sdělování.

Jazyk český se tedy ozval v publikacích Společnosti, ale stalo se to přece jen v jedné sekci, v té, kde pěstovány jazyk český a literatura česká.[4]) V sekci historické do přednášek uvedl Palacký jazyk český hned r. 1841, dne 25. listopadu, kdy četl pojednání o Rostislavovi, otci královny Kunhuty, tištěné potom v ČČM., do akt chtěl jej uvésti roku 1842 svým pojednáním o předchůdcích

---

[1]) § 13. Sämmtliche Mitglieder müssen die böhmische Sprache verstehen, der Sekretär sie fertig lesen und schreiben. Sr. k té věci *Jana M. Černého* Museum království Českého. V Praze 1884. — [2]) Kalousek str. 158. — [3]) Ještě r. 1839 při vypsání ceny za dějepis českého obchodu žádá se spis německý. — [4]) Kalousek 190. Jsou to pojednání se společným titulem »Rozbor staročeské literatury«.

husitství. Ale to se potkalo s překážkou, když censura, vyžádavši si votum konsistoře, vytištění nepovolila, aspoň ne tak, jak bylo napsáno...[1]) A tak toto pojednání vyšlo po několika letech německy, ale za hranicemi a pod cizím jménem.[2]) Jiné historické práce Palackého (a to velice cenné) byly v těchto letech v aktech Společnosti vydány jazykem německým.

Otázka, smí-li a má-li český spisovatel psáti německy, není nová. Palacký sám ještě v Doslovu k Radhostu vzpomíná, že i někteří vlastenci horlili proti němu, jako by se staral o Němce více než o Čechy.[3]) Když pak roku 1836 Dějiny jeho počaly vycházeti jazykem německým, jeden z nich, kněz Josef Myslimír Ludvík, který každý svazek českého Musejníka »toužebně očekával jako Židé Messiáše«, neostýchal se Palackému samému své (a nejspíše i jiných) zklamání vysloviti nepokrytě.[4])

Palacký psal německy pro svět, zejména pro svět učený. Ale i některá z jeho učených pojednání historických mají zároveň do sebe cosi apologetického, jako ono z r. 1842 o vpádu tatarském, zvláště pak společně se Šafaříkem složená obrana Libušina Soudu, Evangelia sv. Jana a gloss v Mater verborum (1840).[5]) Propaganda »pro dobré národa Českého« nebyla částečně možná než prostředkem jazyka německého, a to i doma v těch vrstvách, které české národnosti měly býti získány. Jako jiné kusy tak i tento kus programmu se ohlašuje hned u mladého Palackého v letech Prešpurských.

Ono místo v dopise Kollárovi z r. 1820 o »obzvláštním osudu« spisovatele českého zní dále: »Mezitím volno nám také vzhlédati do blaženější budoucnosti, k době té, kdež v Čechách opět i páni a rytíři, i paní a slečny česky mysliti, mluviti a čísti budou, doba přijdoucí až později, ale neomylně.« Co to znamená, než že pro život národní, v duchu a jazyku národním, měly býti získány ty vrstvy společenské, ve kterých tohoto života bylo dosud málo, nejen třídy střední, ale i vyšší, *šlechta?* ... A o dvanácte let později slyšíme od Palackého v dopise Kollárovi: »Dokud my vyšší šlechty sobě nezískáme, dotud pro nás spásy nebude.« A povězme to hned, zde máme před sebou kus programmu Palackého, totiž *počeštění*

---

[1]) Srovn. Kalouskovy Děje Spol. 169. — [2]) Censura a konsistoř tím uškodily historické literatuře nemálo. Palacký mínil totiž takto zahájiti řadu pojednání o učených mužích v 14. a 15. století. Ale tato nehoda, jak praví v Radhostu II. 297, odňala mu k tomu všelikou další chuť. — [3]) Že k nim náležel také Jungmann, patrno z jeho psaní Kollárovi 4. ledna a 10. listopadu 1827, 22. dubna 1828. ČČM 1880 str. 56, 57, 199. — [4]) V dopise ze dne 20. ledna 1837: »Geschichte Böhmens v. Franz Palacký« ... Duch se mně zatajil, oči mrákota obešla, sám sobě nevěřil jsem čtoucímu, a první vzdechnutí bylo: Šeredně nás oklamal! — Odpusťte slova tato neb raději jen vzdechnutí — vždyť jste nám nic neslíbil — sami jsme se oklamali bolestně! — [5]) Podobně i pozdější (1856) *Zeugenverhör über den Tod K. Ladislaw's.*

české šlechty, který se mu jen částečně podařil... Ona blaženější budoucnost, onen neomylně přijdoucí čas leží také ještě — před námi, jako ležel před Palackým r. 1820, a snad jsme od něho ve větší vzdálenosti, než byl Palacký sám v letech třicátých a čtyřicátých.[1])

Přišed do Čech, Palacký počítal s danými poměry, ale počítal také s lepší budoucností, kterou očekával, kterou připravoval. V šlechtě české našel po svém příchodu mnoho patriotů, ale málo vlastenců.

V předešlém století hr. Frant. Josef Kinský byl se ujal jazyka českého, jeden z prvních (1774); při korunovaci Leopolda, nástupce Josefa II., v Praze pánové čeští (Kašpar Šternberk nám tu zajímavou zprávu zachoval v autobiografii vydané Palackým r. 1868 na str. 38), pokud ještě česky uměli, okázale mluvili mezi sebou při dvorských slavnostech po česku... Nicméně Palacký oba Šternberky, Kašpara i Františka, a také Karla Chotka počítá k Čechům »věrným krví a srdcem«, kteří však jazyka českého sami nebyli dosti mocni. A toto svědectví jeho v Doslovu k Radhostu se vztahuje na samého Dobrovského, »mistra v theorii, ale v praxi dosti nedostatečného.«[2]) »Proto«, praví Palacký, »kdokoliv té doby působiti chtěl ve prospěch národnosti české, musil již užívati k tomu cíli němčiny.«

A tak se stalo, že r. 1831 páni čeští, ani hraběte Eugena Černína, také přítele Dobrovského, nevyjímaje, vyzýváni byli k přistupování k Matici dopisem německým, od Palackého složeným, od něho, Jungmanna a Presla podepsaným. A přece v tomto německém dopise na národní ideu položen větší důraz, nežli za tehdejší doby možná bylo ve vyzváních veřejných.[3])

Probuzení národního života netoliko ve středních, nýbrž také ve vyšších stavech očekával Palacký od literatury, ovšem přiměřeně k tomu konci a cíli pěstované. Také k tomu konci a v té naději zakládal český Musejník, pro střední (jak již řečeno), ale také pro vyšší stavy.[4])

---

[1]) Sr. co Palacký napsal 1864 (Radh. III. 144). — [2]) Radh. III. 263. To potvrzuje Dobrovský sám v dopise Rybayovi 1785, omlouvaje se, že píše německy. — O Rud. Kinském napsal Palacký Šafaříkovi r. 1833, že je na literaturu českou velmi laskav, ačkoli v ní jest jen povrchně zběhlý. — [3]) Von jeher war es zunächst die eigenthümliche Sprache, welche die Böhmen zu einem besonderen Volke stempelte... Diese Sprache ist noch immer das unterscheidende Merkmal der Nation . V místě otištěném v Tieftrunkových Dějinách Matice na str. 32 vrací se myšlenka, kterou Palacký byl vyslovil již r. 1825 v rozmluvě se Šternberky a Dobrovským. — [4]) Časopis náš český u většího dílu vyšších stavů čten bude — Kollárovi napsal Palacký 28. září 1826 ČČM. 1879 str 386.

»Naše vyšší šlechta,« oznamoval Palacký Kollárovi roku 1832, »počíná se více chýliti k jazyku . . .«[1]) Ale ovšem jsou tu překážky: nedostatek vhodné lektury, zvláště pro ženské . . . Ale druhdy se dostavují také pochybnosti. Účastenství šlechty při Matici Palackého — aspoň do roku 1835 — neuspokojovalo, v důvěrném dopise příteli[2]) si stěžuje, že tak málo šlechticů k Matici přispělo, a že i ti, kteří co dali, mnozí jen jako almužnu dali.[3]) Starší odumírali: František Šternberk již r. 1830, Kašpar r. 1838, tento ve vysokém věku (77 let) . . . R. 1836 zemřel teprve 34letý Rudolf Kinský, první kurátor Matice, mecenáš Čelakovského. Ještě r. 1840 v dopise Purkyňovi[4]) Palacký vzpomíná ztráty jeho, jakož i Karla Clama-Martinice, právě zesnulého: »Byli to páni znamenitého vplyvu, jejž tytýž i ku prospěchu národnosti naší vynakládali . . .« Ale hned potom se Palacký upokojuje: »Mladší šlechtici, ku př. hrabata Thunové, nedávají než dobrou naději do budoucnosti.«

V nejbližších letech žádný ze šlechticů českých nestál vlasteneckým kruhům tak blízko, žádný se u nich netěšil takové oblibě jako hrabě Lev Thun, žádný (nemýlím-li se) neosvojil si českého jazyka tou měrou jako on; jsa členem sboru Matičního, dával i posudky o knihách českých . . .[5]) »To jest pravý šlechtic český, mnohonadějný,« napsal o něm r. 1837 jeden vlastenec druhému.[6]) Biograf hr. Lva Thuna (Helfert) nevypravuje o stycích jeho s Palackým tolik, kolik bychom očekávali. Ale i to, co slyšíme, svědčí, že Palacký a Lev Thun si rozuměli. Hned r. 1836, když vyšel

---

[1]) Jináče soudil Čelakovský v listě Vinařickému r. 1838 (Sebr. L. str. 425) pravě, že si odrodilá šlechta jazyka českého dosud málo všímá. — I jináče je místo zajímavé. — [2]) Vinařickému. — Podobně Čelakovský, ale hned r 1831. Sebrané listy str. 301. — [3]) R. 1839 stěžuje si V. Staněk Palackému: Jeden příznivec po druhém umírá, nových málo přibývá, šlechta i vláda o naši řeč a literaturu nedbá, ano snad naopak. — O šlechtě u vlastenců není vždy stejné mínění. Srovn. na př. listy Čelakovského ještě z r. 1848 (ČČM. 1871) — Také Lev Thun ve svém spise z r. 1842 praví, že mezi zakladateli Matice není mnoho velmožů (kaum Einige von den Mächtigen des Landes). — Na netečnost u vyšších stavů při odbírání Jungmannova Slovníku si stěžoval Šafařík v dopise Kollárovi r. 1834 (Zeleného Život Jos. Jungmanna str. 408). — Jindy si Palacký stěžuje, že příspěvky pro Šafaříka se těžce scházejí, jakož i podobně příspěvky pro Čelakovského. — [4]) Slov. Sborník 1886. — [5]) O tom některé zprávy podává Helfert v Oest Jahrbuch XV: (Graf Leo Thun). — R. 1833 si dopisoval z Anglie s Hankou, r. 1835 z Paříže se Šafaříkem pro cvik v jazyku českém; s Hankou se cvičil v češtině třikrát za týden, chystaje se vstoupiti do státní služby. Také Palackému psával česky, ne bez obtíží a ne zcela bez chyb, ale přece dosti dobře. (Srovn. co podotýká Thun sám — beschämendes Geständniss — o své nedostatečné znalosti češtiny.) I Neuberk psával Palackému německy. — Thunův posudek o Tylovu Posledním Čechu v. v Tieftrunkových Děj. Matice 120. V něm čteme: Nesnadná věc jest psáti českou novellu, ve vyšších třídách společnosti našich časů se pohybující, již proto, že arci život tento dosavade skutečně německý jest . — [6]) Jar. Pospíšil Burianovi (Čenský, Z let probuzení). — Srovn. Paměti Jos. V. Friče I. 120.

první svazek Palackého dějin, napsal Lev Thun svým do Děčína: »Ich habe nur die ersten Capitel gelesen; habe aber gar grosse Freude darüber; *er ist wirklich ein grosser Mann* . . .« [1]) Zvláště se pak zavděčil Lev Thun českým vlastencům spisem, vydaným roku 1842.

K pokusům, či vlastně prosbám, které však nepomáhaly, aby, jazyku českému aspoň nějaké místo popřáno bylo ve školách, náleží ono zadání sboru Matičního, které podle úmluvy s Chotkem k podnětu Palackým danému složil s pomocí Jungmannovou Vinařický, a které od nejvyššího purkrabí bylo dále podáno do Vídně . . .

Hrabě Lev Thun tyto snahy vlastenců schvaloval [2]) a podporoval, schvaloval zvláště, že děti mají býti vyučovány ve svém jazyku mateřském. Aby poskytnuto bylo jazyku českému místo ve škole, ale také v úřadech, odpovídající pokrokům, kterými se literatura česká již může vykázati, jsou požadavky sice jen více naznačeně, než určitě formulované spisu jeho z r. 1842,[3]) »Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung« spisu, který není než apologií českého národního probuzení, ve kterém spisovatel mluví jako Čech národnosti české, ba jako Slovan.[4]) A když se r. 1843 v jiném spise ujímal Slováků proti

---

[1]) ÖJ. XV. str. 180. — Tamtéž XVI. str. 149 citát z listu Palackého, když Thun již byl ve Vídni (1845): Wie schade, dass wir Sie, lieber Herr Graf, nicht in unserer Mitte haben. Ihre Kraft wäre uns so nöthig. Doch so Gott will, geht uns in Wien Ihr Genius nicht verloren! — [2]) ÖJ. XV. 190. — [3]) Podivno jest, že Helfert o tom, co je obsahem spisu Thunova, nic nepověděl. Za to nám přináší některé zajímavé podrobnosti, jako, že Thun k prvnímu náčrtku svého spisu, složenému již r. 1831, připsal »*Čechové jsme, Čechové budeme.*« Druhé zpracování z r. 1833 má český nadpis Sepsání pro jazyk český. — Dlouho trvalo, nežli si Thun vymohl dovolení k vydání svého spisu. — Že spis obrací se k vládě a ke šlechtě. není výslovně řečeno ve spise samém, je však patrno z listu psaného Tocquevillovi hned r. 1837. Škoda, že z něho neznáme v té příčině než tento citát (ÖJ. XV. 184): »Der unverkennbare Aufschwung der slavischen Nationalität beweist mir immer mehr und mehr die überwiegende und gleichwohl von der Regierung und dem höheren Adel durchaus verkannte Wichtigkeit derselben.« — Helfert podotýká, že se Thun zasazoval o povznesení české národnosti »nicht bloss vom Standpunkte der Literatur, sondern aus höheren politischen Gründen« — což pravda Ale tím ještě vše není řečeno. Viz následující poznámku. — Helfert (ÖJ. XVI. 107) dále vypravuje, že r. 1842 Thun Chotkovi podal pamětní spis, schvalovaný také od Jos. Mat. Thuna, »über die Beziehungen des Wiederauflebens der böhmischen Sprache zu der österr. Regierung«; patrně přimlouval se v ní (Helfert o tom pověděl tak málo) za právo jazyka českého v úřadování. Také pamětní spis, který měl podati nebo podal přímo císaři Jos. Thun svým a jiných jménem, přimlouvající se, aby jazyk český byl pěstován ve školách, složen byl od Jos. Thuna (tamtéž str. 109). Žádost, kterou Matice r. 1845 podala arcikníżeti Štěpánovi, aby se na universitě o soudním řádu přednášelo česky, složil hr. Lev Thun. — [4]) Frankfurter v *Allg Deutsche Biographie* (sv 38 vyd. 1894 str. 1813) praví o Lvu Thunovi: »wenn auch nicht national als Czeche, betrachtete er sich doch politisch als Böhme.« Než ve spise z r. 1842 Thun mluví jako *Čech české národnosti.* Tak čteme na-

Maďarům,[1]) neměli Lva Thuna naši vlastenci pokládati za svého?... Nevím, měl-li Palacký přímo účastenství při skládání spisu z r. 1842; než jsou to myšlenky jeho, které se tu často ozývají (zejména v první polovici), a jeho předmluva k 11. sv. Musejníka byla do spisu Thunova vložena v překladu doslovném.

Také Jos. Matiáš Thun z linie Žehušické měl podobné styky s kruhy vlasteneckými. Česky se aspoň učil pro cvik; pro radost svému příbuznému, hraběti Lvovi, přeložil do němčiny Ruk. Král.; jeho překladu se ujal Šafařík a vydal jej spolu s Palackým r. 1845.[2]) I on uveřejnil spisek (1845) o národnosti české (Der Slavismus in Böhmen); vystupuje v něm proti těm, kteří se domnívají, že v Čechách česká národnost je na vymření, ujímá se Čechů proti nářku »rusismu«, prohlašuje se proti možnosti nějaké »rakouské« národnosti,[3]) ale za to pro zemský patriotismus, jenž by v Čechách spojoval Čechy a Němce.[4])

Jestliže jsem se při této věci, poměru Palackého k české šlechtě před r. 1848, déle zdržel, nebojím se, že by mi bylo neporozuměno, a nemyslím, že bych se měl omlouvati, anebo vlastně že bych měl omlouvati Palackého. Až bude tiskem vydáno, co se zachovalo z korrespondence jeho, bude patrno, že po r. 1840 poměr jeho ke šlechtě české byl podobný jako někdy Dobrovského. Jest oběma stranám

---

str. 25 *unsere* Sprache t. j. čeština; na str. 63 zwei Männer, die jetzt den wichtigsten Einfluss auf *unsere* geistigen Interessen üben: Palacký und Šafařík; tamtéž *unser* grösster Dichter Kollár. Větu na str. 86: so liegt gegenwärtig für *uns* Böhmen in der bedrohten Stellung *unserer Brüder* in nördl. Ungarn atd. by byl někdo, kdo by se cítil jen jako »Böhme«, nenapsal. — Jako *Slovan* se ozývá Thun na str. 68. — [1]) Die Stellung der Slowaken in Ungarn. — R. 1844 Augsb. Allg. Z. přinesla článek Thunův »Die Slaven in Böhmen und Ungarn«. - Spisek z r. 1843 obsahuje, jak známo, polemickou korrespondenci s Pulszkym (1842); dodatek k ní, dopis Thunův ze dne 24. prosince 1842, otiskl Helfert v ÖJ. XVI. Hned v prvním dopise počítá Thun sebe mezi »*slavische* Vorkämpfer«. I v druhém listě mluví Thun jak Čech české národnosti na str. 16; dále na str. 18 (*Wir* bedürfen der Slowaken so gut als sie unser); v doslovu na str. 60 (*wir* Böhmen). O spisu Thunově z r. 1842 napsal Palacký Purkyňovi: Spis hr. Thuna zde v Čechách velikou sensaci působí, avšak u germanomanův i nemalý odpor zakušuje. — [2]) Ich wollte nur Ihnen und meinem Leo dadurch eine Freude machen (Jos. Thun Palackému 1842). Jednou se pokusil o české psaní Palackému. V něm píše (1842): Rád budu, když mne jedenkrát gen za Čecha poznate, ale k tomu mě geště tuze moc scházj. Gazyk se těško češíj, srdce ale tluče wlastenske. — [3]) Zajímavé místo je toto: Ebenso chimärisch wie das Weltbürgerthum ist eine österreichische Nationalität, denn das Kaiserthum ist, wenn nicht ein Staatenbund, doch ganz gewiss ein Völkerbund... Nur in dem Selbstbewusstsein dieser verschiedenen Nationalitäten kann das Kaiserreich seine feste Stütze finden; nur in dem Verbande mit dem mächtigen Kaiserreiche kann Böhmen wenigstens seine Nationalität bewahren. — [4]) Wir wollen Böhmen sein und Böhmen bleiben — und Böhmen sind die Deutschen wie die Čechen. On sám že je — weder ein Čeche noch ein Deutsche, sondern nur ein Böhme. — Co do ducha se Josef Thun hr. Lvovi nikterak nevyrovnal. Jak. Malý svým spiskem *Worte eines Čechen* se částečně obrací proti němu.

ke cti a byl oběma stranám ku prospěchu . . . Jestliže Palacký r. 1829 v německém Musejníku[1]) napsal: Unsere königlichen Přemysliden, Lützelburger, Jagelloniden sind längst nicht mehr . . . aber wir zählen noch Männer unter uns, deren Ahnen den Přemysliden, so wie den Jagelloniden ruhmvoll gedient haben — nehledejme v tom lichocení ve stycích se šlechtou tak často se vyskytujícího, ne — zde mluví historik. Palacký přišel do Prahy, aby zde — v Praze, v Čechách — konal studia historická o jedné době dějin českých. Ale že se pak věnoval historii úplně, celé historii české, to rozhodly přece poměry, které zde našel, a které byly tomu příznivy. Palacký rád se nazýval v historii autodidaktem. Jeho samostatné studium historické se počíná již před r. 1823, v tomto samostatném studiu pokračoval i po r. 1823 v Čechách, s počátku zvláště o době husitské; než Palacký v Čechách našel také učitele. Byl to přede vším Dobrovský. O tom máme svědectví Palackého samého v autobiografii. A nevím, nemáme-li podle téhož pramene k Dobrovskému přidati jako druhého hr. Františka Šternberka. Frant. Šternberk byl muž učený, ač sám nic nenapsal, leda tři krátká pojednání numismatická. Numismatika byla jeho specialita. Byl však více než numismatik, byl (opakuji slova Palackého) »nepovrchný znalec historie národní, kteroužto ve původních pramenech studovati již ode mládí míval zalíbení,« a to v pramenech netoliko tištěných, nýbrž také tiskem nevydaných.[2])

A tak si vysvětlíme, že Palacký, když, maje se státi nástupcem Pubičkovým a pokračovatelem v jeho díle, chtěl býti více, chtěl býti opravdu historiografem, že, když rozvinul hned také celý programm historické práce, našel i v té věci plné porozumění u hr. Frant. Šternberka. Než Šternberk sám by byl nestačil, kdyby smysl pro historii se byl nenašel též u jiných mužů české šlechty, která při tehdejším stavovském zřízení rozhodovala. Jistě i jiní smýšleli jako Eugen Černín, jenž roku 1831 po ustanovení Palackého historiografem (třeba ještě bez tohoto titulu) takto jemu psal: »Ihnen sowohl wie mir und allen unseren Landsleuten, die noch nicht so entartet sind, dass sie sich schämen dem Volke eines Karl's, eines Poděbrad's[3]) anzugehören, wünsche ich vom Herzen Glück« . . .[4]) Není to náhodou, že se historické spisovatelství Palackého počíná rodopisy panských rodů českých.

[1]) Ve článku »Einiges über die ältesten Familiennamen des böhmischen Adels«. — [2]) O hr. Frant. Šternberkovi r. 1830 napsal hr. Kašpar Palackému: In Graf Sternberg liegt ein Schatz von Kenntnissen, der einst mit ihm zu Grabe geht, weil er sich zu wenig zutraut und zu sehr nach Vollkommenheit und Vollständigkeit strebt. — To poněkud jinými slovy opakuje Palacký ve své přednášce r. 1842. — [3]) Jak vypravuje Palacký ve své přednášce (1842), Frant. Šternberk zatracoval zradu svého předka Zdenka Konopištského. — [4]) Již r. 1827 hr. Černín psal Palackému: Jedem Vaterlandsfreunde, jedem, für den die Geschichte unserer gar oft verkannten Vorzeit einigen Werth

Palacký není první historiograf český. Předchůdce jeho, někdejší jesuita, František Pubička (zemřelý r. 1817) ve svém několikasvazkovém díle (Chronologische Geschichte Böhmens), jež počalo vycházeti r. 1770, dospěl až do r. 1618. Toto dílo převzali čeští stavové r. 1778 ve svůj náklad. Vydávání díla Pubičkova potkávalo se však s překážkami se strany vlády v posledních letech Josefa II.; teprva r. 1793 povoleno zase v díle pokračovati; poslední svazek vyšel r. 1801.[1])

Od smrti Pubičkovy hledán pokračovatel pro jeho dílo. Měli jimi býti, ať se obmezím na jména ještě v paměti žijící, Cornova, Millauer; s Millauerem vyjednáváno r. 1818. R. 1827 vyzval stavovský výbor Palackého, aby se v ten úkol uvázal. Ale Palacký chtěl, jak řečeno, více býti než pokračovatelem díla Pubičkova, díla, které svou dobou nebylo bez zásluhy, ale bylo bez ducha, díla rozvláčného a psaného v té hrozné formě, jako se psávalo v Německu sto let před Pubičkou. Podle mínění Palackého vše, co dosud o dějinách českých bylo napsáno, bylo nedostatečné: abest historia a litteris nostris — to by byl mohl říci s Ciceronem. Nejdříve musí předcházeti rozsáhlé bádání v archivech, doma i za hranicemi, za hranicemi zejména v Římě, ve Vatikáně... Nevím, nebyl-li to František Šternberk, jenž pozornost stavovského výboru byl na Palackého obrátil. Když si však výbor vyžádal jeho dobrozdání, vyslovil se úplně ve smyslu Palackého, který navrhoval, aby vedle pokračování díla Pubičkova, ve které však sotva sám již věřil, a vedle snášení pramenův, zejména pak založení velkého diplomatáře, sepsány byly nové »pragmatické« dějiny české; Palacký tehdy měl na mysli dílo, jež by nepřekračovalo pět svazků. Když se byla také Společnost nauk vyslovila ve prospěch Palackého a tím proti Horkému, tehdejším dvorským kancléřem hrab. Mitrovským odporučovanému, usnesli se v dubnu 1829 stavové na ustanovení jeho jako českého stavovského historiografa. Snesení stavů nelíbilo se však ve Vídni, kde se vláda zdráhala vymoci mu císařské stvrzení; ustanovení historiografa stavovského byla věc nová, a také Pubička, ač jemu ten titul v obecném životě dáván, jmenovaným historiografem nebyl. Vláda svolovala jen ku pokračování díla Pubičkova tím způsobem, jak bylo počato. Stavovský výbor se však tentokráte odvážil setrvati na svém návrhu a také dosáhl, že návrh byl r. 1830 císaři Františkovi k schválení předložen. Než schválení s ohledem prý na deficit v zemském rozpočtu na ten čas odepřeno, skutečně však z té příčiny, že byl Palacký protestant[2])... Tu sněm nebo spíše Kašpar Šternberk, od něhož návrh vyšel,

---

hat, muss Ihre . . Anstellung in der Mitte der theueren czechischen Heimath recht warm am Herzen liegen. — [1]) Jar. Haasz, K české historiografii (Památník). Zde mnoho nových podrobností k Pubičkovi i k následujícímu. — [2]) Palacký Kollárovi 1. října 1830.

připadl r. 1831 na jinou cestu, která také vedla k cíli. Palacký nebyl ustanoven za historiografa se stálým platem, nýbrž měl za honorář, který by dostával místo platu, připravovati sepsání nových (od pokračování díla Pubičkova definitivně upuštěno) Dějin českých... Teprv r. 1839 obdržel Palacký titul stavovského historiografa k návrhu stavů od císaře Ferdinanda, tři léta po vydání prvního svazku Dějin v jazyku německém. Jazyk německý byl v Čechách jazykem veřejným, byl také jazykem stavů českých. V tomto jazyku počal od r. 1836 vydávati Palacký dílo,[1]) k jehož sepsání byl povolán jako historiograf stavovský.

A přece byla to idea národnostní, která v programmu Palackého zaujímala vynikající místo, která mu dávala jednotnost. Zvláštní národnost jevila se Palackému ve zvláštním jazyku, v jazyku národním.[2]) Tento jazyk pokládal Palacký za dostatečně vyvinutý a ustálený minulostí; odtud jeho konservativnost a nechuť proti hádkám jen o jazyk, připomínající jeho nechuť k hádkám o dogmata náboženská. Zásoba jazyka pocházející z minulosti ovšem nestačila; měla-li vzniknouti vědecká literatura v jazyku českém, česká národní literatura vědecká, musila býti pro mnohá odvětví terminologie teprva utvořena. To se mělo státi v souhlase s organismem jazyka českého, jak jej byl objevil Dobrovský; v tom spatřoval Palacký přední jeho zásluhu.[3]) Než Palackému běželo vždy o víc než o jazyk, totiž o obsah, o reální vzdělanost, o literaturu »formou i obsahem europejskou«, o literaturu pro všecky vrstvy národa, protože stál též o všecky vrstvy národa, které měly literaturou pro literaturu a tím pro národnost všecky býti získány, literaturou krásnou i literaturou vědeckou. Palacký, vzdav se dávno již sám skládání básní, nepřestával ceniti literaturu krásnou (známo jest, jak on, snad první, ocenil podle zásluhy básnický talent Čelakovského), i když se věnoval úplné literatuře vědecké. Jeho vlastní činnost literární zůstávala vždy ještě rozdělena co do jazyka, což také dlouho ještě vzbuzovalo nelibost některých vlastenců.[4]) V té věci, co se týče

[1]) V předmluvě k 2. dílu praví Palacký: Když usnešením sněmu . . . nařízeno mi, abych sepsal novou historii Českou,... rozumělo se tehdáž samo sebou, že to státi se mělo jazykem německým. — [2]) V onom vyzvání hr. Eug. Černínovi a jiným pánům, aby přistupovali k Matici, čteme: Von jeher war es zunächst die eigenthümliche Sprache, welche die Böhmen zu einem besonderen Volke stempelte... Diese Sprache ist noch immer das unterscheidende Merkmal der Nation. — [3]) V článku Böhm. Literatur (1832) pro Brockhausův slovník. (Šíře, co tu krátce pověděno, vykládá Lev Thun ve svém spise z r. 1842.) Zde praví Palacký dále o Dobrovském, že po návratu ze své velké vědecké cesty se oddával vždy více svým studiím slovanským, »je mehr er sich durch Zeitverhältnisse veranlasst fand seine Lieblingsideen von religiöser Aufklärung, Reform des Clerus und dgl. zu entsagen.« — I zde žádá Palacký, by byla vydána sbírka jeho menších pojednání, jako již ve Würdigung. — [4]) R. 1839 píše Čelakovský Vinařickému (S. L. 431): Šafařík si stěžuje na Palackého, proč nepíše česky historii. — R. 1845 Jos. Čejka hněvá

vypěstování vědecké literatury národní, stál Palacký uprostřed mezi jich nedočkavostí a beznadějností Dobrovského i aristokratickou blahosklonností Kašpara Šternberka, jenž připouštěl jen českou literaturu prostonárodní... Než Palacký sám také již nemohl se dočkati doby, až »hrdí Němci sami od našinců se budou učiti«;[1]) proto byl povolal do Prahy Šafaříka, aby sepsal své Slovanské Starožitnosti v jazyku národním, kdežto české sepsání Dějin národa českého se vždy ještě zdržovalo a odkládalo pro jiné práce, kterými však toto hlavní dílo Palackého se vždy připravovalo. Svými pracemi vědeckými nabyl Palacký váženého jména doma i za hranicemi, ale již před r. 1848 slýcháme často stížnosti jeho na nepřízeň, s kterou se potkává práce jeho na straně německé, také u německých krajanů doma.[2]) Od svých českých krajanův Palacký slýchal již v této době slova úcty a oddanosti, jako jich přední muž a vůdce, ale druhdy se ozvala též nespokojenost zvláště na straně, kterou bychom, ač ne zcela právem, nazvati mohli Jungmannovou. Jungmann přestal na nějaký čas přispívati do Musejníka, když mu Palacký (víme to z jeho autobiografie) odepřel místo k »útokům« na Nejedlého.[3]) Osobní nepřízeň však z toho mezi ním a Palackým nevznikla.[4]) Prudčeji se ozýval již tehdy a zvláště, když se potom zase dostavily spory o pravopis, o *au* a *w* Palackým hájené, i v pozdějších svých letech ohnivý Čelakovský.[5]) Drážďilyť

---

se na Palackého (bylo to ve sporu o w a v) v dopise Boleslavě Rajské (Z let probuzení I. 107), že chce byti zákonodárcem muž, jenž nemá ani jediné české knihy, jíž by byl vlast obohatil, ano, který na nás hanu uvalil, že by spisy jeho ani nedaly se napsati v mateřské řeči. — [1]) V dopise Purkyňovi. Slov. Sborník str. 185. — [2]) Eine Knölliade (1844), *Gedenkblätter* 129. — Obšírně na základě dříve neznámých a dosud nevydaných pramenů jedná o tom Fr. Dvorský v Památníku (Frant. Palacký a náš nepřítel). — Článek Palackého v Hormayrově Taschenbuchu 1832 dal Knollovi, professoru dějepisu v Praze, podnět k sepsání či pamětnímu spisu nejv. kancléři Mitrovskému, ve kterém varuje před »slavismem« a »rusismem«, klíčícím v národním hnutí českém. Podobně provází pak činnost Palackého dále. — Zde také se poněkud vysvětluje (str. 461), proč si Palacký stěžoval na jakousi nepřízeň, jež překážela jeho bádání na Moravě. — Ostatek má ta celá věc hlubší význam, který poznáváme úplně teprv my. Knoll je předchůdce jiných. — [3]) Čelakovský Kamarýtovi (Sebrané listy 199) 23. ledna 1827: Jungmann se na něj zlobí, že mu samovolně mnohá místa vymazal... A tak mnozí jiní, neb pan vševěda Palacký přistřihuje skoro každému po libosti a svém vkusu... — [4]) Srovn. svědectví Palackého samého v Kalouskově životopise Palackého. — Jungmann, Čelakovského »baťuška«, byl od svých osobních přátel milován, Palacký ctěn a vážen. — [5]) Čelakovský 1824: Nyní počíná německy psáti — 1826: ... naše muzeum bude vydávati časopis měsíční český, a aby žádné dokonalosti nezbývalo, i německý. Za spořadatele a jakoby vůdce ustanoven Palacký. Tu se mnoho nevyvede.. Kdož bude psáti? Žádný z nás Staročechů jej ani cítiti nemůže. — R. 1831 přispěl Čelakovský sám do Musejníka posudkem Slávy dcery. A když se r. 1838 Palacký vzdal redakce, nebyl Čelakovský spokojen: »on předc měl péči u vybírání, opravě, což nyní nebude« (tamtéž 360). — R. 1848, 6. března Čelakovský Staňkovi (ve sporu o pravopis):

tyto spory o pravopis vášně bezmála tak jako nedávno mezi námi spory o Rukopisy . . .

Jaké bylo politické smýšlení Palackého před rokem 1848? Prameny, které máme — a byly by to zvláště důvěrné dopisy — nás o tom nepoučují dostatečně. Ve veřejnosti se o věcech politických mluviti nesmělo, v důvěrných dopisech o nich psáti bylo nebezpečno.[1])

Než *mladého* Palackého i v té příčině poznáváme přece, pokud jeho denník — před příchodem do Prahy, v Uhrách — měl povahu konfessí. Palacký všímal si současných událostí politických, zaznamenával je ve svém denníku, přidávaje někdy vlastní úvahy.[2]) Mladý Palacký byl smýšlení liberálního ve smyslu své doby,[3]) přívrženec zřízení konstitučního, po pádu Napoleonově slibovaného, ale potom namnoze nezavedeného; co dávala přítomnost, vítal s radostí, co nedávala, to očekával od budoucnosti, a to dosti blízké. Jemu se zdálo, že proud dějin, jenž se začal založením Spojených obcí v Americe, mohl býti zdržován sice, ale ne nazpátky obrácen.

R. 1818 Palacký do svého denníku napsal: »Knih za toho času arci mnoho čteno, zvláště k dějinám vlasti a *politice* přináležejících. Počal sem opravdově starati se o národství z ohledu vyššího a o člověčenství vůbec. K tomu konci četl sem vždy pilně noviny, pozoruje běhy těch národů, jenž v nově obdržely zprávy národní representativné, jako jsou Francie, Bavory, Badensko a Německý spolek obcí.«

Sympathie mladého Palackého náležely knížatům a národům v jich boji proti Napoleonovi,[4]) potom národům zklamaným ve svých nadějích.[5]) »Než revoluce a Napoleon vyvrátily staré řády, a nový duch věje po celé Evropě, jakkoli dušený tu i tam od knížat.«

»Já se své strany jsem na vše hotov, i na to s Palackým navždy v rozpor vstoupiti . . .« Palacký je druhý Nejedlý, chce rektorovat nad jinými. —
[1]) Palacký ještě v pozdějších letech připomíná, že od r. 1830 psaní jeho bývala otvírána, i ta, která psal manželce. — Srovn. co napsal Čelakovský Staňkovi (ČČM. 1870 str. 222): Přiložené psaníčko odevzdejte, prosím, p. Palackému, píši mu tentokráte z jistých příčin ne zrovna pod jeho adressou, ale pod Vaší, maje za to, že pečeť snad spíše bez porušení zůstane. — R. 1843 Staněk podotýká v listě Čelakovskému, když jemu při vyšetřování všecku korrespondenci prohlíželi: Nedivte se, když pak neradi dopisujeme. Každé nevinné slovo se dá skroutiti. — [2]) Když r. 1820 v »kavírně« četl řeč, »výbornou a utěšenou«, kterou král Virtemberský zahájil sněm, byl »radostnou horlivostí všecek rozpálen«. — [3]) V řeči své v panské sněmovně r. 1861 (Gedenkblätter) Palacký pověděl: Ich bin in den Gesinnungen für freiheitliche Entwickelung von meiner Jugend auf herangewachsen und war stets ein Anhänger freisinniger Principien, auch in Zeiten, die in dieser Beziehung viel schwieriger waren als die gegenwärtigen. — Ovšem zde Palacký rozeznává svůj starý a pravý liberalismus od domnělého liberalismu jiných. — [4]) Viz jeho plán epopey Napoleon. — [5]) Duch svobody u národů svého práva od mocnářů požaduje. (Denník 1819).

Mladý Palacký očekával, že i v Rakousku procitne vše, »navzdory úsilí ministeriálních«, ne li za této vlády, tedy po nastoupení nejbližšího panovníka. Od Ferdinanda se nadál hned na počátku jeho panování, co přinesl teprva rok 1848. Mocnářům radil ku prozřetelnému povolování, sice národové, pocítíce své síly, rozrazí nehodná pouta násilně.[1]) Ne lid pro krále, nýbrž králové jsou pro lidi. Ať jsou knížata tím, čím býti mají: otcové národů; ať jsou národové tím, čím mají býti: dobrovolní synové vlasti, vždy hotovi hájiti ji a správce její...

Mladý Palacký byl liberální, ale také již konservativní. Ať mocnáři prozřetelně povolí, ale ať hájí také energicky svých práv. Nová konstituce španělská, vynucená r. 1820 na králi, povznese národ, tak hluboce padlý, na vysoký stupeň moci a důstojenství. Ale snad tato konstituce, nejsvobodnější ze všech monarchických, odňala králi moc přespříliš, odňala grandům důstojenství všecko... A přítele Maďara Ghyczy napomíná: »Weil das Leben der Völker seinen grossen Gang sicher schreitet (zde se ozývá budoucí historik), ist es unrathsam, ihm vorzugreifen, und unnatürlich, es beschleunigen zu wollen... Was da schäumt, das überschäumt so leicht; aber die höchste Kraft kündigt sich in besonnener Ruhe an.[2])

Když přišel Palacký do Čech ze svobodnějších Uher, nacházel u nás klid, který nebyl však výrazem síly, nýbrž nedostatku síly, našel mrtvé ticho politické. Pro vládní politiku této doby našel potom (1837) Lev Thun dobrý výraz v dopise Tocquevillovi: une politique étouffante.[3])

Co bylo však probudilo 18. století, to již nezaniklo docela, žijíc — aspoň částečně — dále ve vědě, umění, literatuře, ve spolcích vědeckých, uměleckých, filanthropických. A tu jsme se setkali se záslužným účastenstvím šlechty. Zde jí vláda popřála aspoň něco volnosti, kolik by jiným vrstvám společenským nebyla popřála. Zde bylo lze nalézti i podporu pro práci směřující k povznesení české národnosti; proto výrok Palackého: Dokud my vyšší šlechty sobě nezískáme, dotud spásy pro nás nebude...[4])

---

[1]) Denník 1819. — [2]) Psaní to vepsáno do denníku 1820. — [3]) Helfert, Graf Leo Thun (Oesterr. Jahrbuch XV. 183): Je sens douleuresement les effets de notre politique étouffante. Škoda, že psaní není tištěno celé. Thun se v něm — velmi nepříznivě — vyslovuje též o školství a byrokracii tehdejší. — Svým způsobem (mluvě zvláště o censuře) řekl něco podobného Čelakovský r. 1842 v dopise Vinařickému z Vratislavě (Sebr. L. str. 452): hnusná a hloupá poroba — Vedle censury co tu bylo špehování, vyšetřování, vyslýchání, o tom mnoho zpráv v dopisech vlastenců před r. 1848. — [4]) Zajímavý je výrok Jos. Podlipského, jenž později r. 1848 patřil k radikálům, v dopise z r. 1840 (Z let probuzení I. str. 38): »Býti prozřetelnějšími, zvláště za těchto poměrův aristokraty si předcházeti (neb náš stát není monarchický, nýbrž aristokratický).« — Psaní jedná o vyslýchání Podlipského a jiných ve Vídni. Ke konci Podlipský si přejc, by bylo sděleno *hr. Thunovi*, Palackému, Šafaříkovi atd.

Mužové jako Frant. Šternberk nacházeli ve vědecké a jiné příbuzné činnosti náhradu za život politický. Že z důvěrných rozmluv jeho s Palackým politika nebyla vyloučena, vysvítá z Palackého autobiografie. Než v ní řečeno i více: hr. František Šternberk [1]), »co muž ve veřejných politických záležitostech zběhlý, otvíral mu jasnější pohled na životy národů.« Jaké bylo politické credo Františka Šternberka, tu ovšem nepověděno; ale poněkud to naznačeno jinde, totiž v přednášce o obou Šternbercích (1842). Palacký zde vzpomíná účastenství hr. Františka na sněmování, když po smrti Josefa II. obnoveno bylo stavovské zřízení v Čechách. Tehdy prý vytýkáno bylo stavům, šlechtě a duchovenstvu, že byli pamětlivi jen svých prospěchů, starajíce se o obnovení feudalismu se vším útiskem s ním spojeným ... Palacký nechce rozhodovati, zdali tyto výtky byly podstatné, než to ví, že František Šternberk náležel k těm, kdo byli hotovi ke každé oběti ...[2]) V tom naznačeno zároveň politické smýšlení Palackého samého. I v té věci stál mu tedy František Šternberk blíže než hrabě Kašpar, o němž Palacký pověděl v téže přednášce, že ač obcoval s lidmi všech stavův, přece zůstával šlechticem, jenž pokládal svůj stav za podstatnou část státního ústrojí, ostatek »obyčejnému politisování«, jež mu nebylo po chuti, se vyhýbaje.

A přece právě Kašpar Šternberk zanechal nám své politické vyznání, a to na místě významném, na samém konci své autobiografie, kde krátce před svou smrtí (1837) napsal: »Man muss nicht vergessen, dass der österreichische Staat aus Nationen und Königreichen zusammengesetzt ist, die alle ihre eigene Geschichte, ihre eigene Verfassung gehabt haben und zum Theil noch haben; da kann man nicht Alles über einer Kamm scheeren; Geschichte, Zunge und tausendjähriges Herkommen muss berücksichtigt werden ...« A Šternberk poslal tehdá pamětní spis v tom smyslu státnímu ministrovi hr. Kolovratovi.

Tato slova hr. Kašpara Šternberka odvolávají se k minulosti a jsou — programmem budoucnosti. Odvolávají se k minulosti, k tomu, co dnes nazýváme státním právem. Hlas ten se tu ozývá ze šlechty české, určitěji ještě řečeno, z panstva českého, z té vrstvy společenské, které tehdejší doba přece aspoň nějakých práv veřejných popřávala, ze stavu privilegovaného, mohli bychom říci ze stavu vůbec, vedle kterého stav duchovní — ne sice jináče, ale pokud zasedal na sněmu — znamenal málo, městský pak nic. Tento stav byl ještě aspoň něčím, a o několik let později chtěl býti více.

[1]) Srovn. co praví Palacký ve své přednášce z r. 1842 (Leben des Grafen K. Sternberk 200). — [2]) Frant. Šternberk náležel k těm, kdo se r. 1790 hlásili pro sněm a právo zákonodárné. *Jos. Kalousek*, České státní právo str. 495. O straně svobodomyslné, k níž kdysi patřil, tamtéž str. 510.

Ruch stavovský ohlašoval se poněkud již před smrtí Kašpara Šternberka; několik let potom obrátil se proti nejv. purkrabí Chotkovi, který (zásluhy jeho o zem a zejména o Prahu zná každý) si vedl methodou osvíceného absolutismu a roku 1842 byl nucen opustiti své místo, an byl příliš samostatný i proti stavům zemským i proti vládě Vídenské; ruch onen vrcholí se konečně r. 1847 v jednání sněmu, v dedukci o právech stavů českých (18. února 1847) a v adresse ku panovníkovi (11. května 1847).[1]) Dedukce i adressa domáhá se uznání českého státního práva; najdeme tu i výraz: das böhmische Staatsrecht. Nehledejme v tom hned příliš mnoho; existenci zvláštního státního práva českého uznávala i strana mezi stavy, kterou bychom podle dnešního zvyku nazvali vládní. Než kdežto tato strana se spokojovala »novým« státním právem, totiž tím, které se zakládalo na Obnoveném zřízení zemském,[2]) a rozuměla mu tak, jako mu rozuměli ve Vídni, většina stavův reklamovala pro sebe — mohli bychom říci — staré právo, starší než r. 1627, zejména pak právo voliti krále, kdyby vyhasla vládnoucí dynastie, právo povolovati daně,[3]) právo spolupůsobiti při zákonodárství a při správě tohoto království. A většina stavů se hned potom (v srpnu 1847) odvážila i nepovolovati žádaného zvýšení daně, které však nicméně od vlády bylo provedeno... Neřekl bych, že stavové odstoupili s jeviště způsobem nedůstojným...[4]) Práva, kterých se dovolávali, byla ovšem jich privilegia, ale byla zároveň také práva celé země nebo mohla se jimi státi;[5]) a také nebyli stavové bez vědomí tohoto svého postavení.[6])

Měl Palacký nějaké účastenství při těchto věcech? Podporoval on stavy, domáhající se uznání státního práva, svou radou? Nemohu dáti jiné odpovědi, než že nevím. Prameny, které znám, nic o tom určitě nevypravují.[7]) A snad by nás o tom mohl poučiti jen vrstevník

---

[1]) Tyto i jiné listiny vydány byly roku 1848 v Hamburce (Der böhm. Landtag im J. 1847). — [2]) V dobrozdání většiny zemského výboru se praví o Ferdinandovi II.: Er ertheilte dem Königreiche die erneuerte Landesordnung, die in dem Artikel sub A. das neue böhmische Staatsrecht, und in den übrigen Artikeln von B. bis Z. das Privatrecht enthält. — [3]) Dedukce stojí na podobném stanovisku, na jaké se později postavili Tomek (Sněmy české) a Kalousek. — Rozdíl mezi dedukcí a adressou není tak velký, jak by se zdálo podle Ant. Springra (Gesch. Oest. I. 534). Springer se posmívá stavům, i když něco chtí, i když ustupují. — [4]) V řečech hr. Wurmbranda, Erv. Nostice, Frant. Thuna ml., Jana Lažanského najdeme velice ostrá místa. Hrabě Lažanský pronesl slova, která upomínají na známý výrok Bailliho r. 1789: »Ich würde eben so votiren, wenn Bajonette vor der Thüre ständen.« — [5]) Dne 30. srpna 1847 pravil Fr. Deym: Ich führe diesen Umstand an, um... zu zeigen, dass die Stände nicht für sich und ihren persönlichen Vortheil, sondern dem Lande gegenüber die Aufrechterhaltung ihrer Privilegien handzuhaben schuldig sind. — [6]) Kalousek, Č. stát. právo. — [7]) Kommisse, která r. 1847 vypracovala dedukci, skládala se z Karla Aueršperka, Jana Lažanského, Fr. Deyma, Ervína Nostice a Jana Neuberka. Vlastním spisovatelem jejím byl podle Springra (I. str. 534, kde se ovšem uvádí jen *Bericht*, ale dedukce je přece jen doplněk jeho) Neuberk, tedy ten

těch věcí znalý. Známo jest však, co vypravuje Palacký sám, že r. 1843 u knížete Karla Švarcenberka měl pro posluchače z »přední šlechty české« přednášky »o proměnách, jaké se kdy sběhly v kompetenci a působení sněmů českých«, a že jeho posluchači se mu odvděčovali příspěvky peněžitými — a to až do r. 1848 — za které opisovány byly listiny pro diplomatář musejní...[1]) Původcem těch věcí, i oněch přednášek i těchto sbírek, byl hr. Fridr. Deym, jak Palacký sám praví, »energický vůdce stavovské opposice« před rokem 1848. S Fridr. Deymem měl Palacký rozmluvu dne 25. prosince 1846. Při ní Deym Palackého požádal za stručné vypsání změn, které utrpěla ústava česká od Ferdinanda II. začínaje. Sepsání, které 3 dni později (27. pros.) Palacký složil, vlastně této žádosti nevyhovuje, dotýkajíc se jejího předmětu jen jako věci vedlejší. Palacký však chtěl zde, nemýlím-li se, vůdci stavovské opposice pověděti více: ne tak, co bylo, nýbrž co by se v nejbližší budoucnosti státi mělo. Palacký vůdci stavovské opposice s pozoruhodnou otevřeností vykládá, co bylo jeho vědeckým přesvědčením, že totiž v prvotní slovanské ústavě vládla politická rovnost všech, na místě rovnosti všech že vstoupil potom německý feudalismus a s ním privileje, immunity, exemce, slovem politické rozdíly stavovské. Feudální stavové se přežili, a návrat k jich někdejšímu postavení je nemožný, kdežto aristokracie — to i zde Palacký připouští a připouštěl to i později — vyskytuje se na každém stupni společenského vývoje a odpovídá jemu. Ale udržeti se nedá také

člen stavův, který v těch letech měl s Palackým více styků než kdokoli jiný ze šlechty. (Springer užil podle str. 516 nějakých pramenů z okolí Fr. Deyma.) — Kalousek vzdává elaborátu kommisse chválu, že je složen s právnickým důvtipem a se znalostí dějin státního práva na onen čas dosti značnou. — Nemýlím-li se, od Neuberka pochází jiné sepsání, jež čteno bylo v kommissi samé (č. 7 v knize v Hamburce vydané). V ní se naráží na 1. díl Palackého Dějin, a Dějiny se v ní několikráte ozývají. Na př. (na str 102): »Die böhmischen Herren und Ritter sind *nach den neuesten* Forschungen im Gebiete unserer vaterländischen Geschichte und der altböhmischen Rechte aus dem Volke selbst hervorgegangen ... ja es sind die Stammrechte der böhm. Herren und Ritter im Wesentlichen dieselben, die ursprünglich einem jeden freien Grundbesitzer ohne allen Unterschied bloss kraft seines Grundbesitzes zukamen. — Podobně na str. 100, kde se praví: — dass das älteste Volks- und Staatswesen der Böhmen, wie der Slaven überhaupt, in seinen Grundelementen demokratisch war. — Nepochází tento spis — aspoň v podstatě, od Palackého samého? — [1]) Palackého pomocníci byli, jak známo, Erben a Tomek (Zur B. Geschichtsschreibung 100). — V jednatelské zprávě musejní z r. 1846 Palacký praví, že za dvě léta 1844—5 diplomatář byl rozmnožen o více kusů než před tím za 25 let. Zde se také jmenují přispěvatelé: Karel a Vincenc Aueršperk, Eduard Clam, Frant. Colloredo, Fr. Deym, Frant. Harrach, Gust. Lamberg, Jan a Jos. Lobkovic, Rud. Morzin, Karel Švarcenberk a Krist. Valdštejn. — Roku 1846 k návrhu Neuberkovu, modifikovanému Deymem, usnesli se stavové, by ustanoven byl při Palackém jako historiografovi adjunkt, k čemuž Palacký navrhl Tomka. Roku 1847 návrh zase poněkud pozměněn, totiž aby Palackému dáváno bylo od stavů ročně 600 zl., by si svého pomocníka sám vybral a platil.

již taková koncentrace státní moci, jakou byl nový věk na újmu feudalismu všudy přinesl, v Čechách po r. 1620. Proti absolutismu vystupuje — veřejné mínění, tak to nazývá Palacký; snad bychom mohli říci demokracie. Je tu však ještě třetí princip, princip národnostní. Nech stavové — to snad bylo mínění Palackého, třeba tak nepověděné — se stanou národní aristokracií! [1])

Hnutí stavovské počalo již také probuzovati rozličné naděje v kruzích vlasteneckých. Ohlas slyšíme v listě Čelakovského, který přece dříve o šlechtě dosti příkře se vyslovoval, poslaném r. 1845 z ciziny příteli do vlasti:[2]) »Z Prahy doslécháme o radostných zprávách zvláště, co se stavův našich týče, že arci jenom po zrnku, ale předce již naši národní věc před svůj sněm potahují...« Téhož roku napsal Čelakovský témuž příteli: »Jen ještě české školy, a pak máme vyhráno... Budou-li školy, budou i úřadové potom čeští...« A právě o školách, o češtině na gymnasiích chtěli vůdcové stavovské opposice jednati, až by se zase r. 1848 sešli.

III.

Rok 1848 přinesl Palackému úlohu novou, učinil historika aktivním politikem.

[1]) Co tu pověděno, je pokus (srovn. *Ad. Srb*, Politická činnost Palackého, Památník 548) vyložiti tento dosti záhadný (Kalousek v Památníku str. 199 praví, že se Palackému pamětný spis o proměnách ústavy ze všech jeho spisů nejméně podařil) spis Palackého, jak to žádá neb aspoň připouští také jeho politická činnost r. 1848, i co dále následovalo. – Na konci Palacký praví: Sie haben, Herr Graf, so oft gegen mich das Bedauern ausgedrückt, dass edle Kräfte sich einem unerreichbaren Ziele zuwenden; erlauben Sie mir, dass ich Ihnen diese Bemerkung, in Rücksicht auf Ihr edles und patriotisches Bestreben, den böhmischen Herren Ständen ihre alte Geltung wieder zu verschaffen, ins Gedächtnis rufe. — Deym, jak se zdá, pokládal snahy Palackého o povznesení české národnosti za beznadějné. Palacký odpovídá: staré stavovské zřízení nelze obnoviti, ale Vaše snahy (opposice) jsou též šlechetné. Slovem — bylo by to nabídnutí spolku na základě moderní idey národnostní, z něhož by prospěch měly obě strany. — Smýšlení Fridricha Deyma lze poznati z pojednání »Über die Entwickelung und Konsolidirung des österr. Kaiserstaates«, složeného v září 1847 a vydaného s dvojím pojednáním jiným z r. 1848 pod společným titulem »Drei Denkschriften« v Karl. Varech 1848. Ač to ani tu není řečeno výslovně, přece patrno, že Deym opravdu v možnost vzkříšení národnosti české nevěřil. Jemu se zdála býti možnou rakouská národnost (österreichische Gesammt-Nationalität). Ale Deym byl přívrženec konstitučního života a proto náležel k opposici. Pro říši měl se podle něho utvořiti říšský parlament, anebo měly býti zařízeny říšské delegace. Deym se zde vyslovuje pro Rakousko co možná sjednocené. — S Palackým se Fr. Deym roku 1848 rozešel úplně, přijav mandát do Frankfurtu. Ze spisu, který r. 1891 vydal jeho syn Frant. Deym (Friedrich Graf Deym und die österreichische Frage in der Paulskirche), vysvítá, že i tam zůstal — Rakušanem. Ostatek nelze tu jeho stanovisko krátce vyložiti. Při jedné příležitosti jiný posel (Šlesvičan Francke) zvolal: »Heute ist hier, und zwar von dem Grafen Deym, keine deutsche, sondern eine böhmische, eine czechische Rede gehalten worden.« — [2]) Plankovi Sebr. L. 511.

Historik a politik mají týž předmět, dějiny. Ale mezi oběma jest rozdíl. Ani pro jednoho, ani pro druhého nemají ceny isolovaná fakta; pro oba platí zákon kausality; historik kausální spojení hledá, politik je působí. Co historik hledá, jsou příčiny a praemissy, co politik — výsledky a následky. Pro historika je hlavní otázka: proč? proč se to stalo? Pro politika: co se stane dále? Historikovi hlavní věcí jest: causa efficiens; politikovi: effectus, successus... Historie (dějepis) je pole hypothes, politika — experimentův. V historii vládne nutnost, ona nutnost historická, jež přece není fatum, v politice zdá se vládnouti svoboda, která však nemá býti libovůlí... Historik stojí nad svou dobou, tou, kterou líčí a vykládá, politik stojí ve své době a jde s ní ku předu... Nevím, není-li přece snadnější býti dobrým historikem než šťastným politikem. Než národům je třeba dobrých historiků i šťastných politiků... V politice doktrinářství často činí neschopným k velkému umění politiky, k umění kompromissův. Zde by pomoc mohla přinésti (ale nepřináší vždycky) historie... Doktrinářství někdy vede k revolucím (jsou také revoluce shůry). Revoluce je protržení historického vývoje. Francie prochází od velké revoluce malými revolucemi, Anglie — reformami. Kontinuita historického vývoje jest vždy věc cenná; protržením se vždy někde něco poškodí; než někdy pokrok si přece volí tuto cestu.

Revolucí rozumím zde ovšem něco jiného a něco více než pouhý odpor poddaných proti vládnoucím. Revoluce bývá často příčinou toho, co tak dobře naznačuje polský výraz — přelom. Takový přelom se vyskytuje v dějinách českých dvakráte: po r. 1620 a podruhé po r. 1848. A nevím, který znamená více. Po r. 1620 byla stará ústava česká ne sice odstraněna úplně, ale přece znamenitě poz:ěněna na újmu stavů a ve prospěch moci panovnické. R. 1848 odstraněni byli stavové, a s nimi (r. 1848 se to ovšem hned nepředvídalo) padlo, co ještě zbývalo ze staré ústavy české... Po r. 1848 nastal absolutismus úplnější než po r. 1620. Byl však přece jen nedlouhou episodou. Když po ní zavedeno bylo zřízení konstituční (abychom užili výrazu tak oblíbeného r. 1848 a tehdy s takým kouzlem spojeného), nesáhlo se nazpět k stavovskému zřízení, jaké bylo před rokem 1848, ale nesáhlo se vůbec nazpět k českému státnímu právu, leda v tom, že tu byl zase zvláštní sněm český (jako Čechy i za absolutismu zůstaly administrativním celkem, a císař Rakouský nepřestal se zváti králem Českým), a že sněm to byl, jenž obesílal radu říšskou, chceme-li v těch věcech tolik spatřovati, kdyžtě i zemi, která nebyla ani sto let stará, Bukovině, dáno stejné právo.[1]) To je význam r. 1848. Co od r. 1860

[1]) Bukovinu připomíná již při ústavě Kroměřížské *B. Rieger*, Náš ústavní vývoj od roku 1848, Osvěta 1897 č. 7 str. 583; je to dosud nejlepší vypsání těchto věcí, které máme.

u nás a s naší strany následuje, jsou snahy a pokusy, více méně nedůsledné, zjednati zase platnost státnímu právu českému bez návratu k stavovskému zřízení a v rámci té formy říše, jež pro nové Rakousko utvořily rok 1848, absolutismus a nejprvé ústava, která měla platit pro celou říši, potom ústava jen cislajtanská, — snahy a pokusy bez úspěchu. Pád Hohenwartův znamená tím větší porážku, že tenkráte tak blízký byl úspěch. A následky této porážky trvají dosud. Dnes by návrat k ústavě Schmerlingově v mnohých věcech znamenal vítězství...

V historii vlastního národa nespokojujeme se pouhým vypravováním toho, co tu bylo. My neustále posuzujeme a oceňujeme; my si říkáme: dobře, že tak bylo, anebo: škoda, že tak bylo. Je to jakési politisování v dějinách. Tak si často vedl také Palacký ve svém vypravování dějin českých. My bychom někdy rádi dějiny své opravili ... Rok 1620 a jeho následky si dovedeme vysvětliti; uznáme, že to tak přijíti musilo[1]) ... A přece, ač to vše pochopíme, kdybychom ten rok mohli odčiniti, odčinili bychom jej. A — rok 1848? Nevím, zdali bychom ten rok rádi aspoň všelijak neopravili.

Na místě toho, co se stalo, a co v myšlenkách odstraňujeme, klademe někdy to, co by se bylo mohlo státi. — Stavovské zřízení by se bylo mohlo přetvořiti — organicky, jak říkáme. A taková možnost se ukazovala skutečně. R. 1847 připravovaly se návrhy pro r. 1848: stavu městskému se mělo dostati lepšího zastoupení na sněmu; připravovalo se to, co bychom nazvali volební reformou. Roku 1848 (3. dubna) znamenitý počet příslušníků dosavadních stavů — na prvním místě Karel Aueršperk — prohlásili se pro to, aby nejbližší sněm — hned s rozmnoženým stavem městským — vypracoval rozsáhlejší volební reformu, kterou by se dosavadní sněm stavovský přetvořil na sněm »podle zastoupení národa«.[2])

[1]) Palacký jeden moment vytkl již r. 1831 v něm. Musejníku. Povstání 1618—1620 způsobila protireformace, jež v Čechách vystupovala aktivně a aggressivně. Druhý moment vytčen v pamětním spise pro Fr. Deyma (1846), sesílení moci monarchické proti stavovské, jež se všude dostavilo; kde se nedostavilo, zahynul stát (jako v Polsku a v říši Německé). — [2]) Jan M. Černý, Boj za právo I. str. 77. Na důležitost tohoto osvědčení upozornil Kalousek (Č. st. právo 550). — Palacký s osvědčením nebyl spokojen. Navrhoval osvědčení jiné, ve kterém se praví, že se prohlášením ústavnosti dne 15. března 1848 Obnovené zřízení zemské (1627) zrušuje (virtuell aufgehoben ist); na vládě se žádá, aby byl oktrojován volební řád; sněm na nových základech zvolený má pak vypracovati novou ústavu zemskou (den giltigen Vorschlag zu einer zeitgemässen Constitution). Rozdíl mezi jeho osvědčením a osvědčením vydaným dne 3. dubna není přece tak značný, jak by se zdálo podle toho, co napsal v Gedenkblätter 147. Než byl tu rozdíl ještě v jiné věci. Palacký chtěl, aby všecka privilegia stavovská na starém zřízení založená prohlášena byla již napřed za neplatná; osvědčení ze dne 3. dubna takového prohlášení neobsahuje; teprv nový sněm má se poradit

Tuto kontinuitu vývoje protrhovala hned první petice Pražská, umluvená ve schůzi v lázni Svatováclavské dne 11. března, a ještě patrněji 2. petice, jež žádá za odstranění stavovské ústavy a za oktrojování ústavy nové, ve které by země koruny České splynuly v jeden celek s jedním sněmem, složeným »na nejširším základě svobodného volitelství a svobodné volitelnosti«, s odpovědným zemským ministeriem a centrálními úřady v Praze. Rozumíme-li státním právem jak jen možná rozsáhlou autonomii zemskou, neb ještě více, jako žádal Havlíček: čím větší, tím líp, samostatnost koruny České, tak aby Rakousko bylo jen federací samostatných zemí a národů: pak ovšem druhá petice žádala za státní právo české; než toto nové státní právo mělo býti od panovníka jako krále Českého »nejvyšším rozhodnutím« zavedeno, nemělo přijíti z »ústavu stavovského, založeného na zřízení zemském«, spojení zemí koruny České nemělo záviseti na »novém uzavření českých neb moravsko-slezských stavů«.[1])

Pochybuji, že by byl Palacký tuto druhou petici ve všem schvaloval. Že ho ono osvědčení Aueršperka a j. neuspokojovalo, víme. Nový volební řád i podle něho měl přijíti od vlády,[2]) nová, »času přiměřená« ústava měla však vzejíti teprv z nového sněmu. Obnovené zřízení z r. 1627 pokládal také Palacký po vyhlášení ústavnosti za neplatné; dosavadní stavové se měli ihned svých privilejí vzdáti; že se nevzdávali, proto byl nespokojen s jich osvědčením. Novou ústavu petice očekávala od panovníka, Palacký však od »národu na sněmě svobodně volenými zástupitely repraesentovaného«. Konstitucí rozuměl Palacký zároveň návrat ku právům, »kterých jsme my v Čechách a v Moravě od více než dvou set let zbaveni byli a nepožívali více«. Práva ta jsou nezadatelná.[3]) Křivdu, učiněnou od Ferdinanda II., napravil Ferdinand V. V tom viděl Palacký

»o národních potřebách a žádostech«. Jak má složen býti nový sněm, o tom se napřed v osvědčení nic nepraví, leda že to má býti »času přiměřené zastoupení národu«. — [1]) Manifest k Moravanům jménem Národního Výboru Palackým vypracovaný (6. května) nestojí na témže stanovisku jako 2. petice; žádá jen za občasné generální sněmy buď v plném počtu, buď skrze jakési delegace. Petice žádá jeden sněm. Palackého manifest je šetrnější k historickému právu moravskému; petice je ruší. — V druhé petici se výslovně praví, že vyřízení první petice vzbudilo obecnou nelibost tím, že poukazovalo na »ústav stavovský, založený na zřízení zemském«. Než »středověký ústav posavádních stavů i s rozšířením skrze repraesentanty měst jeví se co nepostačitelný, aby ním času přiměřená konstituce byla spůsobena«. Petice se *historického* práva dotýká leda na jednom místě, kde totiž žádá *pragmaticko-historické*, národní a zeměpisné spojení těchto zemí, t. j. zemí koruny České. — [2]) Za vydání nového oktrojovaného volebního řádu měli žádati všichni dosavadní sněmovníci, ale bez sněmu, podepsáním osvědčení, jak je navrhoval Palacký. Oktrojovaný volební řád měl však býti jen prozatímný. — Sr. k tomu nyní též, co praví B. Rieger v novém vydání Drobných spisů Palackého str. 15. — [3]) Manifest k Moravanům. V něm. textu se práva nazývají »unverjährbar«, v českém »nikdy nezastaralá«.

historickou kontinuitu; než konstituce by tato práva přinášela i bez ní.[1])

Vláda Vídenská zvolila střední cestu mezi peticí a osvědčením. Kabinetní list ze dne 8. dubna stanoví, že k nejbližšímu sněmu mají býti povoláni vedle těch, kdo dosud měli právo k sněmu přicházeti, vedle šlechty a duchovenstva, volení zástupcové měst a také »venkovských« okresů.[2]) Budoucí ústavy se dotýká jen potud, že »povoluje zřízení odpovědných nejvyšších úřadů pro království České«.

Onen první nový sněm království Českého měl se sejíti dne 7. června, byl však počátkem června odročen a — nesešel se nikdy. Palacký a jiní vrstevníci (a po nich to bylo opakováno nesčíslněkráte) přikládali tomu, že se tento sněm nešešel, nesmírnou důležitost, vinu tohoto neštěstí přičítajíce bouřím Svatodušním v červnu r. 1848... Ještě r. 1872 napsal Palacký ve svém Doslovu: »Nevím o žádné události za naší paměti, kteráž by měla byla následky osudnější a škodnější pro národ... jsemť podnes dokonale přesvědčen, že kdyby prosby mé v národním výboru 12. máje (a jindy častěji) přednešené — abychom neopouštěli mravního svého postavení a varovali se každé appelace k násilí — kdyby pravím prosby té bylo náležitě se šetřilo, národ Český byl by již během roku 1848 dosáhl oné míry práv národních i krajinných, kterých až podnes nadarmo se domáhá, i že by tudíž veškery dějiny, jak země České tak i Rakouské říše, vzaly byly směr utěšenější, nežli se stalo. Vím, co pravím, a stojím předce na slovu svém... Největší škoda, i pramen všeho dalšího zlého záležela ve zmaření sněmu království Českého...« A Palacký se ptá dále: kdo zavinil tu pohromu? — Mezi těmi, kdo ji zavinili, jmenuje potom také mládež universitní...

Jsem vzdálen toho, abych omlouval kohokoli z těch, kdo byli vinni, ani mládež universitní nevyjímaje, které nejraději odpouštíme, ne proto, že jest universitní, ale proto, že jest mládež... Nevím však, nemůže-li se vina bouří, či lépe řečeno, nemohou-li se následky bouří přece hledati v něčem jiném, ač se zdá býti v odporu se základními pravidly historické kritiky, nedávati plné víry svědku současnému, svědku té váhy, jako je Palacký. Než jest známo, že se ve vzdálenější historické perspektivě věci často jeví jináče.

---

[1]) Co je konstituce (Radh. III. 4). — [2]) Takové složení sněmu má platit, pokud »konstituční cestou« nebude změněno. — Proti tomu, aby stavovské privilegium aspoň pro nejbližší sněm ještě potrvalo, čelí tak zv. petice 4000 Pražanů (Sladkovského a jiných. Černý I. 255), které vzorem byl také odpor Vídně proti říšskému sněmu dvou komor. — Ti, kterým ono privilegium svědčilo (stavové), sami byli rozdvojeni. Někteří se ho vzdávali, jiní ne (tamtéž str. 329 a 332).

Že radikalismus přečasto připravuje půdu reakci — to patří k těm naučením, které historia, magistra vitae, dává nezřídka marně. A Svatodušní bouře r. 1848 měly také nějaký podíl na tom, že později přišla reakce,[1]) reakce, ve které však absolutismus politický tvoří jen část ... Reakce politická byla by přišla i bez nich a byla by odstranila i to, co by byl zbudoval český sněm, kdyby bylo k němu přišlo, leda že bychom byli měli (věc vždy cenná) po r. 1860 místo, kde by bylo lze překlenout absolutismus, spojiti přítomnost s minulostí ne přes staletí, nýbrž přes jedno desítiletí. Reakce politická konečně rozhodnuta byla na jiných a na větších bojištích, než byly ulice Pražské ... Politická reakce až k absolutismu, který odstranil také ústavu oktrojovanou r. 1849, vyrůstá zejména z kapitulace revoluce u Vilagoše ... Než ani to nestačí: reakce se dostavuje všude, kde byla před tím revoluce nebo něco revoluci podobného: v Paříži, v Římě, ve Frankfurtu i v Berlíně, v Pešti, ve Vídni i u nás v Praze ... Co však události Pražské o letnicích r. 1848 zvláště zavinily (ač ne tyto události samy), byla povaha té reakce mimo její stránku politickou, že byla totiž tato reakce tak nepřízniva národnosti české. Je to nelogická stránka této reakce;[2]) zde máme však nějaké — aspoň částečné — vysvětlení. A reakce v této své nelogické stránce dotkla se nejbolestněji toho, kdo varoval — slyšeli jsme právě jeho slova — před tím, co přece přišlo, co přišlo ne tak z vlastního popudu, jako z imitace (náš radikalismus tak často jen imituje Vídeň. Srovn. co praví Palacký v Radh. III. 282), dotkla se nejbolestněji toho, jehož hlasu neuposlechnuto ani, když bouře vypukly, v Klementinum, kam přišli v této nevděčné úloze oba naši historikové, Palacký provázen Tomkem ...[3])

A když jsem se již odvážil na kluzké pole konjekturálního politisování v historii, onen nám tak nepříznivý ráz pozdější reakce snad i odtud přišel, že Palacký a Lev Thun, jenž, před několika lety odešed z Čech, vrátil se jako přední úředník země, jako praesident gubernia, roku 1848 již si nerozuměli, jako si byli roz-

[1]) Schuselka — a je to ještě starý Schuselka r. 1849, kdy vyšly Deutsche Fahrten zde citované (II. 185) — napsal toto: Es trifft die czechischen Ultra's der ewige Vorwurf, dass sie durch die ebenso sinn- als zwecklose Pfingstdemonstration der Freiheit von ganz Österreich unermesslich geschadet, und überdies ihre eigene Sache selbst in ihren gerechten Forderungen verdorben haben. — O Havlíčkovi viz *Masarykova* Havlíčka zvláště na str. 167. — [2]) Nelogičností zde míním to, co pověděl Palacký v Idei státu Rakouského (Radh. III. 204): »Úmysly a cesty politiky bývají často nevyzpytatelny a rozumem nedostižitelny ... tu nelze spoléhati se na známou filosofickou zásadu, že co nerozumné jest, ani bytu míti nemůže.« Ovšem i nelogické lze vysvětliti a vyložiti. — [3]) Že Palacký nicméně v kruzích vojenských byl pokládán za účastníka onoho »daleko široko rozvětveného spiknutí«, vypravuje on sám (Radh. III. 284), a potvrzuje nyní Helfert, Meine persönlichen Berührungen mit Palacký (Památník 98). A to je právě to nelogické.

uměli před tím. Proč, o tom nemnoho bych dovedl pověděti, aspoň ne tolik, kolik by stačilo k vysvětlení... Myslím však, že mimo osoby více by se našlo v událostech, poměrech, v tom, co Palacký nazýval francouzským slovem: la force des choses.[1])

Co Palackého kvalifikovalo na politika, netřeba vykládati; ovšem historik ještě není politik, jako historie není politikou; než mnoho je tu společného. A Palacký byl více než historik — učenec... Avšak, nemýlím-li se, byly tu i některé vlastnosti, které u politika Palackého poněkud vadily. *Chacun a les défauts de ses vertus.* Ale co bych vytkl, bylo snad spíše ctností nebo bez mála ctností. Již mladý Palacký byl autokritik a v Prešpurských letech (1820) napsal do svého denníka: »čeho chrániti se musím, jest sklonnost k pohrdání těmi lidmi, jež za nehodné soudím...« A s tím souvisí něco jiného. Palacký byl muž pevného přesvědčení a silné vůle. On se mnoho neměnil (ne že by se byl nikdy nezměnil a v ničem), on byl záhy hotov a hotov zůstával. Sapientis est sententiam mutare: té chvály pro sebe nežádal.[2]) Proč se rozhodl, při tom obyčejně setrval a od toho neupouštěl. Jeho oblíbené

---

[1]) Palacký byl s Thunem nespokojen, že se vrátil do Čech »s myšlenkami bureaukratickými, které se do nynější doby nikterak nehodí,« a Šafařík se obával, že, »Lvovským povětřím nadšen jsa, postavení svému v Praze neporozumí.« — Týká se to poměru Thuna k Národnímu výboru. Srovn. Öst. Jahrb. XIX. 160, 164, 166. Thun chtěl býti něčím zcela jiným, než před tím byl Rud. Stadion. — Politické smýšlení Thunovo na počátku r. 1848 patrno z Öst. Jahrb. XIX. 155 (Lügenhaftigkeit und Unausführbarkeit des modernen Staatsrechts — v psaní manželce z r. 1848 v dubnu), XVII. str. 126. On si přál, aby šlechta se zorganisovala jako konservativní strana, jež by zachránila monarchii a zamezila v ní národnostní boj. Boje obou národností Thun se obával od té chvíle, co se r. 1848 vrátil do Čech. – Podobně spis jeho z r. 1849 (Úvahy o nynějších poměrech) vyslovuje se pro strany politické v Rakousku a proti stranám národním. — Z tohoto spisu zároveň patrno, co Thun Palackému (ač ho nejmenuje) a jiným vytýkal. Týká se to Slovanského sjezdu. Na str. 83 tu čteme: Strana národní nevypověděla přátelství lidem, kteří jako Štúr a Hurban o sjezdu Slovanském veřejně prohlašovali, že by bylo největší hanou pro Slovany, kdyby Rakousko zachovati chtěli, že i jméno Rakousko musí pominouti; dopustila bez odmluvy, že se vplyvem Libeltovým a jiných neustupných nepřátel Rakouska mezi Poláky sjezd spustil dráhy, na kterou jej byla z počátku uvedla, čímž se stalo, že tu pominuta otázka v sekci české již vítězně rozhodnutá: má-li se zachování celitosti rakouské vysloviti co zásada sjezdu atd. — Jinde v Otevřeném listě Slavíkovi (1849) Thun »vůdcům« vytýká, že dosti určitě bouří Svatodušních nezatratili. — V Úvahách jsou též výtky proti Havlíčkovi na str. 93. — [2]) I v té věci se Palacký dobře znal. R. 1865 (Idea státu Rakouského, Radh. III. 180) napsal sám o sobě: Pravda-li jest, že politická moudrost záleží v tom, aby člověk dle změn okolností měnil pokaždé také zásady a přesvědčení své, tedy vyznám se, že chvály takové nikterakž nezasluhuji. — Doktrinářem se nazval Palacký sám (tamtéž 191), upouštěje však od svého návrhu na nové roztřídění Rakouska podle národností, upouštěje sice, ale nerad. — Karakteristické jest i to, že u Palackého se často táž myšlenka vrací stejnými slovy, třeba po letech, zvláště v polemice.

slovo bylo »neoblomný«.[1]) Diskussi a spor vedl až k tomu bodu, pokud mohl očekávati, že jiní poslechnou, přestal však, když by byl musil ustoupiti, a raději se věci již neúčastnil dále.[2]) Někdy mu bylo proti mysli vykládati své důvody, když něco chtěl, navrhoval neb namítal. Svou neoblomnost ukázal Palacký, když hájil jazyka českého spisovného proti novotaření, i když přicházelo od Kollára, ale také, když nepovolil ve sporu o au a w, až zůstal sám — s Tomkem. R. 1848 napsal Čelakovský Vinařickému: Palacký již jednou řekl: nepovolím! a tudy tu proti němu nelze čeho pořiditi . . .[3]) R. 1849 pro spory o pravopis do sboru Matičního nějaký čas raději ani nepřicházel . . .

A podobně bývalo i v politice . . . Palackého odcizení od šlechty české počínalo se, jak se zdá, v té chvíli, když Josef Mat. Thun a jiní mu nepodepsali osvědčení, jak on je navrhoval (zde právě chtěl, aby dosavadní stavové se vzdali hned před sněmem svých privilejí), když podepsali osvědčení jiné, ono ze dne 3. dubna; v červnu 1848 vystoupil Palacký z vládní rady Lvem Thunem sestavené při první neshodě;[4]) v ústavním výboru v Kroměříži setrval dosti dlouho, ale přece z něho odešel před koncem . . . A tak i pozdější passivní politika odpovídá také této vlastnosti neb zvláštnosti Palackého.[5])

Palacký před r. 1848 měl v naší národní společnosti místo tak znamenité, že již proto musil zaujmouti znamenité místo také v životě politickém, když politický život nastal toho roku také pro vlastence. Rok ten probudil množství latentních sil, každý téměř vlastenec obdržel nyní úlohu také politickou. A jako dosud otázky jazykové a literární, tak nyní otázky politické počaly působiti strany.

Jméno Palackého se ve veřejnosti neozývá vlastně ani tak záhy ani tak často, jak bychom očekávali. První politický programm r. 1848 pochází od Frant. Braunera.[6])

---

[1]) Srovn. na př. v Doslovu (Radh. III. 264): Nicméně že nedal jsem se oblomiti, a setrval jsem na svém. — [2]) V odpovědi Hankovi 1846 (Radh. I. 223): . . . p. Hanka i přívrženci jeho buďte bezpečni, že s nimi ani s kýmkoli jak živ více o této věci hádati se nebudu. — [3]) Sebr. listy str. 479. — Neústupnost Palackého ovšem i zde plynula ze zásad a přesvědčení. A tím spíše ji pochopíme, když slyšíme, že proti pravopisu jím hájenému i ty důvody uváděny, jako by byl kacířský, Husův, bratrský (Radh. III. 270). Podobně byla s jisté strany encyklopaedie prohlašována za revoluční. — [4]) Radh. III. 283. Co Palacký žádal, totiž prohlášení, že kníže Windischgrätz se odřekl anebo že byl zbaven kommanda, by bylo snad bouře zažehnalo neb aspoň odročilo, než Thun k tomu svoliti nemohl. — [5]) Helfert nyní vypravuje, že Palacký za Potockého (1870) jemu řekl, že již nikomu nevěří a že již o ničem nechce slyšet (Památník str. 104). Slyšíme tu výroky velice příkré. Jsou podány nyní po letech z pamětí nebo na základě starších zápisků? — [6]) *Tobolka*, Počátky konstitučního života v Čechách.

Palacký vystupuje při jiné věci. Rok 1848 sblížil ještě jednou Palackého a Eberta, které v minulých letech, po příchodu Palackého do Prahy, bylo spojovalo přátelství co nejdůvěrnější. Než toto opravdové a vřelé přátelství potom přece neodolalo tomu, co jako víra spojuje a dělí: národnosti. R. 1848 zdálo se, jakoby se měla osvědčiti mocnější idea jiná: idea svobody . . . Palacký složil oboje osvědčení, českých spisovatelů ze dne 20. března a českých i německých ze dne 21.; zde se za společnou věc spisovatelů obou národností prohlašuje také »hájení spojení koruny České s říší Rakouskou svazkem monarchie konstituční«.

Tento rakouský akcent ještě důrazněji ozývá se ve slavném psaní Palackého ze dne 11. dubna 1848 do Frankfurta, ve kterém Palacký odepřel účastniti se příprav pro budoucí německý parlament, a ze kterého nejtrvaleji v paměti utkvělo ono: »kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom . . . přičiniti se co nejdříve, aby se utvořil.« Palacký se vyslovuje proti založení říše Německé na místě »bundu« nejen proto, že on byl Čech rodu slovanského, že by spojení národu českého s německým, jaké by nastalo, nemělo žádného historického základu právního (míněn jest poměr Čech ke *středověké* říši Německé, jak jej Palacký byl formuloval ve svých Dějinách), nýbrž také proto, že by nová jednota německá učinila Rakousko nemožné jakožto říši samostatnou. Samostatného Rakouska je však třeba, aby Rusko nevzrostlo na universální monarchii, jež by byla zlo nevyslovitelné a neštěstí bez míry, ne proto, že by ta monarchie byla Ruská, ale že by byla universální . . . Dosud žila v paměti lidské universální monarchie Napoleonova. Palackému (a v té věci nebyl sám), jenž v zápasu národů a knížat s Napoleonem stál na straně národů, se zdálo, že by mohla přijíti nová universální monarchie od východu . . .[1])

Palacký svému psaní do Frankfurtu vždy přikládal velikou váhu. A to právem. Nejen pro účinek, které mělo hned po svém vydání.[2]) V něm, jak sám napsal v Doslovu 1872, objasněna byla *idea státu Rakouského*. Palackého idea státu Rakouského, tak jak vyslovena byla již r. 1848, byla idea tenkráte velice odvážná. Palacký v onom psaní sice jen odůvodňoval, proč se nemíní on, pro svou osobu, účastniti příprav pro německý parlament, než poslední konsekvencí jeho důvodů bylo: zrušení starodávného spojení těch zemí rakouských, které dosud k »bundu« náležely, s Německem; byla to idea budoucího Rakouska, od Německa úplně odděleného, idea, k jejímuž uskutečnění bylo třeba teprve války r. 1866; byla to idea, kterou r. 1848 Palacký sám úplně domysliti se neodvážil,

---

[1]) A Rusko bylo monarchie absolutní, kdežto jinde absolutismus klesal. Srovn. co napsal Havlíček v červnu 1848 (Masaryk, K. Havlíček str. 341). — [2]) Srovn. *R. Maršan*, Čechové a Němci r. 1848 str. 63 sl. o odpovědech, které se ozvaly proti Palackému.

an — na konci psaní svého — viděl vstupovati na místo dosavadního svazku věčný spolek obou samostatných říší, Rakouské a Německé, k obraně i ke vzdoru, a snad i celní jich jednotu...[1]) Než Palacký vytkl ještě jiným směrem ideu státu Rakouského, tedy to, co by se uskutečniti mělo ve prospěch Rakouska samého: *rovné právo všech jeho národů s ústřední mocí, jež by tomuto rovnému právu byla ochranou a záštitou.*

Mezi Palackého psaním do Frankfurtu a Slovanským sjezdem v Praze jest souvislost, ač Palacký nebyl původcem jeho a jeho praesidentem byl »bezděky a více jen dle jména«.[2])

Slovanský sjezd od počátku se kolísal mezi dvojím programmem, programmem sjezdu všeslovanského a programmem sjezdu jen Slovanů rakouských. Ivan Kukuljevič navrhoval sjezd všeslovanský, pozvání vydané z Prahy 1. máje zve »do staroslavné slovanské Prahy České« všecky Slovany rakouského mocnářství; než Slované mimo mocnářství přece budou však vítáni jako hosté . . .[3]) Rakouský akcent (opakuji tento výraz), který nechyběl ani v pozvání, sesílen v osvědčení ze dne 5. května, které však vydáno bylo jen s podpisy Čechův a Moravanů, těch totiž, kteří byli mezi prvními pořadateli sjezdu. Toto osvědčení stilisoval Palacký, a to zcela podle návrhu Šafaříkova.[4]) Proti parlamentu Frankfurtskému měl se v Praze sejíti sjezd Slovanský; rakouské stanovisko budoucího sjezdu v tomto osvědčení sesíleno prohlášením lojality k vládnoucí dynastii, prohlášením, že má hájena býti celost a samostatnost říše Rakouské všemi prostředky; ti, kdo osvědčení podepsali, »odvalují od sebe« utrhačné pomluvy nepřátel, podezření nějakého separatismu, panslavismu, rusismu.[5]) Svolavatelé chtí šetřiti rovného práva všech národností v říši Rakouské, ale také hájiti svých práv proti každému útoku, přijď odkud přijď . . A v programmu sjezdu

---

[1]) Havlíček nebyl pro těsnější spojení Rakouska s Německem (Černý I. 161). Jiné rozdíly mezi Palackým a Havlíčkem vytkl Masaryk (Havlíček str. 487). — [2]) Radh. III. 280. Vlastní životopis str. 34. Palacký nebyl ani v prvních poradách, ani nesepsal pozvání daného dne 1. května. — [3]) Pozvání těchto hostů vymohli Poláci, kteří se příprav účastnili, odpírajíce jináče přijíti. Šafařík, jenž v té době byl ve Vídni, vyslovoval se proti tomu Srovn. *Jos. Jirečka* životopis Šafaříkův v *Oest. Revue* 1865 str. 44. — Hned 3. května napsal Šafařík Palackému z Vídně o pozvání: Chválím krátkost, nechválím neurčitost a nedostatek znamení lojálnosti. — [4]) Šafařík v Praze nepřítomný psal o tom Palackému a jiným z Vídně. Dne 19. dubna napsal Palackému: Možná, že zejtra již i já rakouskou kokardu spolu s českou nositi začnu. . . . Nějaké politické heslo míti musíme: *genericum* nám budiž Rakousko, *specificum* Čechy atd. My všickni jsme a chceme zůstati *constitutione* Rakušané, *natione* Čechové aneb Němci atd., jak kdo čím jest . . . Ovšem tak smýšlím, že výhoda naše požaduje trvání a sesílení Rakouska, jakž náhle nám národnost naše pojištěna – a tu máme teď, jsouce pod Vídní, skutečně v rukou, padše pod Frankfurt, budeme míti jen na papíru. — [5]) I to místo podle návrhu Šafaříkova.

Slovanského, vydaném před jeho zahájením, čteme: »Nejjistější pomoc pro nás samy, jakož i nejpevnější spojidlo pro celou říši k novému zřízení jejímu jest příbuznost slovanských kmenů v Rakousku.« Avšak tento programm čelí již netoliko proti Frankfurtu, nýbrž také proti Pešti.

Bouře Svatodušní učinily konec sjezdu Slovanskému ... Palacký byl později přesvědčen, že *proto* byly vzbuzeny tyto bouře, a to hlavně skrze emissary vlády uherské s pomocí Vídenských demagogův; jiní pokládali za hlavního strůjce Bakunina. Jsou to snad otázky vedlejší. Hlavní věcí bylo asi to, co viselo ve vzduchu, a ono imitování Vídně; byl to ze všech podobných výbuchů r. 1848 výbuch nejzpozdilejší ...[1]) Sjezd Slovanský byl však zmařen tímto výbuchem, když již sám z programmu vymezeného osvědčením ze dne 5. května vybočoval ... V tom smyslu byl sjezd pokažen hostmi, zejména Libeltem a Bakuninem, Polákem a Rusem ... Nepodařený sjezd podobně jako bouře Svatodušní přispěl k onomu zvláštnímu rázu pozdější reakce, o němž již byla řeč, zůstane však vždy památný jako pokus učiniti slovanskou vzájemnost politickým faktorem při nové organisaci říše Rakouské.[2]) A k tomu pokusu — nyní již v užším rámci jedné polovice říše — budeme se vraceti zase a zase, pokud idea národnostní zůstane silou dominující někdy s jednostranností až ukrutnou.

Slované — ne sice z celého mocnářství, nýbrž jen ze zemí neuherských, z Předlitavska — se za nedlouho setkali zase na — konstituujícím sněmu Vídeňském. Jeho úlohou bylo dáti Rakousku (vždy ve smyslu právě dotčeném) novou ústavu. Říše — lze-li toho slova užiti — měla přednost před zeměmi.[3]) Zde, v naší zemi, organický vývoj z toho, co leželo před r. 1848, zaražen, pro říši počínal se vývoj nový, který poněkud připraven byl již tím, co byl provedl v administraci osvícený absolutismus. Tak i zde revoluce pokračovala v jeho díle; potom nový absolutismus převzal úlohy z rukou revoluce. Obeslání ústavodárného sněmu ve Vídni byla největší koncesse, kterou nám r. 1848 uložil, koncesse v neprospěch českého státního práva.

---

[1]) sinn- und zwecklos podle Schuselky. — [2]) Srovn. Masaryk, K. Havlíček str. 357. — [3]) B. Rieger (Osvěta 1897, sv. 12. str. 1063): Kdežto ... některé země neb okresy odepřením voleb neb neobesláním protestovaly proti parlamentu Frankfurtskému, naopak volby do říšského sněmu Vídeňského všude byly vykonány a sněm odevšad obeslán ... a tím utvořena těžká praejudice snahám státoprávním a autonomistickým. — Před tím se v Národním výboru otázka, zdali říšský sněm nepoškozuje českého státního práva, přece ozvala (sv. 9. str. 750). — Osvědčení Karla Aueršperka a jiných (3. dubna) aspoň žádalo obeslání říšského sněmu sněmem zemským a ne přímými volbami, Palacký tolik žádal pro pozdější pravidelný sněm říšský. Srovn. ostatek Öst. Jahrbuch XVIII. 143. Též 151.

Palackého idea státu Rakouského, rovné právo národův a spravedlivost ústřední moci — zdá se býti samozřejmou (zvláště v druhé části) a odpovídala duchu času. O rovnoprávnosti se mluvilo všude. I ve Frankfurtě 31. května 1848 Dahlmann učinil návrh, aby parlament uznal rovné právo neněmeckých kmenův bydlících na půdě Německého spolku, právo na svůj vlastní národní vývoj v církvi, škole a literatuře, aby uznal, že jim sluší rovné právo v politické správě a při soudech ... A návrh byl přijat skoro jednohlasně a bez debatty.[1])

A přece tato idea státu Rakouského byla v té době odvážná jako kontrast proti tomu, co dosud v Rakousku platilo.[2]) Ostatek rovné právo národů znamená Palackému více, než co dnes nazýváme rovnoprávností, t. jazykovou. Znamená to takovou organisaci státu, aby v ní každý národ se mohl volně vyvíjeti každým směrem. A k takovému vývoji — tak lze ideu tu v duchu Palackého vyložiti [3]) — patří a je potřebna také politická autonomie do té míry, aby při tom celek, celé Rakousko se udržeti mohlo ve své samostatnosti ... Této idei Palacký zůstával vždy věren; tato idea byla mu i později raison d'être Rakouska, v době, kdy byl roztrpčen proti tomu Rakousku, jež nebylo jeho Rakouskem, jakož také — po zavedení dualismu — nebylo Rakouskem toho absolutismu, jenž byl nastal po Vilagoši. K uskutečnění svého Rakouska hledal rozličných cest — tak že prostředky podřizoval účelu; to byl problem doby a problem jeho. Idei státu Rakouského měla

---

[1]) Návrh zní dále: Das fortan einige und freie Deutschland ist gross und mächtig genug, um den in seinem Schosse erwachsenen, andersredenden Stämmen eifersuchtslos in vollem Masse gewähren zu lassen, was Natur und Geschichte ihnen zuspricht; und niemals soll auf seinem Boden weder der Slave, noch der dänisch redende Nordschleswiger, noch der italienisch redende Bewohner Süddeutschlands, noch wer sonst, uns angehörig, in fremder Sprache spricht, zu klagen haben, dass ihm seine Stammesart verkümmert werde ... Když to čteme, cítíme, jak daleko jsme vzdáleni od roku 1848. — [2]) Že to byla idea nová proti tomu, co před r. 1848 u vlády platilo, k tomu viz doklad v pojednání *K. Köpla*, Palacký und die Censur v Památníku str. 671. Censura a *státní kancelář* nebyla spokojena s tím, jak Palacký v 3. svazku Dějin líčil spor o hlasy na universitě Pražské. »Weit entfernt, der naturgemässen Entwicklung irgend einer Nationalität entgegentreten zu wollen, hat die Staatsverwaltung auch nichts gegen die Ausbildung und Förderung der böhmischen Literatur einzuwenden. Allen sie kann nicht zugeben, dass in einem Staate, wo viele Nationen unter Einem Scepter vereint sind und einem Herrscher deutschen Stammes gehorchen, eine einzelne Nationalität die anderen, am wenigsten *die herrschende* ... zu befehden ... sich erlaube.« — Německá národnost jest tedy — vládnoucí. — [3]) Dokladů najdem plno na př. v Radh. III. 65 (ve článku pro Národní Noviny z r. 1849); podobně tamtéž na str. 183 (Idea státu Rakouského 1865): Požadovati, aby výhodami, které k vyvinutí ducha národního poskytuje stát veliký, žičil se vždy jen ten neb onen vyvolený národ, ostatní pak . . . aby se spokojili s tím, co kdy uráčí se uděliti jim jen z milosti . . . požadování takové ... jest zjevné rušení zákonův práva i spravedlnosti ...

odpovídati jeho nová ústava. Tuto novou ústavu in concreto vypracoval Palacký ve Vídni na sněmu říšském a pro sněm. Jiného návrhu Palackého mělo býti užito potom za základ při poradách o ústavu v Kroměříži. S ústavou Kroměřížskou Palacký však spokojen nebyl. Nebyla mu dosti »federalistická«.[1])

Palackého methoda i zde je deduktivní. Z přirozeného práva, jež platí pro jednotlivce i národy, dedukoval svou ideu, z této idee svou ústavu státu Rakouského a v rámci jejím ústavu skupiny české, pro tuto skupinu přibíraje také subsidiárně právo z minulosti její plynoucí, právo historické, avšak při tom pro ni nežádaje v podstatě více než pro jiné skupiny, které takové minulosti neměly. Jako přívrženec přirozeného práva pokládal i Palacký vedle ústavy za potřebné také všeobecné vymezení práv základních, jaké potom v Kroměříži vypracováno se svým § 1, k jehož hájení přednesl Rieger svou slavnou řeč dne 10. ledna 1849 . . . Tento návrh základních práv byl ohlasem deklarací americké a francouzské, tehdy více než půl století starých, byl zároveň důkazem, že se r. 1848 epocha historická i končí i zahajuje a otvírá.

V rámci říše měly býti země rakouské (v návrhu Vídenském země nyní tak zv. cislajtanské) co do počtu redukovány připojením některých menších k některým větším,[2]) ale i zcela nové rozdělení celého rakouského mocnářství (i zemí uherských) nepokládal Palacký za nemožné, a sice podle národností. Tak již v Kroměříži, tak v článku, jenž vyšel na konci 1849 v Havlíčkových Národních Novinách. Je známo, že to Palackému i všelijak vytýkáno . . .[3]) Zamlouvati neb zastírati netřeba nic z toho, co kdy Palacký chtěl a pověděl. Vysvětliti si toto odchýlení od historicky daných poměrů lze právě tím, že Palacký vycházel ze své idee státu Rakouského, jež se opírala o přirozené právo národnostní. Palackému historické právo

---

[1]) *Bohuš Rieger*, Ústava rakouská dle Fr. Palackého v l. 1848—49 (Památník). — [2]) Takové seskupení navrhovali i jiní, Fridrich Deym již r. 1847, a to ve skupiny čtyři, uherskou, rakouskou, tyrolskou (Tyrolsko a Vorarlbersko), českou (Čechy, Moravu a Slezsko). Jeho odůvodnění je takové: Wir hätten dann . . . statt des ungarischen Landtags, dem man allein Aufmerksamkeit schenkte, noch drei andere grosse Staatskörper, die man beachten müsste. Dies aber mundet nicht — den Bureaukraten. Wir werden daher, so lange *diese* herschen, kaum solche Dinge verwirklicht sehen. — Potom (1848) i jiní činili podobné návrhy. — [3]) O této otázce v Kroměříži viz B. Riegra (Osvěta 1898 str. 11 a nyní též v Památníku). Návrh Palackého v ústavním výboru žádal i za *připojení Slovenska* k Čechám a k Moravě. — Ostatek věc po tom po všem, co dosud víme, není ještě dostatečně objasněna. Zdá se, že Palacký to tak nemínil, aby německé krajiny Čech a Moravy byly od těchto zemí odděleny, že však nebyl proti tomu, aby měly svůj sněm, tak že by ve skupině české — rozmnožené o Slovensko — byly dva sněmy. Ale nebyl to určitý návrh. To vysvítá však teprv z dopisu Palackého poslaného Pražákovi r. 1874, když byl Herbst v říšské radě připomenul, že v Kroměříži byl Palacký hotov české Němce přiděliti jinému sněmu.

summum bonum nebylo. Než sluší připomenouti, že Palacký v onom článku, jenž jedná přede vším o centralisaci a čelí proti ní a proto též proti oktrojované ústavě vydané v březnu 1849, tento návrh na nové rozdělení Rakouska přednáší spíše jako thesi *ad disputandum.*[1]) Po r. 1860 Palacký takové nové rozdělení na základě ethnografickém pokládal již za nemožné, nicméně ani tu nepopíraje, že by hovělo, kdyby jen bylo možné, jeho idei státu Rakouského nejlépe.

Onen článek v Národních Novinách má i jináče význam. Po jeho vydání byly Nár. Noviny zastaveny, a z Vídně přišel Palackému odpovědný list, brožura Helfertova[2]) »Österreich und die Nationalitäten. Ein offenes Wort an Herrn Franz Palacký.« . . . Za nedlouho vzdal se Palacký účastenství v aktivní politice úplně.

IV.

Žádná z ústav, které byly vypracovány, nebyla provedena, ani ústava Palackého, ani ústava Kroměřížská, ani ústava od vlády oktrojovaná.

Že po vítězství nad revolucí v Uhrách nastala vláda absolutní, v tom jest jakási logika událostí, jakož i v tom, že absolutismus po několika letech zase přestal po porážkách na bojištích hornoitalských. Po tolikerých zkušenostech a zklamáních, kterými jsme prošli od r. 1860, a zvláště nyní, když nastal tento hrozný úpadek parlamentarismu, který kazí celý veřejný život — také nákazou imitace, která z něho i k nám přichází a mezi námi se šíří — minulý absolutismus snad již se nám nemusí jeviti veskrze v tom světle, jako se jevil, pokud trval, těm, kdo byli zažili krátké svobody roku 1848 . . . Onen absolutismus převzal některé úlohy od r. 1848 a také je provedl; nebyl to absolutismus tak nečinný jako Metternichův, zvláště v pozdější své době; přinesl reformy v oboru administrace, přinesl reformy v oboru školství, zvláště nejvyššího; tyto zásluhou Lva Thuna . . . Než bylo to přece, abych užil ještě

[1]) Radhost III. 67. — Zde se navrhuje sedm komplexův neb národních grupp (a to pro celé mocnářství); co zde řečeno, není však ani dosti srozumitelné. Výklad přináší teprv r. 1865 Idea státu Rakouského (tamtéž 190), totiž jak to Palacký mínil r. 1849. Zde čteme: Já když ku prosbě neb. Havlíčka na konci r. 1849 podal sem do Národních Novin článek svůj . . . odvážil sem se staviti ono skupení na základě čistě ethnografickém . . . A dále: O mně jakožto historikovi mnozí lidé ani dovtípiti se neuměli, kterak já mohl v takové míře zapříti historické zásady . . . Však já uznávám, že od té doby . . . návrh ode mne 1849 činěný stal se již netoliko nevhodným, ale i nemožným; nejsemť při vší své doktrinárnosti nikoli tak urputným ideologem, abych politický plán sebe spasitelnější provésti hleděl proti tak říkaje 98 procentům veřejného mínění. Ale zásada rovnoprávnosti potká se proto v praktickém provedení svém s nesnázemi ještě mnohem většími nežli prve. — Celé místo má ráz jakési konfesse. — [2]) Helfert ton toho spisku nyní po letech omlouvá (Památník 100).

jednou jeho slov: bylo to na mnoze přece — une politique étouffante...

Jazyku českému popřál absolutismus aspoň nějaké místo ve škole (vlastenci před r. 1848 by to byli s povděkem přijali) a nevylučoval ho z života veřejného úplně, ovšem více theoreticky než prakticky... Než k nepolitickému národnímu životu českému choval přece málo přízně...[1]) Rovné právo národů mohlo býti provedeno i za absolutismu. Provedením jeho byl by si absolutismus snad získal nesmírné zásluhy — o Rakousko. Avšak absolutismus, jenž se Josefinismu na mnoze vzdával, i v tom, v čem Josefinismus přetrval Josefa (míním tu poměr státu k církvi): zde (v germanisaci) směr doby Josefovy přece v podstatě držel,[2]) navracuje se nad to také k policejnímu systemu doby Metternichovy. V tom byl absolutismus nelogický.

Částí této reakce jest i to, že se šlechta česká od národního života českého odvrátila téměř úplně. Zde šla reakce velmi daleko: bylo v tom cosi symbolického, když pánové čeští počali vystupovati z Musea... Když dnes na tyto věci pohlížíme nazpět se stanoviska historického, ozývá se nám i tu neustále otázka: proč? — proč se tak dálo? Nějaké vysvětlení (neb v dějinách vše má svou příčinu, jich průběh logický i — nelogický) nám poskytuje r. 1848, zejména jednání na sněmu Kroměřížském, nějaké vysvětlení nám dává ono Tacitovské »in servitium ruere«: než úplně si to vysvětliti nedovedu; musím i tu opakovat, že plné vysvětlení by nám podati mohl jen vrstevník a zkušenost jeho.[3]) Avšak faktum samo nám dosvědčuje vrstevník, a tento vrstevník jest — Palacký. Tuto stránku reakce Palacký těžce nesl, on, který byl přišel do Prahy v době Šternberkův, on, jemuž byl po boku stál v Matici i v Museu Jan Neuberk... Zdá se, že mělo to vše pro něho cosi osobně urážlivého. Palacký si stěžoval v době reakce na — infatuaci šlechty (tak to nazýval).[4]) I v tom bylo cosi symbolického, co se v Museum událo roku 1852, když Palacký při nových volbách

---

[1]) Zvláště karakteristické jest, jak se vláda chovala k Sboru pro zřízení Národního divadla, o čemž vypravuje *K. Kadlec* v Památníku (Fr. Palacký a české divadlo v Praze). — [2]) Proti tomu se ozývá Palacký již r. 1849 v Nár. Nov. (Radh. III. 63). — [3]) Tomek (Památník 84) uvádí jako příčinu »roztrže« mezi Palackým a šlechtou (hned r. 1850 nastalé), že mu šlechta jako vůdci strany národní přičítala »úplné odchýlení se od předešlých snah o zachování základů starého zřízení zemského vedle připuštění živlů širších k účastnění se v konstitučních volbách, na místě čehož i návrhy výboru národního i potomního říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži směřovaly k ústavě zcela novotní«. — Jest to jistě svědectví velmi vážné, avšak přece nestačí, co tu řečeno, k plnému vysvětlení příčiny a následků oné »roztrže«. – [4]) Míněno tím, že šlechta uvěřila, že Palacký a jiní jsou nelojální, spiklenci, revolucionáři. Tak v dopisu Havlíčkovi r. 1852, kde Palacký dále podotýká: Vidíme to při sbírkách na divadlo naše; kdokoli z nich by k nám přiblížiti se chtěl, byl by vyobcován z prostředka jejich (šlechty).

(jednatelství byl se vzdal dříve) do výboru nebyl zvolen — v době, kdy v Museu byl zaujal podobné vůdčí postavení, jako míval Palacký, policejní ředitel Sacher-Masoch, dilettant mineralog, kterého bychom za jiných poměrů snad počítali k mužům o Museum zasloužilým.[1]) Možná, že muž povahy méně neoblomné by se byl do nových poměrů přece nějak vpravil: avšak kdo by chtěl v té věci Palackého předělávati a takořka opravovati?

Pro Palackého nastávalo — *otium;* míním tím, že by se byl musil vzdáti aktivní politiky, i kdyby byl chtěl v ní dále setrvati.[2]) Ale pro něho to bylo *otium cum labore.*[3]) Palacký se vrátil k svému

---

[1]) Palacký to nazýval »vypuzení z Musea« Roku 1853 napsal Havlíčkovi: Jsemť vypuzen z davu života národního. — O těchto věcech srovn. též, co vypravuje Tomek v Památníku. — Palacký byl se již r. 1850 vzdal jednatelství; byl však zase zvolen jednohlasně; i Sacher-Masoch dal mu hlas. Po druhé resignoval jako jednatel v únoru 1852. Podle protokollu ze dne 17. února Palacký ohlásil: dass er durch einige ausserhalb der Museumsgesellschaft gelegene Veranlassungen sich bewogen fühle, seine schon vor längeren Zeit gehegte Absicht durchzuführen und die Geschäftsleitung bei der Gesellschaft niederzulegen. Er danke dem Ausschusse für die freundliche Unterstützung bei der Führung seines Amtes und verspreche, die Anstalt, die ihm so werth und theuer ist, auch ferner nach Kräften zu unterstützen, namentlich die historische Abtheilung derselben. — Protokoll zní dále: Da Herr Fr. Palacký nach mehrfacher Aufforderung bei seiner Resignation beharrte, nahm der Verwaltungsausschuss unter Aussprechung des innigsten Dankes für die ausgezeichnete Führung der Geschäfte der Gesellschaft mit Bedauern seine Resignation an. — Dne 4. května ohlásil Neuberk že skládá kurátorství Matice. Na jeho místě zvolen Šafařík a, když nepřijal, Purkyně. — Ve schůzi správního výboru dne 6. července ohlásil Neuberk svou resignaci na praesidentství Musea. Palacký prohlásil, že nikdo si v posledních letech nezískal o Museum takových zásluh, Šafařík vytkl jeho zásluhy o Matici, ale nežádali, aby na své resignaci nesetrvával; Šafařík jen pověděl, že by to učinil, kdyby nevěděl, že by to bylo nadarmo. Dne 22. července v sedění výboru navrhoval Sacher-Masoch za nástupce Neuberkova Kristiána Valdštejna. Palacký se vyslovil proti tomu namítaje, že hrabě není ani členem Musea; byltě zároveň s jinými vystoupil hned na poč. r. 1851. Sacher-Masoch odpověděl, že prý hrabě nařídil, aby příspěvek jeho vždy byl placen; »nur habe er gewünscht, dass sein Name nicht zur Öffentlichkeit gelange. Sei die Zahlung nicht erfolgt, so müsse dies auf einem Irrthume beruhen«. Ostatek prý stanovy dovolují voliti také nečlena. (Potom se ukázalo, že skutečně příspěvek za r. 1851 a 1852 nebyl zaplacen; bezpochyby ani zaplacen býti neměl). Sacher-Masochovi uloženo (H. Hofrath S M. übernahm es), aby se hraběte písemně otázal, zdali by volbu přijal. Dne 29. července konalo se valné shromáždění a v něm nové volby; tehdy to bylo, že Palackému dány jen 2 hlasy, Sacher-Masoch však zvolen zase 49 hlasy. On potom navrhl volbu Valdštejna per acclamationem. Teprv v nejbližším sedění správního výboru 22. srpna ohlášen hrabě jako nový člen, vedle něho zároveň Mescéry a Jindřich Clam-Martinic; ve schůzi dne 5. října pozdravil Vocel nového předsedu: dass das Museum in eine Periode neuen Aufschwungs treten werde. — [2]) Havlíčkovi psal Palacký do Kutné Hory dne 2. května 1851: Přál bych si, abyste setrval. Ubohý národ potřebuje toho. — [3]) Havlíčkovi Palacký roku 1852 navrhoval, aby napsal, jako již dříve byl na to pomýšlel, román. »Chceme-li býti národem, potřebujeme k tomu nejen dějin národních, ale také díla, ve kterém by se život národa zrcadlil, a také

jen odloženému projektu — encyklopaedii. Avšak i zde se potkal s překážkami v Museu i v Matici, v té Matici, která kdysi byla z onoho projektu vzešla ... I proto by se byl Palacký rozešel s Maticí a s Museem. Jestliže se namítalo, že by Matice svými tehdejšími finančními prostředky na tento podnik nebyla stačila, nemyslím, že to bylo pouhé předstírání; ale byly i jiné příčiny skutečné i předstírané.[1]) Nastalo rozladění i mezi těmi, kdo dříve spolu souhlasili... Než neoblomnost Palackého se i tu osvědčila... Důkazem jejím je později neodvisle od Matice vydaný Slovník Naučný.

Ta práce, ke které se Palacký hlavně obracel, byly jeho *Dějiny národu Českého.* Jich německý text byl před rokem 1848 dospěl k roku 1419; do r. 1860 pokročil až k smrti Jiřího Poděbradského (1471). Český text počal vycházeti r. 1848 a došel do r. 1860 též do r. 1471, než s mezerou od r. 1253 do počátku 15. věku... Jest známo, že Palacký psal dále jen česky, a že německý text jeho Dějin je překlad od jiných.[2])

Po r. 1860 přibyl ještě jeden svazek, pátý, doba obou králů z rodu Jagellonského. Svého prvního úmyslu, vypsati celé dějiny české, Palacký se vzdal, ale i hranice, kterou si později vytkl; byl to r. 1620. Než i rok 1526 jest rok významný a důležitý; Dějiny končící se r. 1526 nejsou fragmentem.

Doba po roku 1848 do r. 1860 byla tedy věnována hlavně Dějinám, a to době husitské, době, kterou Palacký pokládal za nejdůležitější část dějin českých a kterou chtěl prvotně vypsati monograficky. Úmysl ten, sbírat totiž prameny pro takové dílo, byl jej přivedl r. 1823 do Prahy... Kvantitu (míním tím prodloužení díla až do nejnovější doby) nahradila kvalita, hloubka a bohatost právě té části Dějin, které složeny za absolutismu. A bezmála bych řekl, že za to musíme poněkud býti povděčni absolutismu...

Palacký velmi záhy (již v letech Prešpurských) přemýšlel o celém průběhu dějin českých. Mohli bychom říci, že u něho dříve byl celek než části. Maje v úmyslu vypsati dějiny husitství, zjednal si hned názor o celých dějinách českých, odpověděl si na otázku, co jest jich podstata, jich hlavní obsah. Co nacházel, to vyslovil v pojednání složeném r. 1822 pro Vídenské *Jahrbücher,* ale potom nevydaném až v *Gedenkblätter* r. 1874. Mnoho z toho, co tu řečeno,

---

representace své v literárním světě. Jediný Walter Scott více by nám nyní prospěl nežli pět Žižkův, jelikož by ti ani co činiti neměli, an mysl národu v kalu všednosti se brodí« (Rodinné listy str. 24). — Havlíček se chýlil k jiné práci, totiž napsání ruské historie. — [1]) Purkyně byl proti každé alfabetické encyklopaedii. — [2]) Roku 1850 ohlásil Palacký zemskému výboru svůj úmysl vystoupiti nadobro z řady německých dějepisců. Zemský výbor se vyslovil proti tomu. O průběhu té věci *Gedenkblätter* 121 sl.

vrací se u Palackého až i v jeho nejpozdějších spisech, ač ne vždy beze změny.

Podstatu dějin českých Palacký r. 1822 nacházel v protivě národnosti české (slovanské) a německé a ve vědomí této protivy, tedy na straně české v sebevědomí národním. Tomu sebevědomí se tu připisuje taká síla, taká prozíravost, jakou by si byl Palacký přáti mohl pro svou dobu, jaká však v celé minulosti sotva byla v té míře a v té stálosti. Idea národnostní by byla bývala hlavní, dominující, konstantní ideou či silou dějin českých.

Myšlenka ta jest příliš jednoduchá, aby byla mohla Palackému stačiti pro budoucnost. V souhlase se svým základním filosoficko-historickým názorem a poznav Čechy pobytem v nich z vlastní zkušenosti, viděl později v dějinách českých netoliko protivu a spor, nýbrž také vzájemné pronikání se, a to živlů slovanských na jedné straně a na druhé římských a německých, ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Římanstvím a Němectvím.[1]) A jelikož Římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němectva se Čechův dotýkalo (Palacký zde nejspíše má na mysli nejstarší dobu dějin českých), zakládají se dějiny české vůbec hlavně na sporu s Němectvem, ale také (jak praví Palacký hned dále) na zamítání i pojímání způsobů a řádů německých od Čechův, a to všestrannějším a pronikavějším nežli od Polákův. Český národ na rozdíl od Polabanův uhájil se ve své národnosti a zůstal slovanským, jakkoli mnoho německého do života svého pojal i duchovně zažil. A toho podle Palackého bylo třeba. Řády politické a společenské, které u Slovanů v jich dávnověkosti nacházel, jakkoli se mu líbily, musily i podle něho změniti se, měl-li Slovan se udržeti tam, kde se stýkal se světem cizím. »Neměl-li konečně zahynouti, museltˇ i Slovan postupem věku zjinačiti spůsoby své a přimísiti živlův římanských i německých do národního života svého.« — Snad by se mohlo pověděti krátce, co Palacký vyložil obšírněji: částečná germanisace zabránila úplnou... Avšak jestliže této věty nenacházíme u Palackého samého, vyslovil on jinou, jak praví, paradoxii. Byltě toho mínění, že jest to »staroslovanský spůsob politie« (ona obecná svoboda, ona rovnost všech před zákonem a právem, vrchní vláda sněmům odpovědná, onen — lze-li tak říci — selfgovernment), že staroslovanské řády to byly, po kterých v té době, když počal psáti své Dějiny, toužili národové germánští i romanští. Očekával tedy, v té věci poněkud podoben Slavjanofilům ruským, ač bezpochyby od nich neodvisle, jakési poslovanění západní Europy.[2]) A v tom se zároveň také zračí politické smýšlení jeho.

---

[1]) I. 1 str. 9 a 12, potom zase 177 sl. Cituji podle prvního vydání. — Později vyložena věc zase v polemickém spise *Das Hussitenthum.* — [2]) Str. 14, 177. Opakováno v Hussit. 89: Ironie des Schicksals!...

Palacký vyměřuje takto hned na počátku svého velkého díla hlavní obsah dějin českých, postavil se na vyvýšené stanovisko dějin kulturních v širším a vyšším toho slova smyslu. Neb co je tím řečeno jiného, nežli že Čechové i Němci (jakož i Poláci) náleželi do oblasti či sfaery téže kultury,[1]) té, která podle něho vznikla synthesí (Palacký praví spojením a ujednocením) křesťanství, hellenismu a politických institucí, které se vyvinuly ve státě římském? Protivu Slovanství a Německí nezakládá tedy Palacký tak na rozdílu dvou kultur, jako na protivě národních povah; proti Němci výbojnému stojí mu mírný Slovan; proto mezi Němci panství a poddanost, nadpraví a kroměpraví, pán a parobek, šlechtic a poddaný; u Slovanů, a tudíž i Čechů, stejnost práv a rovnost stavů,[2]) způsob vlády patriarchální a v základu svém pouze demokratický... I když této staroslovanské a staročeské idylle[3]) (i všelidskou idyllu lze najíti u Palackého, připomínající, že Palacký se ještě narodil v tom století, jemuž náleží Rousseau), jejímž spolupůvodcem jest Herder, od našich buditelův, také od Palackého, tak ctěný a milovaný, učitel a buditel jich všech, nedáváme plné víry, úloha Palackým dějepisu českému vyměřená zůstává v platnosti (i zde vyslovil problem, dal programm práce), úloha vyšetřiti, co bylo u nás přijato z toho, co velký proud dějin (ať již politických, ať již ostatních) k nám přinášel, a jaké to, co bylo přijato, nabylo u nás částečné tvářnosti zvláštní, úloha, jaká také dějepisce jiných národů očekává, také u nich podobně, jak u nás by spíše býti mohlo, nežli skutečně jest, vzbuzujíc rozličné směry a školy.

Tak, co se týče dějin staré říše Francké, jejíž politické řády byly recipovány ve větší neb menší míře všude, jak daleko sáhá oblast západní kultury v Evropě,[4]) stojí proti sobě ti, kdo, pokud jen lze, vše odvozují z kořenů římských (tak činí často Francouzové, neb tyto dějiny jsou jim i Němcům společné), a ti, kdo skoro vše

---

[1]) Leda že se připouští možnost vlivu kultury řecké na Slovany v době prastaré (str. 78). Tím by se prý vysvětlila ona »prvověká vzdělanost«, kterou Palacký Slovanům připisuje. Vedle oné možnosti klade možnost druhou: samostatného, tedy od antiky neodvislého vývoje. Budoucnost měla však podle něho jen jedna osvěta, ta totiž, která ze starověké vzešla (str. 229). — K tomu lze dodati, že Slovanstvo skutečně bylo, avšak později, dvojí kulturou — obojí pochází však ze starověku — rozděleno na dvě polovice. Srovn. *Th. Zingel* v Památníku str. 509 (Palacký jakožto historik slovanského práva). — [2]) Ale velmi záhy vystupují předchůdcové potomního vyššího šlechtictva (str. 200). — [3]) Na str. 180 se cituje *J. G. Wirth*, jenž ve své Geschichte der Deutschen in der Urzeit se vyslovuje proti idylle staroněmecké. — Srv. k tomu, co praví Jos. Kalousek v Památníku str. 211. — [4]) Srovn. co praví Palacký sám o říši Francké (str. 225). Místo i jináče zajímavé. Evropa se dělí kulturně na dvě polovice, jejímiž hlavními městy, lze-li tak říci, jsou Řím a Cařihrad. Palacký zde vyličuje možnost, že by hranice obou polovic se vydařila tak, že by se Slované všichni byli dostali do polovice východní; říši Velkomoravské by byla připadla na Východě úloha, kterou měla na Západě říše Francká. Že se to nestalo, to způsobil vpád Maďarův.

již nalézají (a jsou to často Němci, ač ne všichni) v řádech staroněmeckých, jak je vylíčil Tacitus. Než zde se též dotýkáme rozdílu nevýhodného pro dějepisce českého. Dějiny francké a německé český dějepisec zná neb aspoň má znáti; ku poznání doby staroslovanské nepřichází mu však na pomoc žádný Tacitus; a v dějinách staročeských některých pramenů, kterých jsme jindy užívali a ze kterých jsme se při tom těšívali, třeba bude vzdáti se již úplně.

Co naznačeno hned na počátku prvního svazku, to se pak vrací a provází nás až do konce 2. jeho části, vydané česky r. 1854. V zevnějších dějinách převládá stopování styků s říší Německou, ve vnitřních vylíčení staroslovanské ústavy (Palackým z části více předpokládané nežli všude dokázané) a jejích proměn, pokud ještě staroslovanský ráz její převládá. A třeba již pramenů přibývá, obtíže nicméně nepřestávají. Palacký jich ani sobě ani čtenáři nezamlčuje; »podrobné líčení celého ústrojí vlády neboli administrace politické i soudní za doby té má — podle něho — veliké do sebe nesnáze, ani za úsilím zpytatelův sebe snažnějším bude moci podařiti se kdy úplně.« S těmito nesnázemi jest zápasiti každému badateli i po Palackém, ale každému usnadněna práce zásluhou Palackého již tím, že on, jakož vůbec formuloval hlavní problem dějin českých, tak i zde vytkl otázky a úkoly podrobnější anebo se jich aspoň dotekl. Ve vědecké práci často záslužné jest již položení otázky, a někdy i záslužnější než nalezení odpovědi. Co najdeme v 2. části prvního dílu otázek, co odpovědí, odpovědí konečných neb aspoň prozatímních, co popudů k další práci a pokynů pro ni! Mezi takovými pokyny zvláště důležito je upozorňování na srovnávací methodu.[1]) Skoumatel český (praví Palacký) musí světla, kterého se mu doma nedostává, hledati v cizině a oznamovati se se zákony i s obyčeji jak sousedních tak i jiných příbuzných národův, věda, že jako žádný jednotlivý člověk, tak ani národ žádný pod sluncem nikdy tak samorostlým nebyl a není, aby co do způsobův a obyčejův byl sobě neosobil více neb méně od pokrevníkův a sousedův svých.

Takový pokyn dán byl Palackým již r. 1837 v pojednání o právu staroslovanském, otištěném v ČČM. a potom vřazeném mezi přílohy 2. části 1. svazku Dějin, ve kterém srovnávací methodou hledá staroslovanských živlův práva a zřízení staročeského. Tou methodou bude dlužno pracovati dále a při tom podle základní povahy dějin českých, Palackým stanovené, obraceti se nejen na Východ, nýbrž již i v té době na Západ, abychom poznali, odkud

---

[1]) *Herm. Jireček*, Palackého práce o dějinách právních (Památník), kde se praví, že pobudka k těmto studiím přišla Palackému z prací polských, zejména Maciejowského; ovšem to byla na mnoze pobudka k polemice s Maciejowským. — Více o methodě Palackého pověděl Th. Zingel (tamtéž; než nelze se srovnati se vším, co tu řečeno.

se vzaly ty změny, které již tato doba (neboť že byly již v ní, na to Palacký nezapomněl) přinesla a způsobila. Možná, že již doba obou Boleslavů, I. a II.,[1]) obsahovala změny neméně důsažné nežli potom doba obou Přemyslů, zvláště Přemysla Otakara II., jemuž věnována kniha VI. na počátku 2. dílu Dějin (v českém textu dodaného r. 1875 a 1876).

Kniha šestá (II. 2) náleží k nejpěknějším částem Dějin; v ní přichází k platnosti jak kritika pramenů a novějšího dějepisectví, tak i umělecká stránka spisování historického; tato však ne tak v komposici celé knihy, jako v jednotlivých částech, zejména všude, kde se líčí osobnost tohoto největšího Přemyslovce. Vypsání jeho dějin jest tu zároveň jeho apologií.[2])

A to dovoluje i dále větší hojnost a povaha pramenův ve spojení s kritikou a uměním historika. Co Palacký ohlásil již ve Würdigung (v kritice Zbraslavské kroniky), co provedl ve zvláštním pojednání r. 1831, to najdeme potom zase v Dějinách: vylíčení Záviše z Falkenštejna a zároveň apologii jeho, ovšem ne zrady jeho proti velkému králi ... Prameny nověji přibylé tento obraz doplnily, ale nevyvrátily ho.[3]) Máme tu zároveň příklad, kolik z toho, co v díle Palackého podrželo cenu dodnes, mělo dříve také ještě cenu novosti. Jinde tam, kde jeho líčení je rázu apologetického, mohl se odvolati na předchůdce, jako u Karla IV. na Pelcla. Palackému se ovšem zdálo ještě v posledním roce jeho života, že s Němci je darmo se hádati o Karlovi IV., zdá se však, že brzy nastane potřeba hádati se o Karla IV. s Čechy ... Druhý díl Dějin byl dodán v českém textu nejpozději, r. 1875 a 1876. Doba, které věnován, doba posledních Přemyslovců a doba Lucemburků až do začátku 15. století, je tak bohata postavami i událostmi, že, nemýlím-li se, jeden díl k vyčerpání nestačil. Po vydání 1. části I. dílu (1848) Palacký byl poodložil nejen 2. jeho část, nýbrž také celý díl druhý a obrátil se k zpracování jazykem českým hned té doby, která jej od prvopočátku nejvíce vábila a poutala.

Je to doba husitská. Než mělo to bezpochyby také příčinu jinou. První část 2 dílu Dějin, končící se r. 1419, byla vydána již r. 1845 pod vládou censury. Bylo by dlouho vypravovati, jaké překážky jako jiným, tak i Palackému přicházely od censury.

Při tomto svazku censura zakazovala, ale i rozkazovala.[4]) Král Sigmund se neměl zardíti (to místo Palacký však uhájil), při líčení

---

[1]) Srovn. Hussit. 80. — [2]) O Přemyslu Otakarovi napsal již r. 1819 Palacký do svého denníka: Charakter Ottokarův šlechetnější, nežli se vůbec míní. — Srovn. dále také polemický článek proti Koppovi v AAZ. 1846. (Zur böhm. Geschichtsschreibung 155). — [3]) Srovn. *Jos. Šusta* Záviš z Falkenštejna Č. Čas. Hist. I. — [4]) Do toho svazku Vídenská censura se chovala dosti šetrně (ziemlich glimpflich), jak praví Palacký sám (ZBG. 94, kde o tom více). — Nyní viz také Památník (*K. Köpl*, Palacký und die Censur).

odsouzení a smrti Jeronymovy nesměl spisovatel ponechati slovo Poggiovi, a do karakteristiky Husovy k některým nezcela příznivým rysům vytčeným Palackým samým přidala censura ještě »tvrdošíjnost a svéhlavost«. V českém vydání z r. 1850 tato barva přidaná štětcem censury zase zmizela, a při výslechu a upálení Jeronymově ustoupil spisovatel před slavným humanistou. Než ani těmito změnami (na mnoze tedy restitucemi) nenabyl třetí díl Dějin své poslední podoby. Nedlouho po polemice s Höflerem (1868) vyšel v novém rozšířeném vydání (1870—72).

Palackému je doba husitská nejdůležitější dobou českých dějin, protože jest významu universálně-historického. A význam ten, ohlašující se hned ve sporech o Wiklefovo učení na počátku 15. století, záležel podle Palackého v tom, že se již tu zjevily protivy katolictví a protestantství.[1]) Rozdíl obou se pak vytýká způsobem, ke kterému by se theologové sotva přidali. Než Palacký nechtěl psáti se stanoviska theologického.[2]) On nedefinoval katolictví a protestantství, nýbrž jen vytkl jich differenci, a to zase jen v jednom momentu, který se mu však zdál býti zvláště důležitým, ba nejdůležitějším. Palacký se tu postavil na stanovisko filosofie dějin, *své* filosofie dějin, jež mu byla částí jeho filosofie vůbec.

Palacký v dějinách jako každý historik hledal kausální spojení, ale on v nich nacházel také spojení teleologické, tendenci ku pokroku, který se však dostavuje zápasem a vyrovnáváním protiv. Základní myšlenku své filosofie dějin vyložil Palacký ve svém německém spise r. 1868 (Das Hussitenthum) a potom zase v rozšířeném vydání třetího svazku Dějin. Avšak nebyly to tehdy u něho myšlenky zcela nové; jich zárodky a klíčení jsou starší než Dějiny jeho, a najdeme je u něho již v letech Prešpurských. Myšlenka pak, že jak v přírodě, tak i v člověku a ve všem člověčenstvu vládnou síly dvojité,[3]) není jemu zcela zvláštní.

Vyskytuje se ve filosofii současné s jeho mládím[4]) a vyvinula se u něho jak popudem z této filosofie, tak samostatnou prací duševní, čímž se také vysvětluje, že i někteří jiní dějepisci, vrstevníci Palackého, nevyjímaje ani nejznamenitějšího německého, Ranke, jináče od Palackého tak rozdílného, měli filosofii dějin v některých stránkách podobnou. — Ona polarita sil, ony dvojité síly neznamenají však Palackému úplné protivy; jsou to síly proti sobě stojící, ale každá z nich jest podle poměrův a doby oprávněna. Dějiny vznikají jich zápasem, pokrok v nich ne plným vítězstvím jedné neb druhé, nýbrž vzájemným pronikáním. Za příklad připomeňme si to, co tvoří podle Palackého podstatu dějin českých vůbec. A s tohoto

---

[1]) Dějiny III. str. 8 (podle vydání z r. 1877). Širší výklad v *Hussitenthum*. — [2]) To praví sám Hussit. 2. — [3]) *Jos. Kalousek*, O vůdčích myšlénkách v histor. díle Palackého (Památník 192). — [4]) Na Schellinga upozornil Kalousek 192.

historicko-filosofického stanoviska vykládá Palacký též význam té doby dějin českých, ve které mu dějiny ty nabývají významu universálně-historického.

V katolictví a protestantství, kterážto dvojice se podle něho počíná v dějinách českých na počátku 15. století, viděl takovou nad jiné důležitější dvojici principů či sil, totiž na jedné straně autority, na druhé rozumu a svobody. Když první princip došel nadvlády až škodlivé, vystoupila v Janu Husovi síla druhá...

Svoje mínění, mám-li se ho dotknouti, jsem již naznačil: všecky podobné formule, i když je v nich tolik pravdy jako v těch, jež si našel Palacký (byly by i jiné možné, jako akce a reakce), plnosti a bohatosti dějin nevystihují.[1]) Filosofie dějin Palackého, jeho základní myšlenka o dvojitých silách a jich pronikání, jež pak znamená pokrok, má však do sebe také cenu methodickou: učí poznávati to, co bych nazval historickou nutností, vede poznáním této historické nutnosti k historické objektivnosti, ne k té, která se u poctivého člověka rozumí sama sebou, nýbrž k objektivnosti, lze-li tak říci, vyšší, varuje před jednostranností v posuzování a odsuzování zjevů a osob historických, a také — učíme-li se snad někdy přece něčemu od historie — před jednostranností v jednání veřejném, t. j. v životě politickém... Onu vyšší objektivnost najdeme u Palackého také při oceňování katolictví a protestantství, ač není při tom nikde pochybno, který z obou principů on sám cenil výše, ani nehledě k jeho osobnímu poměru ku protestantství. V tom smyslu psal Palacký o dějinách českých jako protestant. Bylo by si jen přáti, aby i jiní, ať si již přicházejí z té neb oné strany, dostali se na podobné stanovisko, třeba někdy i jinou cestou, nežli ho došel Palacký...

Také když potom Palacký vypravuje o stranách husitských, poznáváme hned, že jeho sympathie se kloní k Táborům, tedy k straně radikální. Není to nedůslednost. Palacký přítelem radikalismu nebyl. Hned r. 1826 najdeme v dopise Kollárovi pozoruhodné místo proti těm, kdo nesmyslnou a duchaprázdnou přepjatostí samo jméno patriotismu zhanobili.

Jeho filosofie dějin pokládala samovládu a nadvládu jedné síly za pramen zla. Tak podle něho ze svobody slovanské snadno vzniká nesvornost a anarchie, z výbojnosti německé (snad bychom tu mohli mluviti také o síle, jež tvoří státy) pochází útisk, křivda a ono právo, jež jen na moci se zakládá. Z toho však neplyne, že historik musí zůstati naprosto nestranným, že má ustoupiti úplně do pozadí. Palacký nepsal s touto chladnou objektivností. — Radikalism Táborův, jak je líčí Palacký, byl jemu proto sympathický, že plynul ze zásad, že byl zásadami dán a že to byly zásady,

[1]) Srovn. co praví Kalousek na str. 192 v pozn

které Palacký cenil sám. — Palacký byl však přece nepřítelem radikalismu, onoho prázdného radikalismu, jenž neplyne z programmu, nýbrž programmu teprve hledá, ač-li se vůbec nespokojuje negací anebo prázdnými formami, radikalismu, abych tak řekl abstraktního, radikalismu a priori, radikalismu, jemuž důležitější bývá symbol než věc.[1])

K první části 4. dílu (1439—1457), vydané r. 1857, byl si Palacký připravil půdu mnohem dávněji pojednáními hned v prvních ročnících Musejníků; po 3 letech (1460) následovala 2. část, vláda krále Jiřího.

Palackého Dějiny nabývají, jak již řečeno, často rázu apologetického; jich heslem by mohlo býti: pro populo bohemico. Tak Palacký sice sám vytýká některé nechvalné stránky české národní povahy,[2]) nezdrželivost a nestálost, ve štěstí bujnost, v neštěstí brzkou malomyslnost, než také jí hájí proti křivým výtkám jiných; Palacký obrátil se dvakráte k té době, ve které spatřoval »vrchol českých dějin«, také proto, aby ukázal, že dějiny české té doby nebyly »vesměs pobloužením, kteréhož litovati, za kteréž se styděti slušelo«; a což toho více.

Druhá část 4. dílu jest psána pro Georgio rege. Tohoto krále českého Palacký netoliko velice si vážil, nýbrž také miloval. A proto i zde v Palackém přichází k platnosti — a snad více než kdekoli jinde — »dějepisný umělec«.[3]) »Co požadovali od věkův nejstarší myslitelé o věcech státních (praví Palacký), aby totiž panovníkem býval, kdo ku panování byl nejspůsobilejším, . . . splnilo se za doby této v míře vrchovaté.« Zdá se, jako by byl Palacký ve svém králi Jiřím nám byl zároveň zosobil svůj ideál panovníka a vladaře. S přátelské strany bylo pověděno, že Palacký vložil do svého Jiříka něco ze sebe sama, že jej při tom idealisoval.[4]) Tomu lze přisvědčiti. Ono idealisování má však, zdá se, ještě jiný původ; je to snaha, vypracovati postavu krále Jiřího tak, aby v ní vystoupil patrně jeho význam v dějinách. Než Palacký sám praví: král Jiří stal se, *snad mimo vědomí a vůli*, zástupcem a hajitelem novověkosti. Jest to věta velmi pozoruhodná. Význam Jiřího a jeho vlády v dějinách tedy nezávisel na jeho vůli, aspoň ne výhradně.[5])

[1]) Srovn. Masarykova Havlíčka str. 198. — [2]) I. 1 str. 220, — [3]) Toho výrazu užil Palacký v předmluvě k 1. svazku. — [4]) E. Denis (La Bohême pendant la seconde moitié du XVe siècle str. 22) praví: »M. Palatský . . . avait mis dans Georges quelque chose de lui-même, de sa propre foi et de son enthousiasme; le portrait qu'il a tracé du roi a quelque chose d'idéal.« Proti tomu klade Denis, ale ne jako protivu, Jiřího Tomkova, který je (tak by byl mohl Denis pověděti jedním slovem) realističtější. — Opak Jiřího Palackého je Jiří Bachmannův. Denis, jenž si ostatek prací Bachmannových velmi váží, praví o něm: M. Bachmann a pour Georges une haine personelle. — [5]) Srovn. také, co pověděl Palacký v závěrečných úvahách o vládě Jiřího (str. 580): »nepostačuje zřetel obrácený pouze na osoby, a ne spolu na poměry a zásady.«

Ostatek apologie Palackého má do sebe vždy více pravdy než líčení, které by, pocházejíc z nenávisti, přinášelo obraz králův ve všem obrazu Palackého odporující, nehledě ani k zpozdilým výtkám proti králi Jiřímu, jaké jsme slyšeli nedávno u nás. Král Jiří — to ukázal Palacký — patřil k nejznamenitějším panovníkům českým, zůstane chloubou českých dějin, a není těmto dějinám hanou, jestliže se v nich jednalo (tak bychom mohli význam jeho vlády krátce naznačiti) na sklonku středověku (Palacký v tom spatřuje známku novověkosti) o sekularisaci státu.

V.

Palackému Dějiny národu českého byly životním úkolem; a měly samy svůj úkol: byly složeny ve službě národu; měly býti prostředkem k jeho probuzení a vychování, byly napsány pro jeho poučení. Palacký věřil, že jednotlivci i národové se mohou z historie učiti, a žádal, aby se učili. Takového mínění o didaktické a paedagogické ceně historie došel již ve svém mládí a při něm setrval. Z toho plyne způsob, kterými jsou Dějiny psány, jich vřelý ton, jich (pravím to bez výtky) subjektivnost. Palackého Dějiny jsou zrcadlem nejen české minulosti, nýbrž také zrcadlem velkého muže, jenž je složil, i doby, ve které je skládal, ale také již té doby, které náleží duševní vývoj jeho až k oné časné, mužné dospělosti a hotovosti. Z té doby přinesl si Palacký svůj názor světa do té doby, kdy počal psáti Dějiny. To vše — bohatost látky, kritické její zpracování, jednotné pojetí, ušlechtilá tendence, krásná forma — jim dodává zvláštní ceny, pro kterou nemohou upadnouti v zapomenutí, tak aby náležely jen literární historii. Dějiny Palackého zůstanou knihou oživující a živou, podobně jako dílo Gibbonovo neb Macaulayovo.[1]) Takové místo mají ve světové literatuře. Pro nás jsou více.

Když vyšla r. 1867 2. část 5. (posledního) svazku Dějin, Pertz, spoluzakladatel monumentálního díla, sbírky pramenů Monumenta Germaniae historica, psal Palackému: »Empfangen Sie meinen herzlichen Glückwunsch zum Abschluss Ihres grossen vaterländischen Werkes. Exegi monumentum aere perennius — ist Ihr unvergänglicher Wahlspruch.«

»Exegi monumentum aere perennius« je citát tak často užívaný, že tratí na svém významu. A přece netratí při díle, jako je Palackého, a když domyslíme ty myšlenky, které vzbuzuje báseň Horácova. V té básni sebevědomě praví básník dále, že tak dlouho potrvají básně jeho, jak dlouho potrvá Řím, Řím starého věku,

---

[1]) Musím na některých místech opakovati, co jsem již pověděl jinde (Č. Čas. Hist. 1898 číslo 1.).

klassický Řím Joviše Kapitolinského... Více pro sebe nežádal a nevěděl ani, co by více mohl žádati, než toto: tak dlouho žíti v díle svém:

. . . . donec Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex.

A dostalo se mu více, než pověděti dovedl. Již dávno nevystupuje vzhůru ke Kapitolu Vestálka;... a přece ještě žijí básně Horácovy, přetrvavše starověký Řím, a my všichni jsme četli ve škole verš: Exegi monumentum... Co v tom všem řečeno? Starověký Řím a starý římský stát dávno vzal již za své, ale dosud žije dílo ducha římského.

Ten úkol, který si vytkl již mladý Palacký — vypsání Dějin českých, ten úkol mu bylo dáno provésti (aspoň do konce středověku); zde bylo dílo vykonáno, které potrvá; zde máme programm vyplněný a provedený...

Palacký dal sobě (ale i nám) programm práce kulturní, vyslovil problemy politické pro sebe, pro nás i pro Rakousko; pro Rakousko ideu státu Rakouského, Rakouska jednotného, a přece svým národům plnost zvláštního bytu národního poskytujícího. K tomuto problemu se vrátil Palacký sám po r. 1860.

Roku 1860, téhož roku, kdy vyšel Palackého král Jiří, počal vycházeti Riegrův Slovník Naučný; bylo to znamení doby. A rok 1860 přinesl ještě jiné znamení doby: diplom říjnový... Připravovalo se vystoupení z passivní politiky (ne dobrovolné, nýbrž reakcí uložené), návrat k aktivní politice. A jako při Slovníku Naučném, tak i zde Palackému po boku stál Rieger. Moje upomínky sáhají do té doby... My, kteří jsme od starších slýchali vypravovati, třeba hlasem utlumeným, o roku 1848, my jsme již počali chápati důležitost toho, co se připravovalo, a my jsme potom také již spolu prožili jakési politické: *aurea prima sata est aetas*... Byla to doba, kdy jakýmsi nevyslovným kouzlem provázena byla jména: Palacký a Rieger.

Než pro nás ona dusící politika reakce nejdéle potrvala... První prosba naše, ještě před vydáním císařského diplomu, byla prosba za volný hlas, za svobodné slovo, prosba, která se nesla až k stupňům trůnu. Byla to Riegrem sepsaná petice za povolení žádosti o žurnál, žádosti orgány vládními dlouho odmítané, petice, kterou na prvním místě podepsal Palacký, a kterou do Vídně nesli Rieger a Macháček...

Tato petice jest však více než petice za žurnál, jest to mužné slovo v pravý čas a na pravém místě; jest to zároveň programm.[1] V petici té se žádá za českou školu, za volnost pro vývoj českého

[1] Černý II. 822. Tato Riegrova petice jest klassický kus naší politické literatury, té, která vzniká s událostmi a přece má také cenu trvalou.

umění (totiž odstraněním překážek, jež kladeny do cesty sboru pro vystavění Národního divadla již roku 1849 založenému,[1]) za uvolnění Musea a Matice od tlaku na nich spočívajícího, za práva jazyka českého v úřadě a na soudě... Jest to programm, ale nepolitický, neb ani rovnoprávnost jazyková není tu, jako je dnes, otázkou politickou, nýbrž petice žádá, aby české strany (o německé se nestará) měly úředníky jazyka českého znalé, protože je to užitečno a potřebno pro strany i pro veřejnou službu.

Co v té petici je přece politického, je vlastně jen zmínka o rozmnožené říšské radě, jež před podáním petice byla svolána.[2]) Petice si stěžuje, že mezi členy rozmnožené říšské rady nebyl ani jeden, jenž by náležel »původem a jazykem a spolu i národním vědomím k národnosti československé«. Když si vzpomeneme, že v rozmnožené radě byl hr. Jindřich Jaroslav Clam-Martinic, a když přibéřeme z petice ještě místo, jež zní: »národu československému jest potřeba veřejného orgánu tím patrnější, čím více na jevě jest, že šlechta jeho, kteráž by vlastně historicky povolána byla, co prostředník přání lidu svého u nejvyššího trůnu přednésti, této krásné úlohy fakticky se vzdala; v tom ... odcizila se šlechta svému národu téměř docela« — vidíme, jak hluboké bylo toto odcizení.

Kdo potom (1861) zprostředkoval sblížení mezi Riegrem a Clamem-Martinicem, a jak se to stalo, bylo nám nedávno podrobněji pověděno.[3]) I to mělo pak cosi symbolického do sebe, že r. 1861 Clam-Martinic zvolen za praesidenta Musea, a Palacký zase za člena výboru.

Kolik účastenství při vedení české politiky měl v nejbližší době vedle Clama a Riegra Palacký, nedovedu pověděti. Česká politika se vracela k historickému právu, k státoprávnímu programmu stavovské opposice r. 1847, Palacký theoreticky ve svém největším a nejdůležitějším politickém spise, složeném r. 1865, setrval při své idei státu Rakouského, leda že se vzdával svých návrhů na ethnografické rozdělení a seskupení zemí mocnářství našeho, vzdával prakticky, ale nevzdal theoreticky ani v té době úplně. Skutečný průběh odchyloval se však čím dále tím více jak od státoprávního

---

[1]) *Karel Kadlec*, Palacký a české divadlo v Praze (Památník). — Zde zároveň mnohé podrobnosti o poměru (vlastně ne poměru) šlechty k národnímu životu českému po r. 1850. — [2]) Zahájena byla 1. června, petice podána císaři 18. června 1860. — [3]) Byl to Tomek. O tom máme jeho vlastní svědectví. *V. V. Tomek*, Styky mé s Palackým do r. 1862 (Památník). Nedlouho před tím (v prosinci 1860) vyslovil se Palacký v dopise Petru Chlumeckému pro to, aby — ne sice šlechtě jako šlechtě, ale velkostatkářstvu poskytlo se výhodnější politické postavení (politische Vorzüge), očekávaje však, že větším právům odpovídati budou také povinnosti (die correspondirende Pflicht der Pflege höherer Nationalinteressen, Kunst und Wissenschaft), tedy podobně, jako bylo před r. 1848. A zde Palacký podotýká, že chování šlechty po r. 1848 bylo pro něho urážlivé.

programmu české politiky, tak od Palackého idee státu Rakouského.[1])

Rokem 1861 se počíná nová doba aktivní i passivní politiky české, dosud neskončená. Z té doby jen dvou věcí se míním ještě dotknouti.

Záhy se počaly tvořiti strany, nejprve strana mladočeská. — Palacký toto dvojení těžce nesl a odsuzoval, shledávaje v něm jen nové doklady k staré nesvornosti slovanské. Než on sám byl roku 1848 napsal v úvodu svých Dějin, že »každý skutek dějinný na zápasu, tudíž na sporu dvou stran záleží.« Roztržka se vztahovala též na poměr k šlechtě. To se odvrátiti nedalo, aby se strany nedostavily dříve neb později... Avšak, mám-li se na to odvážit, abych dějiny opravoval: snad litovati jest jiné věci, že totiž u nás

[1]) Viz nyní zvláště velice cenné pojednání *Boh. Riegra*, Ústava Rakouská dle Frant. Palackého v l. 1848—49 v Památníku. (Moje přednáška byla napsána dříve, nežli jsem četl tuto práci.) Zde se praví (str. 641): Nechať theoreticky možnou jest hádka, zdali návrhy Palackého z r. 1848 a 1849 vycházejí ze státu složeného (federovaného) nebo jen decentralisovaného, naopak zcela jasno jest, že poměr jejich k programmu historického státního práva českého je negativní; že t. zv. federalistický programm Palackého v této době nikterak se státoprávním v jedno srovnati se nedá. Shoda obecného programmu federalistického či autonomistického se státoprávním za jistých poměrů je možna; mohou na čas hledati v sobě vzájemnou podporu, vcházeti v alliance či koalice... Avšak v základní podstatě i v posledním útvaru svém zůstávají v Rakousku nutně rozdílnými. Při té podobě, jakou Palacký v letech 1848—49 navrhoval, nutno říci, že Palacký nikterak nezůstal státi na programmu státoprávním; on aspoň od zahájení konstituujícího sněmu říšského podřizoval historický programm *česko-státo*právní modernímu a širšímu programmu: *rakousko-federalistickému.*« — A potom dále (str. 643): »Proto přece není dovoleno prostě říci, že by Palacký r. 1848 vůbec nebyl přikládal váhy historickému státnímu právu a jeho programmu, jenž zprvu byl u nás formulován drem. Braunerem ve Pražských peticích... Avšak Palacký zprvu přidržoval se programmu tohoto spíše z pohnutek národnosti, nežli z důvodů historismu a pragmatického práva... Proto, když programm státoprávní bouřemi svatodušními byl ztroskotán, a když na půdě sněmu říšského slibováno si aspoň dobytí svobod politických i národních, Palacký nemeškal podati nám programm nový, jenž jinými způsoby zabezpečiti měl naši národní samobytnost... To byla vlastní doba jeho samostatné a státnické působnosti, jaká později tou měrou se navrátila.« — Pojednání B. Riegra je věnováno Palackému v roce 1848—49. Než na konci se dotýká také doby pozdější (str. 644): »V letech 60. zase znenáhla (ne hned) začal u nás rozvíjeti se programm státoprávní. Historická šlechta sama jediná osvědčila jej hned v dubnu 1861 a tím dala nám teprv podnět k tomu; sblížení mezi Jindř. hr. Clam-Martinicem a národními poslanci stalo se základem ke společnému postupu na půdě práva historického, která prve byla námi opuštěna. Tu také Palacký napotom účastnil se nového směru... Ale i potom přál si vlastně jen přizpůsobiti svůj starý programm novým poměrům.« — Programm Palackého, jak vyložen ještě r. 1865 v Id. st. R., vlastně logicky se nesrovnává s passivní politikou, jako programm ryze státoprávní by vylučoval politiku aktivní před uznáním jeho. Skutečná politika šla však jinými cestami. Starý programm Palackého ukázal se vždy přece mocnějším, konečně i proti jeho vůli.

nevznikla strana opravdu konservativní. Stranou konservativní míním stranu národně konservativní, totiž českou proti německé, *do* které (netoliko *ke* které) by byla náležela též šlechta v Čechách, ne již veškera, ale ta část její, jež šla s Clamem-Martinicem. Tak by bylo snad přece nastalo to, co bylo programmem Palackého před r. 1848, co navrhoval Palacký Bedřichovi Deymovi roku 1846. Že šlechty v Čechách by se byla stala národní aristokracie, šlechta česká. Co se z této části programmu Palackého přece dostavilo, to bylo vždy přijímáno s vděčností a uznáním nemenším než před r. 1848.

Palacký sám od šlechty vždy očekával, že bude »plniti své povinnosti k národu«. Ale již neopakoval, co byl pověděl r. 1832, že »bez vyšší šlechty spásy pro nás nebude«. Roku 1861 do programmu Národních Listů [1]) vloženo, že v pánech českých poznáme s ochotnou radostí přední syny národa a svěříme se jejich vedení, kdekoli budou v čele kráčeti politickým věhlasem a obětavým vlastenectvím. Než potom se dodává: »My ať se šlechtou nebo bez ní budeme pokračovati neodvratně na cestě ke zvelebení duševnímu a hmotnému národu svého.« A k tomu se Palacký hlásil i r. 1864 v polemice — proti Národním Listům a zároveň proti těm, kdo by tvrdili, že »my šlechty ani nepotřebujeme« . . . Co řečeno v petici z r. 1860 o úkolu šlechty, to platí — i dnes po Hohenwartovi. Platí také i pro ni, protože pád Hohenwartův byl také její porážkou, a hlavně porážkou její. Šlechta, plníc úkol tam vytčený, prospěla by také sobě, sobě i nám.[2]) Dosud, jako před r. 1848, musíme o to státi, aby v národním životě účastnily se všecky vrstvy společenské.

Tolik o jedné věci. Druhá jest Palackého a jiných cesta do Ruska.

Slovanské akcenty se u Palackého ozvaly nejživěji v mladých jeho letech, pokud dlel na slovanštějším Slovensku, a potom na sklonku jeho života. Uprostřed leží r. 1848 a psaní do Frankfurtu. Toto psaní do Frankfurtu je psaní proti Frankfurtu, ale, jak víme, i proti Rusku. Palacký se v Doslovu k Radhostu r. 1872 přiznal, že své mínění o Rusku změnil, a vyložil, jak je změnil . . . Poslední slovo v těch věcech, ostatek již tu naznačené, pověděl však o rok později v polemice s Makuševem: »Kdybychom jednou přece musili přestati jako Čechové, nebude nám na tom mnoho záležeti, staneme-li se Němci, Vlachy, Maďary neb Rusy.«

Ale Palacký praví dále: Čechové zachovají svou národnost, pokud sami budou chtíti. Co tím myslil, i to na tom místě také

---

[1]) Programm ten složil Rieger. N. L. počaly vycházeti 1. ledna 1861, tedy krátce před první schůzí Riegrovou s Clamem (6. ledna). — [2]) Co napsal před r. 1848 Podlipský, nepozbylo úplně platnosti ani dnes. Jsou to zvláštní poměry rakouské . . . Proč však šlechta česká od pádu Hohenwartova politicky platí mnohem méně než polská (o maďarské ani nemluvě)?

najdeme: Není každému národu Prozřetelností dáno, aby byl velký extensivně, než aby tím byl intensivně, to každý národ má ve své vůli a moci.[1])

Vůle zde ovšem není ona *laudanda* voluntas... Je to energie, z níž se rodí čin a práce — práce také v oboru toho programmu Palackého, jenž jest starší než jeho programm politický.

Jako roku 1848 a po něm, tak i po roce 1860 Palackému politika přinesla nejedno zklamání. A zdá se mi, že ono zklamání po r. 1848 ho ani po r. 1860 již nikdy neopustilo úplně, a že passivní politika těchto let odpovídala také této osobní náladě Palackého... Zde v politice aktivní i passivní se nedočkal té chvíle, že by se bylo mohlo ozvati ono: Exegi monumentum aere perennius... Než Palacký byl více než politik... A právě proto také o politice dal nám naučení, jež platí pro nás i dnes. Politika mu nebyla účelem sama sebou, nýbrž prostředkem... Nevím, jak bych celý programm Palackého naznačil krátkým slovem, leda jak jsem již učinil: byla to *plnost bytu národního;* a k plnosti té náleží také politická autonomie jako část její a jako prostředek. Tento plný programm Palackého nevede k podceňování politického života (to by bylo na škodu), ale vede přece do jisté míry k emancipaci od politiky... Dobře-li jsem pochopil vlastní a nejvlastnější programm Palackého, pak nevím, není-li dnes u nás politiky příliš mnoho.[2])

Palackému samému doba po r. 1860, doba aktivní i passivní politiky, nepřestávala býti dobou práce; jemu politika nepřinášela *otium sine labore.* V těch letech dovedeny Dějiny do r. 1526, přepracován a rozmnožen díl jich třetí. Roku 1875 a 1876 vyplněna vydáním obou částí druhého dílu mezera, jež v českém zpracování Dějin zůstávala.

Dějiny národa českého, takto na samém konci života zavřené, jsou zároveň závěrkou vědecké práce Palackého na poli historie. I v této práci, jako ve všem, co Palacký podnikal, jest system a program. Za předchůdce měl Palacký Dobnera a Dobrovského. Než co měl od nich, jemu nestačilo; týkalo se hlavně nejstarších dějin českých. Největší část přípravné práce musil Palacký pro sebe vykonati sám: sbírání pramenů i jejich kritické propracování. Sbírání a vydávání pramenův trvá od jeho příchodu do Prahy (byla to první cesta jeho vědecká, jež se mu však stala více než

[1]) Již r. 1819 napsal mladý Palacký do svého denníku: Sláva národů nezakládá se na mnohosti jejich ani síle fysické, ona jest v životě, v duchu jejich... Duch národa jeví se tam, kdež on se vším svým zbožím pro idey žíti a zemříti hotov jest. — Jak se v té věci srovnávali Palacký a Havlíček, ukázal Masaryk ve své nejcennější práci, *K. Havlíčkovi,* v hlavě VII. Je to »problem malého národa«. — [2]) Srovn. *Masaryk,* Česká otázka 127. — Nemohl jsem na každém místě vykládat, v čem a pokud s touto knihou se srovnávám nebo rozcházím. Patrno, že shody je dosti mnoho, ač výklad se někdy i na těch místech rozchází.

cestou vědeckou) až do poslední práce v archivu Třeboňském, který, lze říci, miloval jakousi osobní láskou,[1]) od vydání Starých letopisů (1829) až k založení Archivu Českého (1840) a odtud až po obojí Urkundl. Beiträge (1860 a 1873) a po Documenta Mag. Joannis Hus (1873); kritické (a, jak víme, na mnoze apologetické) práce jdou od *Würdigung* (1830),[2]) které patří epitheton ornans »neocenitelná«, až k polemickému spisu proti Höflerovi, který Palacký naznačil na titulu zároveň jako studie kritické, a až k pojednání o Valdenských (1868).

Palacký dal sobě programm vědecké práce historické, sobě i jiným, který ani po tom po všem, co vykonáno od něho a po něm, vyčérpán není.[3]) I zde Palackého programm jest programm pro budoucnost. Sem náleží založení fondu pro vydávání Pramenův dějin českých, sem náleží budoucí Diplomatář český, pro který látku sbíral po mnoho let Palacký se svými mladšími spolupracovníky . . . Mezi tyto mladé spolupracovníky náležel kdysi Tomek . . . Palacký tímto programmem práce historické, vykonané a dosud nevykonané, založil českou školu historickou, t. j. školu pro práci historickou v oboru dějin českých, která skrze Palackého jde nazpět zvláště k Dobrovskému. Palacký byl osobním žákem Dobrovského, o němž praví, že mu dovolil choditi k němu na cvičení se ve čtení starých písem a pro poznání pramenů českých. A podobně vyšel ze školy Palackého Tomek. U obou však platilo: non iurare in verba magistri. Tomek vyšel ze školy Palackého, ale stojí samostatně vedle něho, jako náš druhý velký dějepisec.[4])

V Palackého filosofii obsažena hned také jeho ethika, jejíž kategorický imperativ vyjadřoval nejraději slovy: čeho sobě nechceš, jinému nečiň. — V historickém životě nacházel ethické motivy jako faktory jeho, pro politický je postuloval. A také pro práci vědeckou. Palacký poznával a vyslovil, že kritičnost je také stránkou mravní povahy člověka, že kritika je povinností historika, také jeho kategorický imperativ. Je to starý příkaz: ne quid falsi dicere, ne quid veri non dicere audeat historia . . .

Palacký v životě lidském pokládal autoritu za potřebnou, v zápase a pronikání se vzájemném autority a svobody spatřoval vyšší obsah a pokrok dějin. A tak se měl sám k vědecké autoritě Dobrovského[5]) (ještě, než se stal jeho osobním žákem,

---

[1]) *Fr. Mareš*, O pracech Palackého v archivu Třeboňském (Památník). — O pobytu v Římě přinese zprávy také Palackého Denník. — [2]) *Jar. Goll*, Palackého Würdigung (Památník). — [3]) *Jar. Goll*, Palackého programm práce historické v Č. Čas. Hist. 1898. — [4]) *Václ. Novotný*, Václ. Vlad. Tomek v Č. Čas. Hist. 1898. — [5]) O poměru Palackého k Dobrovskému jsem něco podotkl ve svém pojednání (o Palackého Würdigung) v Památníku. Než to nestačí; zde by bylo třeba pojednání zvláštního, podobně jako o poměru Palackého k Lib. Soudu, Ruk. Král. atd.

v otázce prosodie, kde jsme se však vrátili zase k Dobrovskému, ne proto, že on to řekl, ale že on objevil zákony jazyka českého i v té věci), a tak se nejednou má také Tomek k němu. A tak má platit i dále v české historické práci autorita a svoboda, tradice i pokrok... Do pozdějších let Palackého náleží také rozmnožení naší národní organisace založením Svatoboru (1862), do posledních let jeho konečně patří sebrání a vydání menších prací starších, historických i nehistorických, pojednání politických starších i novějších (mezi těmito Idea státu rakouského), pramenů k životu a činnosti jeho i k dějinám jeho doby; jsou to *Radhost* (1871—73), *Gedenkblätter* (1874), *Zur böhmischen Geschichtsschreibung* (1871). Radhost opatřen *Doslovem*, Gedenkblätter *Závěrkem*. Doslov vydal Palacký též německy; i v těch letech k světu mluvíval tímto jazykem; německému vydání Doslovu dal název: *Politisches Vermächtniss*. Zde i jinde odkázal nám Palacký mnohý hluboký výrok, mnohé heslo, mnohou thesi ad disputandum. V Doslovu se dotekl též otázky sociální, jmenovitě dělnické, varuje před násilím a očekávaje mnoho od rozumu a spravedlnosti jiných tříd. Varující hlas Palackého měl by u nás zvláště nyní býti slyšen a poslechnut, ale nejen od dělníků. Od ostatních tříd očekával Palacký příliš mnoho. Čím více se blížíme konci století, tím jednostranněji se domáhá platnosti jinde i u nás »absolutismus rassy«. Je to výraz Palackého,[1]) kterého užil ve smyslu nadvlády národnosti nad národností. Palacký předvídal, co nastává, vždyť se to počínalo již v době jeho. Dnes u nás, v Rakousku, se o rovnoprávnosti již i mluviti přestává... Tak stojí proti sobě na konci století Němec a Slovan všude, kde se stýkají, a také na mnoze Slovan a Slovan, Rus a Polák. Na konci minulého století převahu měl »filanthropický kosmopolitismus«,[2]) jenž vědomí zvláštní národnosti až i udušoval. Podle Palackého filosofie dějin vzájemné pronikání těchto protiv by znamenalo žádoucí pokrok. — Než lze mluviti také o vnitřním absolutismu rassy.

Přicházím ke konci.

Ještě jednou se obraťme zpátky k mladému Palackému, k jeho prvním letům Pražským... Při oné památné rozmluvě dne 20. prosince 1825 se Šternberky a Dobrovským Palacký zvolal: »Kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si ukládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná po něm zůstala památka v dějinách člověčenstva...« Tato slova — co znamenají, než že záleží na tom, netoliko abychom byli, nýbrž také a více na tom, jací budeme? Neboť od toho, jací budeme, od vzdělanosti, ale neméně také od mravní povahy bude záviseti, zdali budeme; toť vlastní smysl a jádro některých vý-

---

[1]) Gedenkbl. 307. — [2]) Radh. I. 25.

roků z posledních let Palackého, jako onoho: že národ český potrvá, pokud bude chtíti . . .

To vše souhlasí s filosofií Palackého, to z ní plyne, tedy z názoru o světě a životě lidském, jak se u něho vyvinul a ustálil v letech ještě mladších, v letech Prešpurských. Pro svou filosofii našel formuli u Bacona; lze ji vysloviti slovy jeho; to jest účelem a cílem člověka: divinitatis cuiuspiam participem fieri. To jest úkolem jednotlivce, a to je cílem, ke kterému spějí podle Palackého přesvědčení konečně dějiny lidstva . . . Palacký našel si i české slovo: *božnost*. Božnost rozložil si ve trojici ideí: pravdu, dobro, krásu.

Jednu z těchto ideí pojal do svého hesla: *Svoji k svému, a vždy dle pravdy!* Svoji k svému — co je to jiného než idea národnostní? Že všecku práci svého života věnoval službě svého národa (je to jeho oblíbené slovo), v tom obsažen jeho význam pro nás. A přece ani idea národnostní není jemu ještě idea absolutní. Kdo dobře rozumí Palackému, tomu zní jeho heslo také: Svoji k svému, *ale* vždy dle pravdy! Nejsem první, komu se toto *ale* v hesle Palackého ozvalo.[1]) Heslo Palackého má dvě části; v každé je úkol; a vedle hesla zanechal nám Palacký také vzor, jak bychom měli plniti oba úkoly, aby se nám nerozpadlo na kusy heslo jeho: *Svoji k svému, a vždy dle pravdy!*

ZPRÁVY.

Stoleté jubileum narozenin Palackého oslaveno bylo způsobem, o němž nelze referovati než se zadostučiněním a potěšením. Slavnosti Palackého vyvinuly se imponujícím a milým účastenstvím z ostatních zemí slovanských, svornou součinností všech vrstev a stran národních a svou všeobecností netoliko v okázalý, veliký projev slavnostní, jemuž podobného nebylo v našich dějinách, ale vyšinuly se v podstatě nad úroveň slavností podobných i vnitřní cenou, upřímnou snahou o poznání Palackého a o poučení o něm. Je to patrno ovšem nejlépe z dosti bohaté literatury, kterou k životu vzbudily a jež z valné části zůstane dokumentem jejich ceny, i když dojmy slavnostní vyblednou. O slavnostech Palackého tuším nelze opakovati trpké stížnosti Macharovy, pronesené po oslavě Kollárově... Jest si přáti jen, aby tento hold Palackému, jenž byl zároveň holdem veliké naší historii, živil dlouho interes naší společnosti národní o historii tuto, jak toho tolikrát žádal Palacký a jak je toho potřebí ne tak pro prospěch našich studií historických, ale pro prospěch národního vzdělání a národa vůbec.

Vrcholem slavností byla ona veliká, povznášející, prostě nezapomenutelná oslava Palackého v Pantheonu nové budovy musejní dne 18. června, kde za

---

[1] *J. Durdík*, O zásluhách Palackého. Slavnostní řeč r. 1885. - Srovn. též *B. Rieger* v Památníku 642. A Palacký sám r. 1871 v řeči v Měšťanské besedě vyslovil své heslo s *ale*.